

P 25 T. TENT.

's-GRAVENHAGE

1901

24 jul-1 oct

V. D. J. Six

Tentoonstelling van
Nederlandsch Oost-
Indische Kunstnijver-
heid (Derde Groep) te
's-Gravenhage in de
Gothische Zaal van
het Paleis op de Kneu-
terdijk.

Catalogus der Oost-Indische Weefsels,
Javaansche Batik's en Oud-Indische
Meubelen.

24 Juli tot 1 October 1901 's-Gravenhage.

2487

P 25-
2487

Bibliotheek Universiteit van Amsterdam

01 2703 4221

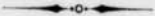
„OOST EN WEST”.

TENTOONSTELLING

VAN

Indische Kunstnijverheid.

GROEP III.

Oost-Indische Weefsels,

Javaansche Batik's

EN

Oud-Indische Meubelen.

Juli 1901.

Gedrukt ter 's GRAVENHAAGSCHE BOEK- EN HANDELSDRUKKERIJ
voorheen GEBR. GIUNTA D'ALBANI.

E 310 357 P55

I N L E I D I N G.

De Derde Groep-tentoonstelling van Oost en West is en wil zijn een tentoonspreiding van vrouwelijk kunstvermogen, zooals dat nog altijd levende is in onzen Indischen Archipel.

Na Groep I en II, die, in aaneensluiting van doel, Oost-Indische Wapens en Bewerkt Metaal te zien gaven, essentieel mannelijk kunstwerk, arbeid van den smid in ijzer, goud en zilver, van den bronsgieter ook uit vroeger dagen, is hier de Vrouw de arbeidster en de kunstenaressen tevens.

De Vrouw die weeft; de Vrouw die batikte.

De Weefkunst voorop. Het werd tijd dat voor deze eens de aandacht werd gevraagd, die ze zoo volop waard is. Zij die, met de verwante Vlechtkunst, tot de oudste en meest inheemsche bedrijven van ons Indië behoort; die door onzen geheelen Archipel wordt uitgeoefend, van Atjeh tot Nieuw-Guinea en oostelijker, en zoo alleen reeds scherp zich onderscheidt van het tot Java beperkte batikken; die daardoor een verscheidenheid van lokale kleuren-voorkeur vertoont, stijgende tot karakteristieke kleurenpracht, welke in het schoone den weg wijst tot snel en verrassend herkennen van iederen volksstam der eilandenzee; die door de strenge technische eischen waaraan zij gebonden is, zelf strenger blijft naast het voor alle grillige invallen toegankelijke batikken, den gebonden stijl hooghoudend naast wettelooze, en zoo al vaak bandeloos wordende, vrijheid.

De Weefkunst, die ook — want vooral dit moet met nadruk gezegd — een door en door levende is in ons geheele Indië; geen mooie schim van weleer, maar een levenskrachtige voortbrengster van schoone dingen, zooals ieder op onze tentoonstelling

zal kunnen vatten die oogen heeft om te zien. Al is dan ook hier, want helaas verzwegen kan het niet, achteruitgang reeds plaatselijk ingetreden; al is verder verval zelfs ernstig te vreezen.

Des te meer ook vraagt de Indische Weefkunst onze belangstelling en bewondering, omdat het bedrijf-zelf ons, Westerlingen, aan het natuurlijk bewustzijn ontging. Wij zien nooit meer handweven in onze omgeving, en zoo blijft de techniek als techniek ons een raadsel; alleen op een achterafsch dorp vinden we nog hier en daar een weefgetouw als antiquiteit. 1) We moeten studie gaan maken, willen we vatten hoe de draden zoo dooreenloopen, deels zoo gecompliceerd, deels zoo doodeenvoudig, en als werkstuk aldus ook kunnen afleveren een doek van deels nuchtere symmetrie, deels allerverrassendste weelderigheid. Het van-zelf-begrijpen is ons tegenwoordig vreemd geworden. Een spreekwoordelijke uitdrukking als „dat is schering en inslag daarbij” zou onmogelijk meer in onze samenleving kunnen ontstaan.

Voor het Javaansche weven beschikken we gelukkig over een afzonderlijke en nauwkeurige studie door onmisbare afbeeldingen verhelderd. In het Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, deel XXXVI, Batavia 1893, heeft De Does in zijn hoogst verdienstelijk opstel „Toestand der nijverheid in de afdeeling Bandjarnegara”, onder tal van andere bedrijven in dat deel der residentie Banjoemas, ook een ruime plaats afgestaan aan de beschrijving van het Weven (p. 28—43).

Vooraf geeft hij daar een duidelijke voorstelling van die gewichtige voorafgaande bezigheid: het opzetten van het weefsel, het op het getouw zetten. Juist dit, wat men niet meer ziet, wanneer de weefster aan haar werk bezig is, beheerscht het resultaat er van, evenals het boetseer-ontwerp van een wordend beeld diens plastische kracht. Het ons schier verwarrende dooreen-

1) „In Assendelft en Krommenie en in andere plaatsen van ons land is dat handweven nog in vollen gang en verdienen talrijke gezinnen met dat handwerk hun brood”. Prof. P. van den Burg over „het Weven” in „Maatschappij Diligentia. Natuurkundige voordrachten”, 28e serie, den Haag, 1900, p. 11. Deze verslagen zijn maar zeer korte extracten van de gehouden voordrachten, opgesteld door den heer P. A. Haaxman Jr.

loopen der draden op een arbeidend weefgetouw, wat toch zoo machinaal-weg zijn rustigen gang van door kruising gaat, is vóórbedacht, is dus-gewild op het scheerraam, wat verdween. Daar is de lengte van het latere weefsel, daar zijn de rhythmische verdwijningen en verschijningen van den ketting- en den inslagdraad, berekend, vastgesteld, en verordend. Is eenmaal de hier „ingeschoren draad”, de „schering”, overgebracht op het eigenlijke weeftoestel, „op het getouw gezet”, dan beheerscht de nu ketting geheeten schering niet alleen het doek en diens patroon in zijn lengte, maar ook, door zijn vooraf vastgestelde kruising, het effect van den met de schietspoel in te werpen inslag, die overigens door een- of meerkleurigheid aan de breedte van het doek zijn karakter zal geven.

Als zoodanig kunnen ook de paar weefgetouwen die tentoongesteld zijn, niet ten volle het bedrijf verklaren. Immers hier vindt men den arbeid reeds in zijn tweede stadium; om dezen ook in eersten aanleg te kennen, zou datzelfde opgezette weefsel ook op het voorafgegene scheerraam moeten vertoond worden. Iets waaraan verzamelaars nog nooit schijnen gedacht te hebben. Misschien wel omdat zoo'n scheerraam in zijn technischen opzet zoo zeldzaam-eenvoudig is, eenige ronde vertikale houten op een onnoozel horizontaal gestel. Men zie de afbeelding bij De Does, p. 32.

Karakteristiek is daarom ook, dat dit de eerste maal was dat zoo'n scheerraam afgebeeld werd met een volkomen heldere begeleidende beschrijving en toevoeging van de juiste technische termen, hoewel reeds Dr. B. F. Matthes in 1859, en daarna beter in 1874, het analoge toestel der Makassaren en Boegineezen in plaat had doen brengen, doch met een zoo duister begeleitend woord dat alleen wie de zaak kent het begrijpen kan, doch degeen die niet op de hoogte is het er nooit uit zal leeren. 1)

1) Zie Plaat 6, fig. 11^b van den „Ethnographische Atlas bevattende afbeeldingen van voorwerpen uit het leven en de huishouding der Makassaren . . . hoofdzakelijk dienende tot opheldering van het Makassaarsch Woordenboek van Dr. B. F. Matthes”, Amsterdam 1859: met de bijgaande verklaring (?): „Machine gebezigt tot het opzetten, of opspannen, der draden bij het weven”. Maar in den diergelijken „Ethnographische Atlas . . . der Boegineezen”, Amsterdam (1874), vinden we op Plaat VI, litt. a onder fig. 3 een zuiverder vorm van scheerraam

Raffles die in 1817 de oudste illustratie gaf van een Javaansch weefgetouw — zie zijn *History of Java*, I, plaat tegenover p. 168 —, geeft daarnaast wel een voorstelling van het spinnewiel waarop de later te weven draad eerst gesponnen moet worden, maar denkt aan geen scheerraam, spreekt er zelfs niet over in zijn bijbehorende buitengewoon beknopte, deels zelfs foutieve, beschrijving van het weven (p. 168).

Toch had reeds bijna 40 jaren vóór Raffles de brave Hooyman in zijn „Berigt omtrent het katoen-spinnen, en weeven onder de Javaanen en Chineezee”, afgedrukt in het IIe Deel der Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap (Batavia, 1780) wel degelijk over dien voorafgaanden arbeid van het „scheeren” gesproken (p. 424—425), en was hij ook van plangeweest de weefwerktuigen in beeld te geven. Maar, moest hij toevoegen: „Het gemis van een bekwaam Plaatsnyder, het welk mede onder de veelvuldige hinderpalen behoort, waar door de nuttige oogmerken van het Genootschap zeer worden tegen gehouden, belet my de afbeelding deezer werktuigen hier by te voegen, die zekerlyk, veel gemakkelyker door de Figuur, dan door de beschryving kunnen worden uitgedrukt.” (p. 429—430). En ook Marsden die zoowel in 1783 en 1784 bij den eersten en tweeden, als in 1811, bij den derden druk van zijn „History of Sumatra”, het Sumatraansche weven goed uitgelegd had, vooral in dien derden druk talrijke platen aan zijn werk toevoegende, was er niet toe gekomen een afbeelding te geven welke zijn beschrijving ondersteunde. 1)

Aldus staat men bij zoo'n weefgetouw reeds voor een soort „fait accompli”, voor een weefstuk dat zus of zoo worden moet. De arbeid van de werkelijke weef-artiste, de stille berekenaarster van later komende schoonheid, schoonheid die zij beschikt, is de opzet aan het scheerraam. Al het andere is bijkomstig; met bijbehorende klossenrekje, doch alweer zonder één passende technischen term verklaard met „Een' staand stellaadje, waar de kluwens met garens ingeschoven of gestoken worden, met eene machine gebezigd tot het opzetten of opspannen der draden”. Letterlijk ditzelfde vindt men terug in de 2e uitgave van den Ethn. Atlas der Makassaren, 's Gravenhage 1885, Plaat VI, litt. a., en een dergelijke legende.

1) Zie even verder (blz. 13*—14*) de aanhaling uit Marsden.

variatiën, grilligheden desnoods, op het leidend motief, de beheerschende gedachte.

Geen wonder dan ook dat we uit een zoo rijk centrum van verrukkelijke zijde-weefkunst als Atjeh van een autoriteit als Dr. Snouck Hurgronje hooren: „Weven kan nagenoeg iedere vrouw; het opzetten van een weefsel daarentegen is het bedrijf van deskundige dames, zooals men er in elke gampong gewoonlijk slechts een paar vindt.” (De Atjehers, II, 1894, p. 65). En net zoo hooren we uit de ver daarvan verwijderde streek der Timoreilanden, waar in gansch anderen kleurstijl en in grof inlandsch katoen óók weer heerlijke meesterstukken worden gemaakt, — hooren we uit het daarbij zéér hoogstaande Soemba van een autoriteit als De Roo van Alderwerelt: „Het weven zelve geschiedt meestal door de slavinnen; het aanbrengeu der figuren in het weefsel door de vrouwen der maramba's [hoofden] en enkele voornamen kabisoe's [vrijlieden].” (Tijdschrift Bat. Gen. XXXIII, 1890, p. 594).

Precies de verhouding dus van den ingenieur tot zijn werklieden, van den beeldhouwer tot zijn helpers die het in klei geboetseerde ontwerp volgzaam zullen uithakken in het tijdroovende marmer.

Toch zouden we ons deerlijk vergissen zoo we meenden, dat dit allerbelangrijkste deel van den weefarbeid ook maar zelfs vluchtig beschreven zou zijn voor de talrijke centra dezer kunst buiten Java. Noch voor Atjeh, of de Batak-landen, of de Timoreilanden, om maar die streken te noemen waar men wel artistiek het hoogst er in staat; noch voor Batoebara of Kota Gedang, als middelpunten van weven op Sumatra's Oost- en Westkust, waar men misschien de rijkste doeken vervaardigt, de mooiste goudbrokaten zeker; noch voor Palembang of Saleyer, die industrieel waarschijnlijk nommer een zijn in het produceeren van tallooze weefsels voor onzen heelen Archipel; kan men hetzij afzonderlijk, hetzij algemeen-vergelijkend bijzonderheden vinden over dat moeilijkste deel van het heele werk: den opzet.

Zoo is één bizondere, sterk in heel Insulinde verbreide techniek zoo goed als geheel nog in het duister gebleven: het vóóraf gedeeltelijk kleuren der draden, door plaatselijke omwinding vóór de verving. Doch hierover straks nader.

Maar óók over het tweede stadium, het gereedstaande weefgetouw, is, Java uitgezonderd, zoo bitter weinig bekend! „De weeftoestellen zijn van eenvoudige constructie en verschillen niet van die welke op *Java* gebruikelijk zijn”, 1) — met deze en dergelijke algemeenheden maken de beschrijvers in de Buitenbezittingen er zich gewoonlijk van af.

Het mag daarom een voorrecht heeten tot een algemeene vergelijking voorlichting te vinden bij den schrijver van een tweetal hoogstbelangrijke artikelen over „Het weven in den Indischen Archipel” in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* van Vrij. 28 en Zo. 30 Juni jl., Eerste Blad B en C, waar een deskundige, de heer J. A. Loebèr Jr., aan het woord is, die veel en verrassende studie heeft gemaakt van het Indonesische vlak-ornament, het Indische vlechten, en de technische vervolcomening van dat vlechten weer: het weven. Menigeen zal toch reeds herhaaldelijk getroffen zijn door de opmerkelijke artikelen welke de *Nieuwe Rotterdammer* van diezelfde hand over Indische Kunst te lezen gaf, en aldus voorging met een juist begrip van koloniale belangstelling 2).

In het eerste dier artikelen lezen we dan onder meer het volgende:

„Het vlechten nu is in onzen Archipel de moederkracht van het weven geweest, de oer-techniek, die in verdere ontwikkeling het meer beschaafde weefsel heeft voortgebracht.

Duidelijk blijkt dit uit de nog gebruikelijke materialen van het weven, waarin Borneo de grootste verscheidenheid aanbiedt. Niet de gekweekte plant, maar de boom uit het oerwoud levert de grondstoffen. Allerlei soorten boomschors, jonge palmloten worden gespleten tot fijne vezels voor het weven, tot grovere voor het vlechten. Daarnaast algemeen het katoen.

De zijde, zoo hoog en hooggeschat in de Aziatische landen,

1) Aldus de resident Boyle over dat centrum van weefkunst op Sumatra's Westkust, Oud Agam met Kota Gedang, in *Tijdschr. voor Nijverheid en Landbouw in Ned.-Indië*, XLIX, 1894, p. 314.

2) Deze beide artikelen werden sedert herdrukt als brochure en onder toevoeging aan 't eind van den naam van den schrijver.

het daar zoo vertroetelde, het kostbaarste weefmateriaal, komt in onzen Archipel slechts in het Westelijk deel vrij algemeen voor.

Het grondprincipe van beide technieken is hetzelfde: het vormen van een kruisverband uit losse draden. Alleen eischt de toepassing van weefsel voor kleedingstukken een lenigheid, die slechts verkregen kan worden door fijne, taaie draden. Terwijl de vlechtster niet bezorgd behoeft te wezen voor het verwarren der bredere draden, is bij gebruik van dunner materiaal een eenvoudige inrichting voor het vastmaken der draden noodig: een weeftoestel.

Dit toestel behoeft niet gecompliceerd te wezen. Een zeer simplen vorm vinden wij in het weeftoestel van de Timorgroep, dat bestaat uit twee houten rollen, waarom de draden gewonden worden. Een der rollen is bevestigd aan een paal der woning, de ander wordt verbonden met een lap leder, die om den rug der weefster geslagen wordt en waardoor de draden gespannen kunnen worden.

Bij het vlechten is het opnemen der draden geen bezwaar; wel bij het fijnere weven. Vandaar dat de scheringdraden, die beurtelings opgenomen moeten worden, door lussen aan een rond houtje, den ophaler, bevestigd worden. Dit is de eerste kruising der scheringdraden, terwijl de tweede bewerkstelligd wordt door een rol, die telkens naar voren geschoven wordt. Een breed hout, de sabel, waarmee de ingeslagen draad aangeshoven wordt, en een schietspoel in den vorm van een rond stokje voltooien dit niet bijzonder uitgebreid gereedschap van de weefster.

Op Celebes wordt deze inrichting vermeerderd. De rol verandert in een plank, die in houten vormen, aan palen bevestigd, vastgezet kan worden; de lap leder maakt plaats voor een lang hout, dat ter breedte van de rug rond uitgebeiteld is. Hier wordt fijner katoen dan in den Timor-archipel gebruikt; een zuiver aansluiten van het kruisverband is dus gewenscht. Om dit te verkrijgen, worden de draden gescheiden door tralies van bamboe, aan weerszijden door strookjes hout bevestigd: het kamriet. Verder een koker, waarin de schietspoelen bewaard worden, een stoeltje voor het neerleggen van de sabel, en last not least gespleten bamboestukken aan de steunpalen. Bij elken draad, dien

de weefster ingeslagen en met de sabel heeft aangedrukt, ontvangt het toesel een sterken ruk, die de palen doet trillen; de stukken bamboe kletteren dof en dit klik-klakken animeert de weefster en doet voorbijgangers kond van de vrouwelijke vlijt. Is de weefster ongetrouwd, dan komt er een belletje bij, zoodat mogelijke kandidaten zich dagelijks kunnen overtuigen van den werklust der aangebedene.

Dit toestel is zoo ongeveer ook het type van de algemeen-Indische weefinrichting

De eenvoudigste vorm van patroonweven is het gestreepte en het geruite goed, zeer algemeen in den Archipel. Het eerste ontstaat door de scheringdraden in wisselende kleuren op te zetten en het gebruik van een éénkleurigen inslagdraad; het laatste door ook den inslagdraad verschillend van kleur te nemen. Goed gekozen kleuren kunnen dit simpel bewerkte weefsel mooi maken. Echter is het te begrijpen, dat het onmiskenbaar ingeboren smaakgevoel der inlanders naar andere, meer afwisselende vormen zocht.

Het aanbrengen dier siervormen in de wisseling der draden is wel een van de moefelijkste dingen in het weven. Zorgvuldig moet elke draad uitgeteld en zoo noodig opgenomen worden om het gewenschte resultaat te verkrijgen. Elk gebogen lijntje vereischt berekening en nauwlettend toezien. Bespoedigd kan dit oogbedervend werkje alleen worden door het gebruiken van herhalende motieven. Dan wordt voor elken inslag het bepaalde getal draden opgenomen en door lussen aan een nieuwen ophaler bevestigd en als deze gereed zijn, kan de weefster met een enkele handbeweging den ophaler optrekken en zoo de juiste wisseling te verkrijgen.

Het kan echter niet ontkend worden, dat dit patroon- of kunstweven op deze wijze een gebrekkig procédé blijft. Doordat een band gereed moet blijven voor het hanteeren der ophalers of kammen, kan de andere niet zoo snel als noodig is den schietspool doorwerpen.

Om dit inconvenient te verminderen verbindt daarom de Britsch-Indische wever de kammen met een eenvoudig mechaniekje, dat verbonden wordt met trappers. Evenals onze inlander zit hij vlak

op den grond — de oorzaak van het ontbreken der voetbeweging — maar laat de beenen hangen in een gegraven kuil, waarin de genoemde trappers zich eveneens bevinden. Door een enkele voetbeweging kan hij aldus de beweging der kammen, ergo de wisseling der draden, beheerschen, een werkwijze, die door het vrij-blijven der handen het bewerken ongemeen bespoedigt.

Het is daarom niet te verwonderen, dat het Britsch-Indische weefsel uitblinkt door weelderige motieven, terwijl het weef-ornament in den Indischen Archipel eenvoudiger, maar daarom ook strenger, moest blijven. En als wij op Atjeh sublieme zijde-weefsels vinden, op Celebes en de Sangir- en Talauereilanden katoen- en koffoweefsls, die met zeldzaam mooi ornament een wellust voor de oogen zijn, mag dat te meer geapprecieerd worden.

Op Celebes en de laatstgenoemde eilanden, waar uitsluitend met vezels van den koffoheesters gewerkt wordt, heeft zich bovendien ontwikkeld het haut-lisse-weven, dat uitsluitend daar voorkomt. Bij het gewone patroonweven komt de gekleurde inslagdraad, de versiering vormend, in het weefsel kruiselings doordringen, bij het haute-lisse-weven liggen de sierdraden bovenop het grondweefsel, alsof ze na het weven doorgestopt waren. Dit patroonweven komt ook buiten den Archipel in alle meer ontwikkelde landen voor." (Overdruk p. 4—6).

Aardig is het naast deze deskundige beschrijving de onjuistheden van vroegere voorstellingen te releveeren.

Raffles, in zijn reeds genoemde zeer beknopte beschrijving, waagde zich ook aan een vergelijking van het Indonesisch spinnewiel en weefgetouw met de Britsch-Indische, en schreef het volgende: „Both machines resemble those described on the continent of India, but are neater and much better made: the loom especially is more perfect: the weaver, instead of sitting in holes dug in the ground, invariably sits on a raised flooring, generally in front of the house, her legs being stretched out horizontally under the loom." (History of Java, 1817, I, p. 168).

Precies averechts! 1) Door het beschikken over trappers of

1) Niet minder foutief — zij het dan door verwisseling van twee namen — is wat Raffles onmiddellijk vooraf doet gaan. Hij zegt daar: „The loom [weefgetouw],

pedalen, die den ophaler op en neer doen gaan, staat het Britsch-Indische weven, evenals het oude Europeesche, technisch verre boven dat in onzen Archipel, waar de arbeidster alles moet doen met haar handen. De lokale eigenaardige noot in Britsch-Indië is alleen dat hijzelf, de wever, op den grond zit, met zijn beenen die medewerken in een kuil; terwijl in Europa het gansche gestel even zooveel boven den grond is gebracht om het trappen der pedalen te veroorloven, en de wever er op een bank dus bijzit.

Trouwens, in dat niet-begrijpen van den Britsch-Indischen weefkuil is Raffles in goed gezelschap. Ook de scherp uit zijn oogen kijkende Van der Burg die in 1677 het weven op de Kust van Koromandel beschreef, en natuurlijk het handweven in Holland maar al te goed kende, schreef ten onrechte: „De Wevers huysen zijn van stroo gedekt en leem bemuert/ daar in zy de Weverije op den grond toestellen/ ... om nu voor de weverije te sitten en 't werk te vorderen/ maken zy en [= een] groef of kuyl in de aard/ waar door zy den vrydom krygen om de spoelen te laten gaan/ en soo varens voort te weven/ daarse een dubbeltje daags mede winnen enz.” 1) Zeer goed zegt hij dat ze dien kuil maken om vóór „de weverije” te komen zitten die zij „op den grond toegestelt” hadden; doch het gebeurde niet om de schietspoel door te kunnen gooien, maar wel om het gebruik van trappers te hebben. Wees er zeker van dat Van der Burg, indien hij het vrouwelijk weven in onzen Archipel had gezien, niet verzuimd zou hebben de veel sterker afwijkingen aldaar van het oud-Hollandsche procédé behoorlijk aan te geven.

with all its apparatus is called *ábah ábah tenán*, the shuttle [schietspoel] *trópang*, the woof [inslag] *máni* and the warp [ketting of schering] *pákan*”. Dit nu is met elkaar verward; de inslag heet op zijn Javaansch *pakan* (letterlijk „voedsel, voer”, d. i. wat het weefgetouw voedt; een prachtig beeld!); en de ketting of schering heet daarentegen *pani*, vanwaar het werkwoord *mani* = inscheren en dan weer het substantief *manen* = scheerraam.

1) „Curieuse Beschrijving . . . van verscheyden Oost-Indische Gewesten . . . en inzonderheid van Golkonda en Pegu . . . Alles . . . by een vergadert door de Heer P. V. D. B. [= Pieter van der Burg], Tot Rotterdam, 1677” p. 103 Zie de volledige aanhaling dezer plaats, gevolgd nog door wat Van der Burg over de batikkers aan de kust van Koromandel zegt, in Bulletin v. h. Koloniaal Museum, no. 23 (Nov. 1900), p. 1—2.

Daarom was het vrijwel gewaagd van Van Musschenbroek toen hij in den Catalogus der Intern. Koloniale Tentoonstelling van 1883 zich met dit Jantje van Leiden van de kwestie afmaakte: „De weefgetouwen, *tenoenan*, van den Ind. Archipel hebben ook geen nadere toelichting noodig; de eerste de beste Twentsche wever zou die kunnen bezetten en gebruiken.” 1) Bezetten . . . dit is nog iets; misschien lukte het hem bij intuïtie te begrijpen waar hij zijn lijf moest bergen; maar gebruiken . . . de arme man zou na een half uur niet weten hoe het nog uit te houden. Voor zoo'n werk in de houding van een winkelhaak, en met beide handen druk bezig een eind voor zich uit, moet men het lenige lijf van eene Indische bezitten. 2)

Hoeveel beter had dan Marsden het reeds geweten in het eind der 18e en begin der 19e eeuw toen hij aldus het Sumatraansche weven beschreef, voor het allereerst het ontbreken der voetbeweging daarbij constateerend:

„Their loom or apparatus for weaving (*tunun*) is extremely defective, and renders their progress tedious. One end of the warp being made fast to a frame, the whole is kept tight, and the web stretched out by means of a species of yoke, which is fastened behind the body, when the person weaving sits down. Every second of the longitudinal threads, or warp, passes separately through a set of reeds, like the teeth of a comb [kam], and the alternate ones through another set. These cross each other, up and down, to admit the woof, not from the extremities, as in our looms, *nor effected by the feet* 3), but by turning edgewise [lees wel: „edgewise” = (beurtelings) met den scherpen kant

1) Catalogus der Afdeling Nederl. Koloniën van de Intern. Kol. en Uitvoerhandel Tentoonstelling (1883) te Amsterdam, *Tweede Groep*, Leiden 1883, p. 228.

2) Toch bewijst het bedrijf van onze op een vlakke tafel overeind zittende kleermakers, dat ook in Europa de gewoonte veel kan doen. — Maar bovendien schijnen hier en daar in ons Indië tegenwoordig hooger toegestelde weefgetouwen voor te komen; immers in den Ethnographische Atlas der Boeginezen van Dr. B. F. Matthes, Amsterdam (1874) — en hier voor het eerste! — kan men op Plaat VI litt. a onder fig. 2 afgebeeld vinden een „Lang weefgetouw, waarbij de toestel aan de zoldering hangt, en men het werk staande of loopende verricht”. Deze zelfde afbeelding en legende vindt men dan ook terug in de 2e uitgave van den Ethn. Atlas der Makassaren, 's Gravenhage 1885, Plaat VI litt. a, fig. 2.

3) De cursiveering is van mij.

naar voren] two flat sticks which pass between them. The shuttle (*turak*) is a hollow reed, about sixteen inches long, generally ornamented on the outside, and closed at one end, having in it a small bit of stick, on which is rolled the woof or shoot." 1).

Vertegenwoordigt dus de Indonesische weefkunst een min ontwikkeld, ouder stadium, door het niet combineeren van en hand- en voetbeweging, in één opzicht is zij anderen de baas. Zij past, juist daar waar zij het meest zichzelf gebleven is, in de binnenlanden van groote eilanden of op kleinere afgelegene eiland-complexen, een wel tijdeischend maar ingenieus, en in zijn resultaten allergelukkigst weef-procédé toe. Een handgreep, die allerprimitiefst, doch in zijn werkstukken verrukkelijk wordt van verwonderlyke schoonheid.

Dit is het straks al eventjes genoemde „vóóraf *gedeeltelijk* kleuren der draden, door plaatselijke omwinding vóór de verving." Het is dus — want ook dit kind moet een naam hebben, al ware het alleen opdat wij in Europa elkaar bij het bespreken dadelijk zouden begrijpen —: het procédé van „*mêngikat*”, het omwindings-systeem, een „*tie and dye work*” wat niets overigens uit te staan heeft met die andere techniek die dezen naam draagt in Britsch-Indië; dus het ikatten of „knoopen”, zooals ik zou willen voorstellen dezen handgreep naar het Maleische woord te doopen, evenals wij „batikken” hebben gemaakt van het Javaansche „*batik*, 'mbatik”.

Het gewone, het al-algemeene toch is dat men steeds weeft met in hun geheel effen-geverfde draden. Elke ketting-draad is van ééne, gelijke kleur; elke inslagdraad desgelijks. Zoodra men variatie wil van ingeweven tint, moet men andere ketting-draden van andere kleur opspannen, of een anderen inslag van anders gekleurd garen met de spoel inschieten.

1) The History of Sumatra, 3rd edition, London 1811, p. 183. Bijna letterlijk hetzelfde staat ook afgedrukt in de 2^d edition, London 1784, p. 146. De 1^e druk van 1783 staat mij niet ten dienste, doch zal zeker hetzelfde als die van 1784 bevat hebben; in deze staat juist zoo het „*nor effected by the feet*”. Deze kardinale opmerking was echter aan Hooyman in zijn opstel van 1780 ontsnapt. In Marsden's tekst leze men voor „*tunuu*” „*tenuu*”, en voor „*turak*” „*torak*”.

Doch hier in ons Indië krijgen we te doen met *ongelijkmatig gekleurde kettingdraden*, met bepaalde bedoeling vóór allen weefarbeid deels zus, deels zoo, deels anders nog geverfd in de verkuip, en dan ingeschoren op het scheerraam en overgebracht op het weeftoestel, 1) — waardoor in hoofdzaak het te weven kleurpatroon reeds op het getouw staat zoodra die ketting gereed is, vóór nog één inslagdraad doorgevoerd werd.

Een klein weinig was hier reeds van bekend; maar slechts losse brokstukken. Het allereerst heeft diezelfde schrijver in den Nieuwen Rotterdammer getracht er een overzichtelijk begrip van te geven voor onzen heelen Archipel. Aan hem dus worde weer het woord gelaten. Onmiddelijk in aansluiting bij het reeds overgenomen, gaat hij dan aldus over dat eigenaardige ikatten voort:

„Karakteristiek daarom voor het unieke, het zeer bijzondere type, dat Indonesië in allerlei opzichten vertoont, is het voorkomen van een zeer alleenstaand versieringsproces, bij het weven aldaar gebruikelijk, een eigenaardig procédé, dat niet voor het Javaansche batikken behoeft onder te doen en dat jammer genoeg nimmer de aandacht van serieuze onderzoekers heeft getrokken, slechts beschreven is in al te korte notities. Hierbij worden de scheringdraden tusschen twee stokken gespannen en deelen van den draad op bepaalde plaatsen door plantvezels omwonden. Beschermd door deze omwindingen — vandaar de Maleische naam ikat, die in enkele deelen van Borneo gebruikelijk is voor dit weefprocédé — wordt het overige dradenstel met indigo blauwachtig zwart geverfd. Als de omwindsels na het drogen en het fixeeren der kleur verwijderd zijn, vertoont zich op de scheringdraden een uitgespaard patroon op blauw fond.

1) Het zou kunnen wezen dat bij het nu te beschrijven ikatten *geen scheerraam* noodig was, doch de geverfde strengen schering direct van de stokken die bij het spannen voor de verving dienst deden, werden overgebracht op het weefgetouw. Doch dit zijn bijzonderheden die nog alle op verschillende plekken in Indië-zelf onderzocht moeten worden.

Een nieuwe omwinding is noodig voor het toepassen der tweede kleur, een roodachtig bruin. 1)

Is het kleuren afgeloopen, dan worden de scheringdraden op de weefrollen overgebracht en kan de inslagdraad het weefsel gaan vormen. Door het nauw te zamen binden der scheringdraden komt het ornament nauwkeuriger uit, regelmatig onderbroken door een bijna onzichtbaar verschijnen van den donkeren inslagdraad. Door het omwinden met plantvezels, die aan de uiteinden de kleur gelegenheid tot doordringen geven, verliest het toegepast ornament de al te scherpe kanten en zacht uitvloeiend siert het in waarheid het weefsel.

Dit ikat-weven berust evenals het batikken op het uitsparen van ornamentgedeelten, met dit onderscheid, dat het eerste toegepast wordt vóór het weven, het laatste na het weven. Beiden textiele versieringen komen voort uit het gebrekkige wezen van het patroon-weven, uit het ontbreken der voetbeweging, dat tijdroovend het gebruik van meerdere kammen beperkte en zodoende noodzaakte tot het zoeken van nieuwe versieringswijzen. Wie de voetbeweging bij het weven kent, zal natuurlijk deze oplossing wel de eenvoudigste vinden; echter is het hiermee als met het bekende ei, zeer simpel als men het weet, maar niet voor den inlander, die eeuwen en eeuwen zittend gewerkt heeft en aldus niet dacht aan het maken van het Britsch-Indische kuiltje.

Het batikken is echter speciaal Javaansch, het ikat speciaal Indonesisch. Het komt het meest algemeen in den Timor-Archipel voor, verder op Borneo, bij de Bataks op Sumatra, en sporadisch nog op Java. In Britsch-Indië bestaat een zijdeweefsel (chindi), dat op bijna gelijke wijze versierd wordt. Kan dit feit het Indonesisch karakter van ons ikatweven in twijfel brengen? Vermoedelijk neen!

We vinden in den Timor-hoek, waar het iets koelere klimaat het gebruik van dikker katoen en kleedingstukken toestaat, dit procedé het meest algemeen optreden, zoo zelfs, dat het de

1) Deze volgorde der kleuring is niet geheel juist; de roodverving gaat vóór de blauwverving, gelijk Hein het terecht hierachter aangeeft.

ationale stofversiering is geworden, die het gestreepte en geruite goed bijna verdrongen heeft. Dikke draden vergemakkelijken ontegenzeggelijk het omwinden vóór het kleuren, iets dat bij zijde een bijna onmogelijke arbeid wordt.

Uit den aard der zaak volgt, dat dit omwinden bij het grove materiaal het eerste zal zijn geschied, aldus het oorspronkelijkste zal wezen.

Dit wordt bevestigd door vergelijking van het ornament-karakter van Britsch-Indië en van den Timor-Archipel. Het eerste rijk en weelderig, het tweede streng en nobel van aspekt. Het eerste heeft het uitvloeien der kleuren, het verzachten der lijnen niet noodig; dit zou zelfs schadelijk als overweelde kunnen wezen. Bij het tweede past het volkomen als de juiste, de aanvullende klank, die voor schrille bewaren kan, een artistieke opvatting, volkomen-passend bij de groote sierkracht, die ons steeds treft in de werkstukken dier eilanders." (Overdruk p. 6—7).

Waar we zoo'n merkwaardig en tevens zeldzaam-slecht bekend verschijnsel in onzen Archipel ontmoeten, is het wel van belang eens nader diens verbreiding vast te stellen aan de hand van zoowel gedrukte gegevens, als uit kracht van analoog voorkomen bij diverse weefsels uit streken van onzen Archipel, waarvoor het nog niet beschreven werd.

Degeen die het het allereerst geconstateerd heeft, en wel voor Java, waarvan tot op heden, durf ik gerust zeggen, eigenlijk *niemand* het zich bewust was, 1) is — alwéér — Raffles! Raffles, de Engelschman met zijn speurtalent, die ons wetenschappelijk zooveel vliegen, groote en kleine, heeft afgevangen.

Na een beschrijving van het Javaansche batikken — de allereerste die in Europeesche taal daarvan verscheen! — gaat hij aldus voort:

„A very coarse kind of cloth, which serves for curtains or hangings, is variously clouded, and covered sometimes with rude figures, by the art of colouring the yarn, so as to produce this effect when woven. For this purpose, the strands [= strengen] of the yarn being distributed in lengths equal to the intended size of the cloth, are folded into a bundle, and the parts intended

1) Zeker mag ik wel aanteekenen, dat ik den heer Loebér over dit sporadisch voorkomen op Java mondeling ingelicht had.

to remain white are so tightly twisted round and round 1), that the dye cannot penetrate or affect them. From this party-coloured [= veelkleurig, bont] yarn the designed pattern appears on weaving. The cloths so dyed are called *gebër*.

The sashes of silk, called *chindi*, are dyed in this manner, as well as an imitation of them in cotton, called *jóng'grong*". (History of Java, 1817, I, p. 169).

In één adem roert hier Raffles een andere en moeilijke kwestie aan: de vervaardiging der *tjinde*-zijdestoffen. Maar hierop worde straks teruggekomen, terwijl we willen stilstaan bij het feit dat in 1817 op Java een zeker soort van grove katoenen voorhangsels — Jav. *gèbër*, door Raffles bedoeld, is inderdaad „gordijn” — werden vervaardigd door het Maleisch-Polynesisch procédé van ikatten, door gedeeltelijke omwinding der draden vóór de verving.

Daarna volgt in ouderdom, en van Hollandsche zijde, een vrij verdienstelijke beschrijving van dezen zelfden handgreep op „Timor in 1831”, van de hand van den gewezen Regeerings-commissaris aldaar, E. A. Francis, een beschrijving die wonderlijk genoeg aan allen ontsnapt is, die juist dat ikatten in den Timor-archipel later gereleveerd hebben.

Hij beschrijft aldus het Timoreesche spinnen en verven vóór het weven in 1831: „De draad wordt gevormd met de vingers en vervolgens aan stokjes in kleine klossen gedraaid; daarna wordt het garen aan een houten raam gespannen en in strengels verdeeld om voor het verwen bereid te worden. Om er de noodige verscheidenheid van kleuren aan te geven, worden die deelen welke wit, of door eene tweede verwing, een ander kleur moeten ontvangen, met *lontar*-bladen dicht toegebonden ten einde van de eerste kleuring ongeschonden te blijven; daarna worden deze

1) Daar Eng. „to twist = ons „twijnen” is, d. i. strengen garen of touw om elkander heendraaien, dubbelen, heeft eigenlijk Raffles het bedrijf niet goed beschreven, door te zwijgen van plaatselijk omwinden. Maar zijn bedoeling is volkomen duidelijk. Men vergeet niet dat al dergelijke bijzonderheden bij Raffles geenszins voortvloeien uit persoonlijk waarnemen — dan had hij zijn Luitenant-Gouverneurschap er wel aan kunnen geven! —, doch ontleend werden aan rapporten van verschillende zijden hem toegezonden. Hij was alleen de man die *verzamelde*, en blijvenden samenvattenden vorm gaf aan de onderzoekingen van anderen.

strengels in de verf-tobbe gedaan, en de vereischte vastheid van kleur verkregen hebbende, worden dezelve er uitgenomen en gedroogd; vervolgens worden de gekleurde deelen met *lontar*-bladen toegebonden, en die deelen losgemaakt, welke door een tweede verwing moeten worden gekleurd". 1)

Eerst een halve eeuw later, in 1890, werd dit Timoreesche ikatten geconstateerd ook te bestaan op Soemba, waarover de reeds genoemde De Roo van Alderwerelt schreef:

"Wil men... nu een (plaid) vervaardigen met een zwarten grond en roode en groene figuren, dan bindt men de plaatsen die rood en groen moeten worden in bundeltjes en omwindt die. Daarna doopt men het geheele gespan in eene zwarte verfstof 2) en laat het daarna drogen, waarna men alles wat niet rood mag worden weder dichtbindt en alleen wat rood moet worden onbedekt laat, hetgeen nu rood wordt geverfd; voor het groen handelt men evenzoo. Daarna wordt pas overgegaan tot het weven met een weefstoel..." (Tijdschr. Bat. Gen. XXXIII, 1890, p. 594-595).

En in hetzelfde jaar hoorden we het ook van oostelijk Flores, door prof. Weber, hoe daar de weefsters te Maumeri en Sika te werk gingen:

"In Maumeri und Sikka sind die Frauen stets eifrigst mit dem Weben von Zeug beschäftigt.... Die Sarongs sind ziemlich grob und schwer gearbeitet. Eine Indigofarbe ist der Grundton, von dem sich weisse und rothe, einigermaassen verschwommene Zeichnungen und Figuren abheben.... Die Sarongs sind nicht geglättet und durchaus frei von Wachs, was mit der eigenthümlichen Art des Färbens in Verband steht 3).... Die weissen

1) Tijdschrift voor Neerland's Indië, 1e jrg., 1838, 2e deel, p. 48. Reeds even wees ik op deze plaats in het genoemde Bulletin n°. 23 van het Kol. Museum, p. 5 en noot 1.

2) Lees natuurlijk: „in een indigo-kuip"; die bij herhaalde verving donkerblauw geeft, op zwart af. Ook De Roo geeft hier een verkeerde volgorde van verving, door eerst van blauw-, daarna van rood-verving te spreken.

3) Dit is beslist *onjuist*; was komt nooit bij het glanzen, het apprêteeren van Indische weefsels te pas. Doch door het sterk bestrijken met gladde groote schelpen, zoogenaamde katjes (Jav. koewoek, Mal. têngkoejoeng, Mak. bilaloe), en het feit dat de draden van het weefsel altijd min of meer *gesteven* zijn geworden met rijststijfisel om ze beter verwerkbaar te maken, krijgt men het mooiste effect van glanzen (*gêroes*) wat men maar verlangen kan. Vooral Zuid-Celebes is

Baumwollenfäden, für das Weben eines Sarong erforderlich, werden derart über ein Holzgestell gehängt, dass ihre Länge der des zukünftigen Sarong entspricht. Alsdann werden hier und da, um eine gewünschte Anzahl Fäden, Stückchen einer Pflanzenfaser sehr fest gewunden. Diese entsprechen dem zukünftigen Muster des Sarong. Wird nämlich jetzt die gesammte Masse mit Indigo gefärbt, so bleiben die umwickelten Stellen, als dem Farbstoffe unzugänglich, weiss. Die Fäden, darauf wieder nebeneinander gehängt, bieten jetzt das Muster des Sarong, weiss op blau, dar; die Färberin muss demnach das Muster des zukünftigen Sarong im Geiste vor Augen haben. Will man noch eine dritte Farbe anbringen, so wird in gleicher Weise verfahren... Nach Vollendung der Färbens wird die ganze Fadenmasse auf den Webeapparat gespannt um durchschossen [nl. met den inslag doorweven] zu werden.

Der Sarong, wie er vom Webeapparat kommt hat die Form eines Sackes 1). Ein Theil ist nicht durchschossen, hier treten somit die ursprünglichen, gefärbten Fäden von denen wir ausgingen, zu Tage. Nachdem diese durch- und abgeschnitten sind, werden die freien Enden zusammengenäht. Soll es ein Weiber-Sarong werden, so wird an den ersten ein zweiter genäht, woraus ein sackförmiges, an beiden Enden offenes Kleidungsstück von mehr denn Mannslänge resultiert, dass die Frauen trotzdem sehr kleidsam zu tragen wissen". 2)

zeer sterk in dat geroes'sen. Men zie slechts onze rubriek daarvan. Ook het effene donkerindigoblauw der bekende „badjoe's koeroeng" op Java wordt aldus geglands.

1) Ook dit is in 't algemeen gesproken onjuist. Er wordt bijna steeds geweven aan één vlak doek, doch er wordt slechts bij uitzondering op Timor en Borneo rond-geweven. Vermoedelijk is hier dit misverstand ontstaan door sommige kleedjes uit die streken, waar men inderdaad de kettingdraden vóór het weven heeft samengeknoopt, en aldus rond-weeft. Zie onze Timor-nummers 261 en 278, en ons Borneo-dito 291; alsmede ons weeftoestel van Roti, Borneo, en de Sangir-eilanden.

2) Dr. M. Weber. Ethnographische Notizen über Flores und Celebes. Supplement van Dl. III van het „Internationales Archiv für Ethnographie", Leiden 1890, p. 10-11. Zonder dat het nu rondweg met woorden gezegd wordt, staat hier voor het eerst *tusschen de regels* duidelijk te lezen dat alleen de kettin g d r a d e n aldus omwonden worden. Ook een kleine doch onbeduidende illustratie was er aan toegevoegd. — Sommigen, o. a. de heer C. M. Pleyte Wzn. in De Indische Gids, 1890, II, p. 2584 hebben in dit omwinden der weefgarens, zoo als prof. Weber en De Roo van Alderwerelt beschreven van Flores en Soemba, ten onrechte een prototype van het batikken gezien.

Maar oók in datzelfde jaar 1890 hoorden we het voor 't eerst van de Dajak's op Borneo, en nu tevens uitvoerig en onder zijn technischen naam, en met den juisten, veelzeggenden uitleg dat de *kettingdraden* aldus omwonden worden, niet de *inslag*; iets, wat in de bovengegeven beschrijvingen totaal ontbrak, en toch een der hoofdzaken uitmaakt. Prof. A. R. Hein dan beschreef in zijn hoogst verdienstelijk werk „Die bildenden Künste bei den Dayaks auf Borneo” (Weenen, 1890) volgenderwijs het Dajak'sche ikatten vóór het weven, noodig voor het verkrijgen van veelkleurige doeken ginds op Borneo:

„Bei diesen wird das Ornament vor dem Beginne des Webens durch Farbe auf den Kettenfäden dargestellt und die ausgebreitete Kette enthält, sowie sie auf den Webstuhl aufgezogen wird, allein schon die ganze Verzierung. . . . Soll nun ein Gewebe nach dem Muster einer beabsichtigten Ornamentation hergestellt werden, so spannt man zunächst die gesponnenen, von Natur gelblichen Baumwollfäden auf einen provisorischen Rahmen von der Länge des anzufertigenden Gewebes, worauf nach beendigter Spannung die Querstäbe sammt den an denselben befestigten Fäden aus diesem Interimsrahmen herausgenommen und auf die grosse „tangga” [d. i. het spanraam; niet scheerraam] aufgezogen werden. Es erfolgt sodann das Knüpfen „ikat”, eine unverhältnissmässig mühsame und zeitraubende Procedur, welche den Zweck hat, diejenigen Theile der Fädenkette, welche nach der hervorzuführenden Ornamentation von der Farbe nicht imprägnirt werden sollen, durch Bedecken und Umhüllen vor der Berührung mit dieser Farbe zu schützen. . . . 1) Die mit den Vorarbeiten zur Anfertigung eines Gewebes beschäftigte Dayakfrau — Personen männlichen Geschlechtes befassen sich nicht mit Weberei — benützt zum „ikat” eine bestimmte Gattung schmiegsamen, aber sehr dichten und festen Grases „lemba”, welches sie in Büscheln durch Walzen auf dem nackten Oberschenkel zu strammen Fäden

1) Hier volgt bij Hein een m. i. onjuiste vergelijking met een procédé in Japan en met het vervaardigen van *pélangi* op Java. Immers deze laatste hebben alle plaats op een geweven stuk goed, een gereed geweven vlak. Doch het ikatten wordt toegepast op de losse garens, vóór alle weving.

vereinigt, um sodann damit nach dem durch den Charakter des Ornamentes dictirten System von regelmässig angeordneten geraden und krummen Linien die Fadenkette an denjenigen Stellen fest zu umwickeln, wo der Faden seine Farbe behalten, von einer neuen Farbe nicht ergriffen werden soll. Da durch dieses Beknüpfen schliesslich die Hervorbringung eines Ornamentes beabsichtigt wird, und da dasselbe daher aus diesem Grunde nur mit grosser Sorgfalt und mit genauer Berücksichtigung der zu umwickelnden Fadenmenge und Fadenlage erfolgen kann, so ist einleuchtend, dass die Beendigung dieser Arbeit in der Regel erst nach Ablauf vieler Monate erfolgt.

Nach vollkommen abgeschlossenem Knüpfverfahren wird die so umwickelte Kette von der „tangga“ herabgenommen und im Farbentroge mit Drachenblut imprägnirt, wobei selbstverständlich die durch das „lemba“ geschützten Theile in ihrem natürlichen, schmutziggelben Farbtöne unverändert erhalten bleiben. Da aber die dayakischen Gewebe dieser Art stets drei Farben — gelb, roth und blau — aufweisen, so muss die Kette nach vollendeter Durchtränkung mit dem Saft von *Calamus draco* neuerdings auf dem Spannrahmen befestigt werden, damit nunmehr auch diejenigen Fäden, welche die rothe Farbe behalten sollen, dem „ikat“ unterzogen werden können. Dieses zweite Unterknüpfen ist womöglich noch mühsamer und erfordert noch mehr Aufmerksamkeit wie das erste, daher der zu seiner Bewältigung nöthige Zeitraum abermals ein sehr langer zu sein pflegt. Das Blaufärben der einzelnen Stellen an den Längsfadenbündeln, welche von der Umhüllung freigeblieben sind, geschieht durch Eintauchen in Indigo. . . . 1)

Sobald das Färben beendigt und die Fadenkette getrocknet ist, wird die Lembahülle entfernt, und es kommen nun alle drei Farben nach der gewünschten Zeichnung des Ornamentes deutlich abgegrenzt, nur mit weichen, leicht und malerisch ineinanderfliessenden Rändern, nebeneinander zum Vorschein. Die Farben sind satt und tief und haben die angenehme Wärme von Naturtönen ohne Schärfe und grellen Contrast. . . .

1) Zooals men ziet, spreekt Hein hier éerst van roodverving, daarna van indigo-verving; naar mijn stellige overtuiging, volkomen terecht.

Erst nachdem der Färbeprocess ganz vollendet ist, wird die Kette an den Querhölzern in den liegenden Webstuhl. . . . gespannt. . . . Da die Decoration auf der gefärbten Kette bereits vollkommen vorhanden ist, so erfolgt das Weben nun durch das gleichmässige Binden vermittelst monochromer Schussfäden, wobei die Weberin auf das Ornament gar nicht zu achten braucht, sondern das Stück wie ungemusterte Leinwand, durchweben kann, nur mit dem Unterschiede, dass, um die Kettenfäden als einzige Ornamentträger möglichst zur Geltung kommen zu lassen, die Bindungen nicht regelmässig Faden auf Faden wechseln, sondern zumeist zwei, manchmal auch mehr Kettenfäden über einem Schussfaden 1) stehen. Aus dieser Herstellungstechnik ergibt sich, dass der Dessin, welcher aus der vollständigen Durchtränkung jedes einzelnen Kettenfadens mit Farbe gebildet wird, auf beiden Seiten des Stoffes in ganz gleicher Weise erscheinen muss, und dass diese Gewebe daher keine sogenannte Schönseite besitzen können." (p. 90—93).

Eere wien eere toekomt!

Het allereerst heeft Dr. Hein uit Weenen ons nauwkeurig en goed verteld hoe deze werkwijze gebeurde, heeft er een technischen naam voor vermeld, en vooral ook: — heeft ons gezegd wàarin de kenmerkende, geheel eigenaardige schoonheid lag van dit primitieve kleur-procédé.

Het zijn de smeltende, de vervloeiende, de verrukkelijk-wazige tinten die van een zoo geweven doek een werkstuk maken van geheel bijzonder en wonderlijk bekorend aanzicht.

Dit nu kunnen de bezoekers van onze Tentoonstelling prachtig waarnemen. Er mag met vreugde verwezen worden naar onze mooie Timor-rubriek, waar men tal van dik-katoenen kleeden op die wijze geornamenteerd zal vinden. Ook enkele nummers van Borneo (b. v. nos 284, 288—290) toonen het duidelijk.

Maar dan... de bezoeker wordt vanzelf nu ontdekker! Heeft hij eenmaal in zich opgenomen dit schoon verschijnsel van ineenvloeiende teere tinten, dan ziet hij ineens... hoe óók talrijke Batak-doeken, verschillende kleedjes uit de buurt der Pasoe-

1) Door een drukfout staat er „Schlussfaden“.

mah-landen (zie vooral onze rubriek „Bengkoelen en Lampong's"), en ook al die doeken van Limboto in Gorontalo (Noord-Celebes) *juist zoo schemerig-vervloeiend er uit zien*; dat is dus — en hier komt de stoute sprong —: op diergelijke wijs met ikatten vervaardigd *moeten* zijn! Ja, hij gaat tot zijn eigen verrassing begrijpen hoe dat deel der Atjeh-*zijdeweefsels*, wat zoo innige verwantschap toont in ornamentiek met katoenen Batak-doeken — het „plang-roesa"- of hertevlekken-motief —, óók door ikatten der voor 't weven bestemde strengen bleekgele zij *moet* verkregen zijn! Zelfs op Nias — nu weer bij katoen — kan ik toevoegen dat uit kracht van analogie ditzelfde ikatten moet bestaan, blijkens een verrukkelijk schoon doek hier in den Haag het eigendom van een verzamelaar, waaromtrent echter bezwaar werd gemaakt het voor onze tentoonstelling af te staan.

Welnu, dit zijn ontdekkingen!

Van het bekende uitgaande, komt men tot conclusies die... nergens nog als feiten geconstateerd of beschreven zijn, en toch feiten moeten wezen. Van de Batak-landen, of Pasoemah — dien min of meer oud-Javaansch gekleurden achterhoek in Zuid-Sumatra —, of het Gorontalo'sche, of Atjeh, of Nias, staat mijns wetens nog niets dienomtrent te boek. Hier loopt dus de conclusie, op analogie gegrond, aan de ervaring vooruit.

Maar ook — ik verwijs hier vooral naar het interessante nummer 371 uit de mooie collectie van Mevr. Gallois — aan het eene uiteinde van dit zeldzame doek uit Limboto is duidelijk te zien dat hier niet de kettingdraden, maar wèl de inslag-draden door voorafgegaan ikatten dien mooien smeltenden toon aan het doek geven.

Dit is dubbel nieuw. Dit is totaal onbekend!

En te meer prikkelt dit nog nooit geconstateerde feit, omdat we hier in Gorontalo en enkele ouderwetsch gebleven deelen van de Minahasa te doen krijgen met de befaamde „kain's patola", de patola-doeken, d. i. de slangenvel-doeken, even veelkleurig als de huid der patola-slang (*Python reticulatus*).

Des te merkwaardiger nog, omdat patola een ander woord voor tjinde is! 1). De tjinde, van welks vervaardiging op

1) Aangezien er in de drukkerij geen afzonderlijke lettertypen aanwezig waren

Java Raffles reeds sprak, gelijk straks (p. 18*) al even gebleken is.

Het is hier niet de plaats op deze, ook historisch hoogst-interessante kwestie van *patola*- en *tjinde*-doeken in te gaan. Een heel vraagstuk ligt hier voor ons, waarbij Britsch-Indische en Nederlandsch-Indische handels- en nijverheidsbetrekkingen schier verwarrend dooreenloopen. Het zij mij alleen vergund op eenige hoofdfeiten de aandacht te vestigen, en dat te meer omdat nog niemand ze ooit geconstateerd heeft in hun eigenaardig verband. De nadere uitwerking zou stof zijn voor een speciale studie.

In éénzelfden oud-Portugeeschen tekst van 1516 is te constateeren dat toenmaals de vrouwen der Hindoes in Gujarat (Guzerat, het groote schiereiland vóór de oude handelshaven Cambay) behalve andere *zijden* kleedingstukken óók droegen „andere lange doeken die zij *tjinde*'s („chandes”) noemen, die zij over zich heen werpen als mantels, wanneer zij uitgaan” 1); alsmede dat in Pegoe — thans Neder-Birma — toen plachten ingevoerd te worden „vele geverfde doeken van Cambay, van katoen en zijde, die zij noemen *patola*'s, en ze zijn geverfd met vele figuren, die hier veel geld waard zijn”, maar dat evenzeer in de tallooze eilanden benoorden de Banda-groep onder meer andere invoerartikelen ook gewild waren „*patola*'s dat doeken zijn van Cambay”. 2)

voor de „korte e” (van ons „de”), noch voor de t, d, en n met een stip er onder, moest in woorden als „tenoen”, „patola”, „tjinde” enz. de wetenschappelijke schrijfwijz worden weggelaten die daarvoor gebruikelijk is

1) De plaats staat in Barbosa's Livro van 1516, en luidt (2e ed., Lissabon 1867) in 't oorspronkelijk: „has mulheres destes Genticos [scil. in „Guzarate”] ... seus trajos saom de seda, asy compridos como hos maridos, trazem hus sainhos de pano de seda de mangas estreitas, abertos pelas espadoas, e outros panos grandes que chamaom chandes, que elas lançaom por cima de sy como mantos, quando uoam fora;” (p. 278).

2) De eerste plaats bij Barbosa over *patola*'s werd reeds aangehaald in het zoo dadelijk te noemen Hobson-Jobson, en luidt: „aquy (scil. in het „Regno de Peegu”) uem cadano muytas náos de Mouros ha tratar e trazer muytos panos de Cambaya pintados, dalgodam e seda, ha que chamaom patolas, e saom pintados com muytos laoures, que ualem aquy muyto dinheiro; trazem etc.” (p. 360). De tweede plaats, bij Hobson-Jobson niet vermeld, en voor ons zeker nog gewichtiger, luidt: „Destas ilhas de Bandam contra Malaca”, — zoo staat er, doch lees „Maluquo”! — „que estaa ha ho notte, estaom muytas outras, algúas pouoadas, outras desertas, em has quaes todas haom por riquos tezuoros

Zooewel bij de tjinde's als patola's worden we dus naar eenzelfde streek verwezen: Cambay en omstreken, vroeger het grootte centrum van industrie en zeehandel in Westelijk Britsch-Indië, zooals later het wat zuidelijker gelegen Suratte het werd, en tegenwoordig het nog zuidelijker Bombay het is. De tjinde's daarbij altijd alleen van zijde, „zijde bonte cleetgens” zooals een Holl. tekst van 1603 vertelt; de patola's èn van zijde èn van katoen. Vandaar in Holl. bronnen uit de 17e en 18e eeuw de kenmerkende omschrijving „zijden pathoolen”, wat bij 't noemen van tjinde's overtollig was. Oorspronkelijk echter schijnt de beteekenis van patola letterlijk óók „a silk cloth” te zijn geweest, immers verbasterd van „pattuda” uit gewestelijke talen aan Voor-Indië's Zuidwestkust 1). Aan die veelkleurige glanzende pracht ontleende dan weer de patola-slang haar naam.

Op Java nu voerde men sinds oudsher alleen *zijden* patola's in; voor de fijnere katoenen doeken moest men „custcleeden” hebben, d. i. de deels geweven, deels gebatikte doeken der Kust van Koromandel; daarnevens had men dan, ook in katoen, zijn eigen Java-batiks, en zijn eigen Java-weefsels. Zoo is in het Javaansch tjinde en patola volstrekt gelijkwaardig geworden; de geliefde bont gebloemde zijden stof voor gordels (saboek's) en staatsie-broeken, de nog heden tot het gala-kostuum behorende „tjelana tjinde”.

Maar in de Molukken en Noord-Celebes blijkt men vanouds èn patola's van zijde èn van katoen ingevoerd te hebben. En bovendien — wanneer, is zelfs niet bij benadering te gissen — begon Gorontalo en omstreken, vooral Limboto, deze patola's van katoen na te maken. Zoo kwamen de „kain patola” van enkel katoen in de wereld, waarvan men een mooie groep op onze tentoonstelling kan vinden, gemaakt in ons Insulinde naar Britsch-Indisch type.

Deze Gorontalo'sche patola-doeken nu worden vervaardigd door

sinos de metal muy grandes, marfim, patolas que saom panos de Cambaya, porcelanas finas;” (p. 371).

1) N. l. in 't Kanareesch en Malayalam. Zie Yule and Burnell's „Hobson-Jobson; being a glossary of Anglo-Indian colloquial words and phrases. London, 1886”, i. v. „Patola”.

ikatten der *inslag-draden*; een groote onbekende bijzonderheid; een ongemeene verzwaring nog van deze tijdroovende techniek 1). Maar ook diverse Pasoemah-doecken moeten aldus vervaardigd zijn, omdat zij — zie nos. 143—144, en 162 — diezelfde „wolk“-figuurtjes 2) in schemerige tint vertoonen *overdwars*, welke in de Bataksche grofkatoenen en de Atjehsche fijne zijden doecken van het patroon „hertevlekken”, *overlangs* het patroon beheerschen.

M. a. w. wat aan deze laatste met de kettingdraden gebeurt, moeten de Pasoemahers door ikatten der inslagdraden verkrijgen. Iets wat in de hoogste mate naar nader lokaal onderzoek vraagt!

Mooi zou het zijn geweest indien we daarnaast ook een paar stalen hadden kunnen vertoonen van wat Java op dit gebied nog vermag. Want Java is nog niet dood ten dezen! Hetgeen Raffles in 1817 vertelde, gebeurt er nog: zoowel het vervaardigen van tjinde-zijde, dus heusche tjinde; als het namaken dier stof in grof katoen, bestemd vooral voor gordijnen in de Vorstenlanden, o.a. aan draagstoelen (*tèdèng*). Dit blijkt uit een recent gegeven in een werk van Dr. Groneman, hoewel deze de klok alleen had hooren luiden, maar niet wist waar de klepel hing. In het Karang-anjar'sche toch (westelijk Bagelèn), in het oude gewest Româ, blijkt men nog tjinde na te maken in katoen, welke doecken, „ook goebah of gèbèr genoemd” worden, . . . hetzelfde woord

1) Te vergeefs zoekt men eenige vermelding van dit feit in de monografiën over Gorontalo; vooral bij Riedel (Tijdschr. Bat. Gen. XIX, 1870, p. 91) zou men het verwachten; doch hij rept er niet over. Ik stel er daarom prijs op hier een mondelinge mededeeling te vermelden van den heer J. Wolterbeek Muller, die \pm 3 jaar als zeeofficier een opdracht had in de Minahasa, en liefhebber was van 't verzamelen van doecken — onze rubrieken Atjeh en Noord-Celebes bewijzen het —, hoe inderdaad hem in Gorontalo ter oore was gekomen dat de Limboto-patola's vervaardigd werden door omwikkeling der weefgarens; al wist hij het hoè nu verder niet. Een mooi punt voor onderzoek ter plaatse!

2) Ik vermoed toch, dat dit de technische term is voor elk der figuurtjes, die te zamen het „plang roesa”-patroon der zijden Atjeh-doecken vormen. Immers in Dr. Snouck Hurgonje's „De Atjehers”, II, 1894, p. 65 leest men: „Het meest gewone patroon van het middenstuk van een kleed heet a wan („wolken”).” Nu is zeker geen motief algemeener bij de Atjeh-weefsels op de middenvelden waar te nemen dan het plang roesa; en „wolkjes” zou een uitstekend, ander beeld voor „hertevlekken” zijn.

gébêr wat men tot zijn vermaak herkent als ook reeds door Raffles bezeugd. 1)

Vraagt men mij echter wàar nog heusche tjinde, zijden tjinde dus, op Java nagemaakt wordt, dan moet ik eerlijk bekennen het niet te weten. De eene beweert in de Vorstenlanden-zelf; de ander beweert te Gresik (Grissee). Mij persoonlijk lijkt dit laatste het waarschijnlijkst. Maar precies weten doet het niemand.

Doch zelfs de echte Britsch-Indische tjinde staat den meesten dergenen, die lang in onze Oost verbleven, nauwelijks helder voor den geest. En voor dengeen die deze zonderling-kleurspelende zijdestof met haar trillende tinten maar al te goed uit ervaring kent, wordt de nadere kennis omtrent juiste herkomst en fabricatie van dit merkwaardig product in de buurten van Bombay, Suratte en 't oude Cambay ongemeen verzwaard door... het onbegrijpelijke, mij nog altijd totaal raadselachtige feit dat men den naam „chindi” of „chandi” of „chundee” — Engelsche spelling van ons Javaansch tjinde of Maleisch tjindai — *tevergeefs* in de daartoe aangewezen Britsch-Indische bronnen zal zoeken! Slechts ééns pas, en nog wel in een Portugeesch werk uit dezen tijd heb ik de vermelding gevonden dat een vorstelijk geslacht bezuidoosten Goa „geen tjinde („chindim”) gebruiken”. Maar alle verdere zoeken was vruchteloos. 2) Toch vertellen ook onze

1) In zijn „De Garébég's te Ngajogyákartâ”, 's Gravenhage 1895 schrijft toch Dr. Groneman (p. 6, 2e kol.) hoe bij de sêkaten-feesten de beide pëndopo's waar de gamélan sêkaten bespeeld wordt, „met kleurig tjindédoek omhangen” zijn, en tEEKent daarbij in noot 8 aan: „Dit tjindé is van grover weefsel dan dat wat voor kleedingstukken gebruikt wordt, en wordt in de désâ Ngromâ in Banjoemas vervaardigd. Het wordt ook goebah of gëbër genoemd. Het andere, dat we later bij de hofkleeding zien zullen, is een zeer fijn en kostbaar, veelkleurig, Indisch [d. w. z. „Voor-Indisch”] zijdeweefsel.” De fouten in deze mededeeling zijn boven in den tekst verbeterd.

2) De genoemde plaats staat in de monografie van A. Lopes Mendes over de tegenwoordige Portugeesche koloniën in Voor-Indië, „A India Portugueza”, Lisbon 1886, 2 dln., en luidt: „Os reis de Sundem pertencem á casta Condory. Naõ usam chindim; vestem á moura, e todo o vestuario é branco agaloado de oiro fino;” (II, p. 55). Uit dit gegeven schijnt stilzwijgend tevens te blijken dat tjinde, of Engelsch chindi, of Portugeesch chindim (met de bekende nasaal aan het slot), echte Hindoe dracht moet wezen in het gebied van Goa. — Onder de Britsch-Indische boeken waar men allereerst naar inlichtingen over „chindi”

Indische Woordenboeken met roerende eenstemmigheid, dat de tjinde uit Suratte komt. 1) En voor dengeen die, zooals ik, dergelijke dictionnaire-uitspraken nog al eens met recht wantrouwt, bevestigen de oudere historische getuigenissen waarvan hiervóór enkele gegeven werden, dit beweren op de meest volstreckte wijze. De heusche tjinde's *moeten* komen uit het Presidentschap Bombay!

Ook hier een vraag, een Britsch-Indische vraag nu, op te lossen; een die ons van nabij aangaat. Ook hier een ernstig nader onderzoek ten zeerste gewenscht! Laat ik daarom hier even mogen constateeren dat — volgens een gegeven wat ik dank aan 't onderzoek van den heer Loebèr — bij de tjinde's inderdaad de *inslag-draden* door gedeeltelijke omwinding van te voren gekleurd worden; evenals we zagen dat bij den namaak van deze, de katoenen kain's patola uit Limboto, het geval is. Het ikatten kan dus *niet* uitsluitend Indonesisch zijn; al wordt er zeker nergens over zoo ruim gebied gebruik van gemaakt als in onze Oost.

Des te blijder mogen wij zijn van dit raadselachtige tjinde-type een kleine maar reine, deels zeldzame groep te hebben bijeengebracht (nos 409—416).

zou gaan zoeken, noem ik b. v. S. M. Edwardes „A monograph upon the silk fabrics of the Bombay Presidency”, (Bombay) 1900; of C. G. H. Fawcett „A monograph on dyes and dyeing in the Bombay Presidency”, (Bombay) 1896; of wel de meer dan 30 dln. van de Bombay Gazetteer, waarvan ieder deel een eigen register achteraan bezit; of Milburn's „Oriental Commerce”, London 1813, 2 dln. met register achteraan dl. II.

1) O. a. Klinkert in zijn „Nieuw Maleisch-Ned. Zakwoordenboek” Leiden 1892, i. v. „tjindai”; of Matthes in zijn „Makassaarsch-Hollandsch Woordenboek, 2e druk”, Amsterdam 1885, p. 515, i. v. „tjinde”. De straks even genoemde oud-Holl. tekst van 1603 noemt „Tsohyndes” (lees „Tschyndes”) als „sijde bonte cleetgens” die te koop waren in Daboel (een eind bezuiden Bombay aan de kust), verg. De Jonge, Opkomst enz. III, p. 150; en door Van Twist wordt onder de „zijde stoffen” in Guzerat omtrent 1638 vervaardigd ook genoemd „Petola”, zie Begin ende Voortgaugh, II (1646), 17e Stuk, p. 59, 2e kol., hetgeen uitstekend klopt met het categorische getuigenis van Barbosa uit 1516. — Ik voor mij geloof dat tjinde afkomt van Sind, Sindh, dus „zijdestof uit Sindh” beteekent, welke landstreek èn vroeger èn tegenwoordig nog een centrum van ververij was; en merkwaardig is daarnevens dat er in Sind juist een kaste van ververers van ruwe zijde bestaat die Patolis heeten (zie Fawcett, l. c. p. 1, 3 en 29)!

Zoo zijn er allerlei interessante dingen te zien, op te merken, te vergelijken; te genieten vooral ook.

Om één ding van schoonheid te noemen: hoe velen waren zich bewust van de ontzaglijke, hoog-aristokratische kleurkracht der Atjeh-zijdeweefsels? Die grootsche deftigheid van sombere pracht?

Dit „*lëmbajoeng*”, zooals de Maleiers zeggen (en de Atjehers met lichte wijziging evenzoo), dit „*donkerpurper*” beheerscht het karakter van hun zijdeweefsels; zooals somber indigoblauw de kracht uitmaakt van veel Batak-doecken; zooals het tintelend sogabruin tegen datzelfde indigo de heerlijke weelde is der Vorstenlandsche batik's; of zooals wazige tinten van gedempt mêngkoedoe-rood afwisselend met Batak-achtig donker indigoblauw de exotische schoonheid vormen der Timor-kleeden.

Ik kàn hier niet de verzoeking weerstaan plaats te geven aan een interessante beschrijving welke de heer A. W. Th. Th. Mens Fiers Smeding, degeen die het eerst met artistiek gevoel en fijnen smaak een prachtige collectie Atjeh-zijdeweefsels om hun eigen mooi bijeengebracht heeft, zooals deze op onze tentoonstelling thans mag prijken (nos. 17—38), twee jaar geleden op mijn verzoek opstelde. Ik geef haar ongerept hier weer, met hier en daar een toegevoegde noot; de eerste nadere behandeling zoover ik weet van dit waardig onderwerp. 1)

Soerabaia, 6 Juli 1899. 2)

Atjehsche kain's.

Toen ik in Maart 1891, kort na mijne aankomst te Kota Radja, aldaar de afscheidsreceptie bijwoonde van den toenmaligen Gouverneur van Atjeh, Generaal van Teyn, alwaar de Atjehsche

1) Dr. Snouck Hurgronje gaf in zijn „De Atjehers”, II, 1894 op p. 65 een zeer zaakrijk maar helaas veel te beknopt overzicht er van; en Dr. J. Jacobs in zijn „Het familie- en kampongleven op Groot-Atjeh”, Leiden 1894, II, p. 130 en 148 - 151 sprak er wel uitvoeriger over, gaf bovendien eenige welgeslaagde afbeeldingen van Atjehsche zijden kain's op zijn platen XXVII en XXVIII (verg. ook het Atj. weefstcel op plaat XXIX), maar praatte er toch eigenlijk om heen. Een afbeelding van het Atj. weefgetouw gaf ook Dr. Snouck Hurgronje in de bij zijn werk behorende Platen (1895), op plaat IV, rechts bovenaan.

2) De heer Smeding, vroeger notaris te Kota Radja, heeft thans Soerabaja tot standplaats.

hoofden in grooten getale aanwezig waren allen natuurlijk in hun galakleeren gehuld, toen viel het mij op dat hun zijden broeken en heupdoeken smaakvol en artistiek bewerkt waren. Ik besloot om te trachten daarvan langzamerhand eene collectie te vormen. Dadelijk stuitte ik op tal van bezwaren. In de eerste plaats waren mooie kaïns haast niet te krijgen, want dat waren kleedingstukken die in de familie bleven. In de tweede plaats werden er buitengewoon hooge prijzen voor die kaïns gevraagd, omdat men wist dat ze haast nooit in den handel kwamen en werkelijke liefhebbers daarvan, hoewel zeer dun gezaaid onder de HH. officieren, er goede prijzen voor durfden te betalen.

Voor de grootste roode Atjehsche kaïn betaalde ik f 250.

De overigen varieerden in prijzen tusschen 30 en 150 gulden per stuk.

Door tusschenkomst van Panglima Tiban 1), een oude gids en Inlandsche ceremoniemeester van Generaal van der Heyden, gelukte het mij de voormelde roode Atjehsche kaïn 2) meester te worden; en daar ik op den daarvoor gevraagden prijs niet afdong, kwamen er langzamerhand meer Atjehers opdagen, die het stille middaguur benutten, om mij nu en dan een fraaie kaïn ten verkoop aan te bieden, wanneer de geldnood hun dwong zich van zoo'n „poesaka" te ontdoen. Ik kreeg op die wijze in 3 jaren tijd eene collectie kaïns met specimen uit de verschillende voor 't zijdegeweven bekende moekims en wist ik door een list eene fotografie te maken van eene Atjehsche jonge vrouw terwijl zij aan het weefgestoelte bezig was een kaïn te vervaardigen. Atjehers en vooral Atjehsche vrouwen wilden zich niet gaarne doen fotografeeren, omdat zij vermeenden dat men middels het fotografietoestel door hunne kleeren kon zien! Bij intuïtie hadden zij dus reeds eene Ahnung wat X-stralen waren, die zich door kleederen heen weten te werken!

Dikwijls ging ik met een van de vertrouwde Atjehsche spionnen van den Assistent-Resident er Zondags op uit, om in de Meraksa of te Berawé of naar de kanten van Lambaroe te trachten weefsters te ontdekken van fraaie kaïns en gelukte het mij zelfs na maanden-

1) Een Voor-Indiër van origine, maar geheel en al Atjeher geworden.

2) Naar ik vermoed, ons n°. 2.

lange onderhandelingen, successievelijk twee weeftoestellen aan te koop, op de eene waarvan de weefster een aanvang had gemaakt met de vervaardiging van eene Atjehsche kaïn en op de andere waarvan de weefster een aanvang had gemaakt met het weven van een Atjehsche broek. Beide toestellen zijn thans in den Haag. 1)

De Atjehsche weeftoestellen worden nooit anders bediend als door vrouwen en 99 % door oude vrouwen en daar de meeste van die oudjes langzamerhand verdwijnen en evenals iedere rechtgeaarde Atjeher en Atjehsche erg op den penning zijn, en dus er tuk op zijn om het monopolie van hunne kunst te behouden, terwijl door den oorlog het particulier bezit van den Atjeher steeds minder wordt, en het aanschaffen van zijden kleederen bij den tegenwoordigen Atjeher reeds sporadisch voorkomt, zoo is het oogenblik waarschijnlijk niet ver meer verwijderd, dat die kunst in Atjeh totaal zal verdwijnen. Een zeeofficier toch die onlangs van Atjeh terugkeerde, vertelde mij dat het hem niet gelukt was om met geld en goede woorden een zijden slendang, kaïn of broek meester te worden te Kota Radja en Oleh-leh. De meeste Atjehers gaan nu in donkere katoenen stoffen gekleed, welke ze voor weinig geld kunnen koopen bij Rumeensche en Bagdadsche israëlitën als Salomon, Reichler en C^o, Kanner en Nass en C^o, welke die stoffen uit Europa betrekken. Zijden stoffen ziet men er thans nog bij hooge uitzondering dragen.

De zijden Atjehsche kaïns verraden dadelijk hun Perzischen oorsprong, de motieven van het dessin zijn bij den eersten oogopslag te herkennen en verschillen zeer veel van de Palembang-sche, Siaksche en Padangsche kaïns; de lijnen zijn meer harmonisch, de kleuren nimmer schreeuwend, maar zacht. Hoogst zelden vindt men witte kaïns met gouddraad doorweven, aangezien slechts familie van den Sultan dergelijke kaïns mocht dragen en familie van den Sultan is in Atjeh zeer dun gezaaid 2).

De landstreken in Atjeh welke in alle tijden bekend zijn geweest voor hunne fraaie kaïns waren:

1) Zie onze nummers 422—423.

2) Een dergelijke witzijden kaïn vindt men onder ons n°. 33, collectie Smeding.

A. Sagie XXVI Moekims.

1. Moekim Lamnga en Toengkoeb;

hier werden geweven de broeken genaamd „Lembajoeng” en de fraaiste soorten slendang „Loenggi.” 1)

2. Moekim Kajoe Adang;

ook hier werden broeken genaamd „Lembajoeng” en slendangs „Loenggi” geweven, maar van mindere kwaliteit zijde.

3. Moekim Lamgoegoeb;

hier werden slendangs en sarongs geweven bekend onder den naam van „kaïn Lamgoegoeb” en „kaïn Loenggi soetra aloes.”

4. Moekim Kerkoen;

hier werden de zoogenaamde „kaïn slendang Poetjoek roë” vervaardigd.

B. Sagie XXII Moekims.

1. Moekim Longbata;

hier werden de kaïn plang en tjelana plang gemaakt. 2)

C. Sagie XXV Moekims.

Moekim Marahsa (Oleh-leüe);

hier werden alle soorten kaïns van de overige moekims nageemaakt, doch waren zij van veel mindere kwaliteit.

De zijdewormenteelt had vroeger een groote vlucht in Atjeh genomen; ik zag hier en daar groote moerbeienboomen, die blijkbaar zeer oud waren, thans vindt men slechts zijdewormen in de navolgende streken:

V Moekim Montasik van Sagi XXII Moekims.

VII „ Baïd „ „ „ „

IV „ Anak Paia „ „ XXV „

In de laatste 10 jaren hebben de Atjehers de zijdekultuur veronachtzaamd omdat ze veel gemakkelijker de zijde om te weven konden koopen in de winkels van de Rumeensche en Oostenrijksche Israëlitien hiervoren genoemd; aan die zijde wisten ze

1) „Lembajoeng” is het donkerpurperen type, waarover straks meer; het is dus het kleur-type. Loenggi is een patroon-type, zie o. a. ons n°. 20, wat dus een „groene loenggi” is; men leze daar toch wel „loenggi hidjo” voor „loenggi idjoeng”, waarin „hidjo” = groen.

2) D. i. dus: de „plang roesa”-doeken, de „hertevlekken”-patronen, komen uit de XXII Moekims, meer uit *het binnenland van Atjeh*.

de kleuren te geven welke ze wenschten door ze te verven met sappen van planten afkomstig welke in Atjeh groeien.

In Pedir zijn ook zijdewevers, doch het is in Atjeh van algemeene bekendheid dat de Pedirsche kaïns van de minste kwaliteit zijn en spoedig van kleur verschieten.

Het is jammer dat de kunst van zijden kaïns te weven met de typisch fraaie arabesken, gedoemd is om te verdwijnen. Ik herinner mij op den zonnigen weg van Kota Radja naar Oleh-leh in 1891 een stoet gezien te hebben die een Gérôme, een Fortuny in verrukking zou gebracht hebben: vóórop 2 fluitspelers, daarachter kinderen met tamboerijnen en kleine ovaal trommen, een zestal Atjehers een langwerpigen prachtig gebeeldhouwden zeer smallen steen torschende (batoe badan) zoo juist van Poeloe Batoe aangebracht voor 'n Atjehsch hoofd; daaromheen en daarachter massas Atjehsche vrouwen . . . het geheel eene symphonie van zachte fraaie kleuren van zijden stoffen met weërglanzen van goud en zilver in sierlijke arabesken . . . er is veel schoons in onze Oost, maar . . . het verdwijnt!"

Daargelaten nu een veel voorkomend maar sterk afwijkend kleur-type, het „plang roesa” of „hertevlekken”-motief met zijn sterkroode kleur, wat zoo straks nader ter sprake komt; daargelaten ook de zeer zeldzame roomkleurige doeken, gelijk ons n°. 33; wordt het eigenlijke *karakter* der Atjeh-zijdeweefsels in zijn aangrijpende schoonheid weergegeven door die heerlijke doeken waar het donkerpurper regeert.

Doch hoe dan wordt zij gemaakt, deze meesterlijk-artistieke tint, die nergens elders in onzen Archipel teruggevonden wordt, en ook daarbuiten haar wedergade zoekt?

Ook hier ben ik blijde voor het allereerst afdoende inlichtingen in druk te kunnen geven; inlichtingen die ik dank aan de gulle mededeeling van Dr. Snouck Hurgronje, welke mij dd. Koetaradja 15 Nov. 1899 het volgende schreef over het kleuren der zijde bij de Atjehers:

„Van de geschiedenis der zijdecultuur en zijdeweefkunst in Atjeh kan ik U zoo goed als niets mededeelen. Beiden bestaan hier sedert menschenheugenis. In de bovenstreken van Groot-

Atjèh en in sommige gedeelten der Pidië-streek wordt de zijde gewonnen en afgesponnen. De verdere bewerking, namelijk het draaien en kleuren der zijde geschiedt meer in de benedenstreken en wel geheel in het klein, door elke weefster voor eigen gebruik.

Wat het kleuren betreft, valt op te merken, dat gretig gebruik pleegt te worden gemaakt van elk invoerproduct, dat het kleur-procédé vereenvoudigt of goedkoper maakt of ook tot dusverre ongebruikelijke kleurnuances levert. Is men dus wat dit betreft geenszins conservatief, wel blijft de neiging tot donkere kleuren heerschen en met name ook tot dat donkerpurper, dat door U als karakteristiek genoemd wordt. Die kleur, waarvan ook lichtere nuances voorkomen, heet naar eene klimopsoort, aan welker ranken de natuur haar schonk, lambajōng (Maleisch lëmbajoeng).

De meeste ingredienten, waarmede men tot vóór korten tijd werkte om de zijde verschillende kleuren te geven, waren producten des lands, meerendeels in of nabij elk dorp te vinden: aschwater (om de zijde wit te kleuren, daar zij aanvankelijk geel is), verschillende bladeren, vruchten, wortels of houtsoorten van inheemsche planten en boomen, vooral koedrang-hout [Mal. kédérang] (geel); zelden keumoedéë (Maleisch bēngkoedoe) -hout of -wortel (rood); seupeuēng („sappan”) hout (rood); tarōm (indigo)-bladeren, verschillende pisangsoorten, kalk, enz. Uit vele der grondstoffen werd en wordt de kleurstof ontwikkeld door bijvoeging van djéroeksap. De eenige ingredienten, die ook bij de thans als oud geldende manier van kleuren van buitenslands betrokken werden, waren aluin (tawaih) en gomlak (malò, Jav. kēmalo = Maleisch balau). Om de donkere lambajōng-kleur te krijgen, bezigde men procédés, die in kleinigheden van elkander afweken, maar in hoofdzaak niet veel verschillen van het volgende: eerst werd de ruwe, ietwat vuil-gele zijde wit gekleurd (voornamelijk met aschwater); de witte zijde geel gekleurd (koen-jèt = kurkuma, aluin en djéroeksap), deze rood (gomlak, djéroeksap, aluin). De roode zijde werd dan eerst geverfd met een mengsel van: bast van oelim = Jav. soja, id. van djambèè ië (djamboe ajer), id. van gloendōng, Mal. koeda-koeda, Jav. djaran, bladeren van een boom, die ietwat op srikaja gelijkende vruchten draagt (seureuba ra'sa), finge-hakte pasgezette cocosvrucht, peu-

koela = sawo-vrucht, alles tezamen gekookt in water, welk water dan, na verwijdering van de drab, als verfstof diende. Eenzelfde mengsel als daareven beschreven werd, wordt (niet in water gekookt, maar) vermengd en flink doorengeroerd met dunne zwarte modder; dat mengsel laat men een nacht staan, gooit het dikste ervan weg, spoelt de (roode, reeds in bovengenoemd kooksel geverfde) zijde daar doorheen en laat ze er \pm 1 uur in liggen. Zoo heeft men de mooie, door U bedoelde kleur eraan gegeven.

Dit procédé wordt nog veel gevolgd, maar in de laatste jaren is er groote verandering in de zijdekleurmethode gekomen door den invoer, over Pinang, van goedkoope in Europa gefabriceerde kleurstoffen, meestal, misschien alle, aniline-stoffen. Te Pinang moeten veel meer soorten in den handel zijn, maar hier vraagt het publiek (d. i. de zijdeweefsters) slechts \pm 7 soorten. Zij worden ingevoerd in langwerpige blikken busjes van 4 ounce inhoud, uit de fabrieken van Leopold Cassella & Co, Frankfurt a/M. en de Badische Anilin- & Sodafabrik, Ludwigshafen a/R. Ofschoon die keurig verpakte blikjes, na reeds door verscheidene handen gegaan te zijn, hier op de peukan (= pasar) voor 20 cents verkocht worden, is dit den Atjèhschen dames nog eene te groote uitgave ineens voor ééne kleur, en koopen zij minimale hoeveelheden voor 1 à 2 pèng (= $2\frac{1}{2}$ à 5 cents) tegelijk. Meer en meer verdringen deze goedkoope en gemakkelijk te verkrijgen stoffen het gebruik van inheemsche houtsoorten. Men vermengt ook die met djeroek-sap en aluin en soms nog eenige andere ingredienten (zooals Chineesche thee) en bereikt hetzelfde doel. Toch blijven velen voor het kleuren wit, geel, rood, donker lambajōng, blauw, zwart, aan de ouderwetsche manier de voorkeur geven.

Grappig is de naam, waaronder de producten der Duitsche nijverheid hier aan de markt komen. Men gebruikte voorheen hoofdzakelijk het uit Indië ingevoerde gomlak (malò); met de nieuwe stoffen kennis makende, begreep men dat zij eene andere soort van malò waren. Ter onderscheiding noemt men die nu malò Siēm (Siameesche gomlak), zonder dat iemand weet te zeggen hoe men daartoe gekomen is. Men voegt er verder den kleurnaam bij en heeft dus malò Siēm idjō, mirah, lambajōng, koenèng enz. Het van ouds bekende malò heet nu ter verduide-

lijking malò bit (echt malò), m. peukan (markt-malò), malò klèng (Klinganeesch malò). De meesten weten of vermoeden wel, dat de malò Siëm uit Europa komt”.

Aan deze kostelijke voorlichting zij het mij vergund nog eenige, vooral historische bijzonderheden toe te voegen, die wellicht verrassen zullen.

Wat de zijdeteelt in Atjeh betreft, kan reeds van 1500 A. D. af streng en in onafgebroken reeks aangetoond worden dat zij steeds aan de Oost- en Noordkust gebloeid moet hebben; en een belangrijk export-artikel zelfs leverde aan uitvoerhavens gelijk Pasei (het oude Samoedra), en Pedir. Alleen tegenover de zijde uit China moest de Atjehsche zijde het verliezen in kleur en fijne kwaliteit. Op volkomen stelligen grond — het te bewijzen zou hier niet op zijn plaats zijn — mag men dus zeggen dat de zijdeteelt in Atjeh minstens vier eeuwen oud is.

Doch is er ook iets naders over het zijdekleuren daar te zeggen? Kan eenigszins worden aangegeven wanneer de Atjehers vermoedelijk hun prachtig lembajoeng hebben „uitgevonden”?

Ik mag hier de aandacht vragen voor iets zeer interessants.

Zooals hierboven uit de beschrijving van Dr. Snouck Hurgronje duidelijk bleek, was oudtijds de gomlak, de *malò* (Jav. kemalo, Mal. ambalau of balau) het hoofdingrediënt voor de verving der Atjehsche zijde; thans — precies als in Britsch-Indië reeds, doch nog *niet* op Java! — aldaar voor een goed deel vervangen door alizarine- en aniline-verven.

De ware gomlak nu, de prima-soort, is en was altijd de gomlak uit Pegoe (Neder-Birma), de ook in het Mal. zoogenaamde „ambalau Pegau”, 1) ook nu nog zeer wel bij-

1) Zie b.v. Klinkert's „Nieuw Maleisch-Ned. Zakwoordenboek” 1892, i. v. balau: „ëmbalau pëgau, een soort van roode verfstof voor het verven van zijden stoffen”, waarbij echter het karakteristieke „pëgau” onverklaard blijft. Reeds Barbosa heeft in zijn Livro van 1516 duidelijk verteld èn hoe Pegoe veel lak („laquar”) uitvoerde, èn hoe Martaban vooral daarvan den uitvoerhandel had, zóódanig zelfs dat het „de Indiërs en Perzen noemen lak van Martaban” („ha que hos Indios e Persicos chamaom laquar Martaban”), 2e ed. Lissabon 1867, p. 361. Dit is vooral daarom merkwaardig omdat, blijkens onzen tekst hierboven, de „lak van Martaban” uit ± 1515 omgedoopt werd in „lak van Sumatra” sinds ± 1550. Barbosa gaf ook het eerst de juiste verklaring hoe stoklak ontstond, nl. evenals in Iberië „het scharlaken (kermes) der steeneiken”, van een diergelijk Coccus-insect namelijk.

voorbeeld op Sumatra's Westkust aldus bekend. 1)

Welnu: deze Pegoeaansche gomlak werd reeds in het midden der 16e eeuw zóó veel, zóó hoofdzakelijk uitgevoerd naar Noord-Sumatra, dat de *lak van Pegoe* toenmaals in den handel der Arabieren, Perzen en Turken den naam bezat van „lak van Sumatra”, *loc Soemoetri*, omdat de Pegoeanen deze lak vooral naar Pasei, Pedir en Atjeh uitvoerden tegen inruil van peper, en dus de vreemde handelaren de lak weer op Sumatra kwamen halen als ware het daar landsprodukt. Het éérste weten wij dit door dat weinig gelezen maar uitmuntend-rijke boek van den kundigen Portugees, Dr. Garcia da Orta, wiens „Gesprekken over de geneesmiddelen en drogerijen van Indië” in 1563 te Goa verschenen; en aan wien weer tegen het eind dier 16e eeuw onze Huygen van Linschoten zoo bijzonder veel ontleende, zonder zijn bron te noemen — gelijk trouwens toen maar al te veel zede was —. Oók dit heeft Linschoten hem naverteld. En zoo zegt dan Linschoten bijna letterlijk in 1596 dat wat Orta reeds in 1563 had laten drukken, in den aanhef van zijn hoofdstuk „Van 't Lack”:

„Het Lack welck die Malabaren, Bengalen, en Decanijns heeten/ Assij; eñ die Mooren/ Lac; die vā Pegu alwaer het beste is/ en den meesten handel met gedreven wordt/ heetent Treck; die welcke daer een groote traffijcke met doen/ (op 't Eylandt van Samatra, eertijds Taprobana gheheeten) ende dat in wisselinghe van Peper/ ende van hier werdt het vervoerd naer 't roode Meer/ Persien ende Arabien/ waer van die van Arabien/ Persien ende oock die Turcken dat noemen Loc Sumutri dat is: Lack van Samatra, vermidts dat het van daer in de contreyen gebracht wert.” 2)

1) Zie b.v. wat H. J. Monod de Froideville zegt over de industrie der L Kota's (N. O. deel der Padangsche Bovenlanden: „Voor het rood verven [nl. van zijde] wendt men eene harssoort „*ambalau*” genaamd, aan. Daarvan zijn twee soorten, de „*ambalau pigoe*”, die geïmporteerd wordt en van Chineesche herkomst is [!] en de „*ambalau tadjak*”, die hier gevonden wordt. De eerste soort schijnt van betere qualiteit te zijn en wordt dan ook meer gebruikt”. (Tijdschr. v. Nijv. en Landb. in N. I., XLIX, 1894, p. 338). Curieus dat niemand Pegoe schijnt te kennen! Zie ook den nonsens over „*hambalau*” *ibid.*, p. 332!

2) „Itinerario, Voyage ofte Schipvaart enz.”, Amsterdam 1596, fol. 91, 2e kol. *Geheel datzelfde*, slechts iets minder systematisch verteld, kan men vinden in

Waar zóózeer reeds omtrent 1550 de gomlak van Pegoe een handelsartikel op Noord-Sumatra was geworden, durf ik zonder vrees voor tegenspraak beweren: dat het *rood-* en daarna *donkerpurper-*verven der Atjehsche zijde evenzeer 3½ eeuw op zijn minst oud moet zijn!

Maar éérst het roodverven, als voorafgaand stadium.

Daarmee komen we op dat tweede eigenaardige kleurtype der Atjehsche doeken, met hun niet minder kenbare ornamentatie: de „idja plang roesa,” de doeken met het *hertevlekken*-motief. 1) Zie onze nos. 2 en 17—19; en verg. voor diezelfde „wolk”-patroontjes in het middenveld der doeken de nos. 25, 41 en 50.

Dit is alles zijde. Maar nu doet het wonderlijke feit zich voor dat in de Batak-landen talrijke kleedjes voorkomen van precies datzelfde patroon, met net dienzelfden naam, doch in zwaar katoen. Zie onze nos. 88, 95—97 en 111. Waar nu komen deze vandaan?

Bij de eigenlijke, onvervalschte Batak's, als met name de Karo-Batak's der hoogvlakte, worden zij niet gemaakt, gelijk de heer C. J. Westenberg, die deze door en door kent, mij uitdrukkelijk verzekerde. Wél zijn ze er zeer geliefd, en worden dan ook tot geschenken gaarne in de benedenlanden, b.v. te Medan, aangekocht; de zijden en beslist-Atjeh'sche voor de hoofden; de katoenen voor mindere goden. Ook wees de heer Westenberg mij op de twee plaatsen in Van der Tuuk's Bataksch-Nederduitsch Woordenboek, waar de Bataksche kain's padang roesak „zeker fraai Atjineesch geruit(!) kleedingstuk” worden

Orta's „Coloquios dos simples e drogas da India”, 3e editie, uitgegeven door den Conde de Ficalho, II, Lissabon 1895, p. 29, en vgl. Ficalho's voortreffelijke noot, p. 39—42.

1) „Plang” of Mal. *pélang* = bont, gevlekt; dus „plang roesa” = „gevekt als een hert” letterlijk, evenals het Mal. „*pélang kasau*” beteekent „gevekt als daklatten” (van een tijger gezegd, met lange zwarte strepen op de huid). „Hertevlekken” geeft dus het begrip in één woord terug. Het „padang roesa” zooals men vaak vindt, dus „hertenveld”, is zeker een verbastering; een nog grooter verbastering is „padang roesak” (= vernield veld) zooals de Batak's schijnen te zeggen, en welk laatste zelfs Van der Tuuk geheel ten onrechte in verband bracht met het Jav. batik-patroon „parang roesak” oftewel Mal. „karang roesak”, zie zijn „Bataksch-Nederduitsch Woordenboek”, Amsterdam 1861, p. 326.

genoemd, en het precies daarop gelijkende patroon „mangiring” — wat misschien een meer zuivere Batak-naam is, letterlijk „het rijen-motief”, van „iring” — er heet „benaming van een kostbaar kleedingstuk van Atjineesch maaksel”. 1)

Kunnen dan deze katoenen „pělang roesa”-doeken óók uit Atjeh komen? Heeft men daar dan niet als inheemsch slechts de *zijde*-weefkunst? Gebruikt men daar dan niet altijd nog zoodra men mooie katoenen kleedjes wil hebben, de kain's van de Klingalesche kust, de „custcleeden” ouderwetscher gedachtenis? Of, zoo inderdaad deze katoenen, fiksche-roode, waarschijnlijk óók met Pegoeaansche gomlak geverfde doeken niet uit Atjeh naar de Batak-landen komen, kunnen zij dan in Atjeh-trant geweven worden in Penang, of ergens op Sumatra's Westkust, b.v. het Silindoeng'sche?

Poser la question, c'est la résoudre; aldus een geliefde Fransche zinswending. Doch hier is het net omgekeerd! Zoodra men goed en scherp de vraag stelt: waar kunnen deze katoenen, veel in de Bataklanden voorkomende „padang-roesak”-kleedjes toch wel vandaan komen? — dan moet men erkennen het niet te weten.

Wie kan het wèl zeggen? Ook hier is nader onderzoek dringend gewenscht.

Zoo kan een tentoonstelling in meer dan een opzicht prikkelend werken. Ze doet ons dingen vinden die men vroeger nooit zoo opgemerkt had; maar ze schudt ook onze welbehaaglijkheid wakker omtrent moeilijke kwesties die men eigenlijk nooit onder de oogen had durven zien.

Helaas, de tijd dringt tot bekorting; het ongelukkige „haast je, rep je” dat weer de nare schaduwzijde is van alles wat tentoonstelling heet, laat niet toe met dezelfde uitvoerigheid de talrijke andere verschijnsels van belang te bespreken als waarmee het interessante ikatten, en de Atjehsche weef- en kleurkunst der zijde behandeld werd.

1) Loc. cit. p. 326, 1e kol. (padang roesak), en p. 45, 1e kol. (mangiring). De heer Westenberg was ook zoo vriendelijk mij de vertaling te geven der patroon-namen van de mooie Welsink-collectie uit Delft, zie onze n°. 93—110. Slechts enkele daarvan moest hij onvertaald laten.

Daarom zij het veroorloofd eenigszins schematisch allerlei opmerkingen nog te maken over de verschillende tentoongestelde groepen van weefkunst, waarbij men soms het schijnbaar-apodiktische ter wille der bekorting over het hoofd moge zien. Zelfs daar waar bepaald onjuiste dingen mochten gezegd worden, kunnen zij de verdienste hebben anderen te prikkelen tot tegenspraak, en tot mededeeling van wat dan wèl het juiste is.

De *methode* waarnaar wij onze tentoonstelling hebben trachten in te richten, is geweest: het schoone te doen zien op systematische wijze.

In hoofdzaak buitengesloten was dus het gedrapeer, waartoe stoffen als deze zich als van zelf zoozeer aanbieden. De groote hoeveelheid groepen, vooral bij de weefsels, eischte strenge scheidings; en aan den wellust der decorateurs of decoratrices mocht niet voldaan.

Bij die streng onderscheiden groepen was slechts ééne logische volgorde bruikbaar: de geografische. Haar tot basis nemende, kan men schier met één oogopslag in onze zalen het eigen wezen onderkennen der verschillende weefstreeken van Atjeh tot Timor, steeds Oostwaarts voortgaande; en dan weer van de daarboven gelegen zone, van Borneo tot de Molukken. Toch kon dit systeem wel volkomen in den catalogus behouden blijven, maar niet geheel bij de schikking in de zalen. Sumatra is streng gehouden, geheel volgens den eisch; doch de daaropvolgende min waardige collectie Java-weefsels moest met een ongunstiger plaats zich tevreden stellen, terwijl de mooie Timor-verzameling en Borneo de openvallende betere plek innamen. Als rijk door goud en geel moest Bali een tegenwicht vormen tot de weelderigheid van Sumatra's Westkust; en de daarnaast aangebrachte rubriek van Noord-Celebes met zijn kleurspelende kain's patola van katoen — tevens door sterk kleurcontrast van overheerschend rood, of geel, of groen, of blauw, in datzelfde van tinten bevende type, een der mooist geslaagde groepen — kwam weer in de gelukkige nabijheid van onze zijden tjinde-doeken, waarmede ze èn historisch èn technisch zoo eigenaardiglijk in betrekking staan. Alleen de

groep Zuid-Celebes moest helaas aangebracht worden op een plek die enkel in den voormiddag goed van licht is.

Door het aanbrengen van cartouches boven iedere afdeeling der weefsels, werd nog dat overzichtelijke zooveel mogelijk bevorderd. Bij deze dan aansluitende, zoude men de volgende korte opmerkingen kunnen maken.

I. Atjeh. Drie voorname kleuren zijn hier te onderscheiden: het lembajoeng (donker-purperbruin), van een aristokratische schoonheid zooals men moeilijk elders terug zal vinden; het harde rood, wat het „plang roesa”-type beheerscht, en m. i. *ouder* moet zijn dan het lembajoeng; het oranje, wat we óók nog aan Sumatra's Oostkust terugvinden, en dat, hoewel mooi aan een enkel doek, zijn aantrekkelijkheid verliest waar het veel voorkomt. Oranje moet zeldzaam blijven!

De ornamenten waarin deze doeken met goud-, soms zilverdraad doorweven worden, „verraden dadelijk hun Perzischen oorsprong”, zooals de heer Smeding zeer terecht reeds opmerkte (p. 32*). Ook in tal van andere dingen kan men op Atjeh Perzischen invloed constateeren; zelfs bij die „zede”, waarvoor de Atjehers het „il faut que jeunesse passe” vergoelijkend te berde brengen 1). Arabische en Voor-Indische invloed volgt daarna eerst van verre, ten minste in hun kunst. Maar juist in die kunst vinden we ook weer datzelfde merkwaardige wat den heelen Atjeher typeert: ondanks dat het een mengvolk is uit de meest verschillende elementen allengs samengesmolten, ontstond een stam van geheel afzonderlijk, geheel zich-zelf-zijnd wezen; een hybride als men wil, maar van zeldzaam-constant, van geheel-eigen bestaan. Ook hun kunst staat apart, evenals zijzelf; hun sombere kracht, zóó oorspronkelijk bij zooveel vreemds, verwondert en verbaast.

Omtrent hun weefkunst is nader onderzoek van het ikatten der zijde, zooals dat *moet* bestaan voor de kettingdraden van hunne „plang roesa”-weefsels, dringend gewenscht 2). Wat hun

1) Verg. Dr. Snouck Hurgronje's „De Atjehers”, II, 1894, p. 351. Men vergelijkte daarmee wat Barbosa in 1516 vertelde bij zijn beschrijving van Hormuz, 2e ed. van zijn „Livro”, Lissabon 1867, p. 271 en 272; alsmede over Bengalen, p. 358.

2) Zie reeds de belangrijke constateering bij ons weefstoel n° 422.

verfkunst betreft, is het meest merkwaardig wel dit, dat zij met bewustheid aluin als mordant gebruiken voor hun roodververij met gomlak, als zoogenaamde „roodbeits”. Dit nu is het gewone feit *bewesten* onze Oost, in Britsch-Indië en westelijker Azië; maar is in flagranten strijd met de verschijnselen *in* onze eigen Oost, waar men juist weet rood te verven zonder aluin; de heele, zoo mooie mǎngkoedoe-ververij op Java bij de batik's gebeurt zonder toevoeging van ook maar één korrel van dit onmisbaar-geachte bijtmiddel. Curieus ook het door Dr. Snouck Hurgronje geconstateerd willige gebruiken van aniline en alizarine (dit voor rood); ook hierin staat Atjeh geheel aan den kant van Britsch-Indië, terwijl onze verdere conservatieve Oost van die lapmiddelen nog niets wil weten.

Wat het verval der Atjehsche zijdeweefkunst betreft, dit moet waarheid zijn. De heer Smeding klaagt er over; de heer Wolterbeek Muller vertelde mij precies datzelfde. Vooral door den oorlog, is een goed deel van den rijkdom in Atjeh vergaan; de kostbare zijden kleedingstukken kunnen niet meer betaald worden, worden niet meer gevraagd. Allerlei katoentjes, deels van de Kling'sche kust, deels uit Europa gaan al meer de plaats innemen. Helaas!

II. Sumatra's Oostkust. Hier treffen ons als bijzonder type de doeken met „changeante” kleuren, vooral te Batoebara als centrum van weef-industrie gemaakt; het „sijang hari”, d. i. dus wel „aanbreken van den dag, ochtendschemering”, zooals dit schijnt te heeten 1). Verschillende mooie voorbeelden zijn daarvan in de collectie-Kooreman (n° 55—61). De ketting is daarbij meest oranje, de inslag van gansch andere kleur, heldergroen, of seringenspaars, of rose. Vandaar het kleurspelend effect. Ditzelfde oranje vonden we reeds op Atjeh. Vrage: waar hoort deze kleur dan eigenlijk thuis; en hoe wordt zij verkregen?

Van Siak en omstreken, waar in rood en gouddraad zoo rijke weefsels gemaakt worden — mooie stukken waren daarvan aanwezig op de Tentoonstelling van Vrouwenarbeid in 1898, als in-

1) Niet te vinden o. a. bij Klinkert, i. v. „sijang”. Den term „sijang hari” dank ik aan persoonlijke mededeeling van den heer Kooreman, die deze doeken verzamelde toen hij resident was van Sumatra's Oostkust.

zending van den Sultan-zelfen 1) — hebben we niet veel moois, niets wat naar een groep lijkt.

Zeer interessant daarentegen zijn de n° 75 — 78, uit de K wantan-districten, waarvan wel zeer weinigen ooit iets gezien zullen hebben. Als kleurtype vallen deze doeken natuurlijk geheel buiten het rijk-opzichtige der kuststreken, maar vertoonen die eigenaardige voorkeur voor de gedempte kleuren der binnenlanden, *welke voor een goed deel gevolg zijn van gebrekkige verf-techniek.*

III. Batak-landen. Ook hier zijn we in de binnenlanden, maar bij een zeldzaam-begaafden stam. Ook hier somberheid overheerschend als bij den Atjeher; doch niet in het fanatieke; maar in het spook-vreezende, het fantastisch-bijgeloovige.

Prachtig is deze groep bij ons vertegenwoordigd, grotendeels dank zij de gulheid van het Delftsche Gemeentebestuur, dat ons beschikking gaf over de geheele mooie collectie-Welsink (n°. 93 — 110). Wat kleureffect alleen betreft, waar kan men verrukkelijker doek zien dan n°. 84, eigendom van 's Rijks Ethnographisch Museum; wat weefkunst aangaat, waar elders in onzen Archipel vindt men zulke meesterstukjes als de blank-gehouden middengedeelten die aan een „ragi doep” het leven geven (zie onze n° 108 — 110 en 113)? Dit is wel het laatste woord van heerlijk-streng patroon-weven.

Als kleur is er het indigo oppermachtig; als stof het zeer zware katoen. Geen kleedjes zijn het hier meer, maar echte *dekens* (selimoet's). Men voelt de koude nachtlucht der Bataksche hoogvlakte. Tot in het zwarte toe wordt de kleur, alleen door eenige lijnen lichtblauw of grijswit doorklikkerd. Het interessantste doek in dien geest is wel n°. 98; dit is een waarachtig spook-doek, zoo Bataksch als het maar zijn kan.

In hoeverre aan de ragidoep-patronen werkelijk begrippen worden vastgeknoopt omtrent „voorouders-beeldjes”, gelijk de naam aanduidt, mogen deskundigen ter plaatse ons eens duidelijk maken. Aan hen ook worde overgelaten het beantwoorden der vraag waar de bij de Batak's veelgeliefde *katoenen* „padang roesak”-doeken nu eigenlijk gemaakt worden.

1) Zie den „Catalogus van de Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid”, 's Gravenhage, Juli—Sept. 1898, p. 338.

Ook nadere onderzoekingen over het zeer zeker hier inheemsche ikatten zijn dringend noodig; want daargelaten die katoenen padang roesak's welke misschien van elders komen, herkent men het procédé ten duidelijkste aan verscheiden echt-Bataksche kleedjes; zie o. a. de n°. 84, 98--100, 109 en 112. Ik ben blijde hier reeds een eerste mededeeling in die richting van een deskundige te kunnen geven, die wel het eigenlijke ikatten niet constateert, maar toch de kennis der Batak's van een analoog insnoeren. De heer C. J. Westenberg toch vertelde mij hoe de Karo-Bataks veelvuldig effenwit katoen op de volgende wijze blauwverven: vóór de verfkuip binden zij hier en daar het witte gewezen goed krachtig samen; het resultaat na de blauwkuip is dat zij een doek krijgen met witte, lichtelijk golvende strepen op indigo-grond. En voorts schrijft hij mij nog:

„Nader deel ik U mede dat de door uitbinding witblijvende randen en golvingen bij het verwen van katoenen stoffen bekend zijn als ajau. De Karo's spreken zoo van een „oewis (kleedje) teloe (drie) ajau”, een „oewis lima ajau” enz. al naarmate van 't aantal zoo uitgespaarde gegolfde strepen. De behandeling waaraan ze de kleedjes onderwerpen om die ajau's te verkrijgen, dus het binden enz. noemen ze ajâuwi. Ik teeken hierbij nog aan dat ajau eigenlijk beteekent: aangezicht (Karo'sch).”

Zij „geven een aanzicht” dus op deze wijze aan doeken, die anders effen en eentonig blauw zouden worden! Ik herinner hierbij dat de Ethnologische Verzameling te Delft inderdaad „vijf borstdoeken welke door jonge meisjes gedragen worden” uit de Karo-landen bezit als n° 2439, *a-e*, geheel van dit kleurtype, waaromtrent het vroeger bij mij vaststond dat zij door insnoering moesten verkregen zijn, en waarvoor we nu eerst den technischen term ajâuwi vernamen.

IV. Sumatra's Westkust. Van de somberheid der Batak's tot de Leichtlebigheid der Menangkabau'ers de sprong is groot; van het donkere en grove katoen op de met goud schier overladen zijden stof, het goud-soms ook zilverbrokaat zooals vooral Kota Gêdang (even bewesten Fort de Kock) ze het rijkst weet te maken. Mooie stukken hebben wij daarvan; zie n° 118, 128 (haast des Guten zu viel), en 136.

Door die aantrekkelijke en voorname opzichtigheid hebben deze brokaten vrij ruime aandacht getrokken; men zie o. a. de verspreide mededeelingen daaromtrent in het uitvoerig rapport „De inlandsche nijverheid ter Westkust van Sumatra”, in Tijdschr. v. Nijv. en Landb. in N.-I., XLIX, 1894, p. 301—345. Het zou kunnen zijn dat ten deze op Sumatra's Westkust Britsch-Indische invloed zich had doen gevoelen met zijn voorkeur voor daar vooral inheemsche goudbrokaten (*kincob's* of *kinkhob's*). Het à-haute-lisse weven schijnt inderdaad óók hier voor te komen.

V. Palembang. Over de Palembang-zijdeweefsels valt, dunkt mij, zeer weinig te zeggen. Ze vertegenwoordigen de industrie tusschen het schoone, de produceerende vlijt tusschen den vrijen aandrang, in een woord: het ordinaire; *eenigszins* zooals de katoenen weefsels van Zuid-Celebes in die stof de „nijverheid” vertegenwoordigen, hoewel ze als kunstproduct vaak hooger staan. Ook hier schijnt het weven à haute lisse voor te komen. Voor het Pasoemah-gedeelte, zie hieronder.

VI. Bengkoelen en Lampong's. Hier hebben we twee hoofdtypen: het eigenlijke Lampong'sche, met zijn voorliefde voor geel — de goud-, de vorstelijke kleur! —, geheel in overeenstemming met het ultra-ceremonieuse karakter der Lampongers, die nooit gelukkiger zijn, dan wanneer ze kunnen „geuren”. En het Pasoemah-type, administratief en geografisch half tot Palembang, half tot Bengkoelen behoorend, maar in wezenlijk type zeer op zichzelf staand, zeer ouderwetsch, iets van „tempo doeloe”, en met Javaansche tinting. In de Lampong's en Bengkoelen daarbij een voorliefde voor het opnaaien op kleedingstukken van glinsterende glimmerplaatjes, iets wat weer aan Voor-Indië, vooral de noordelijke Pendjab herinnert, hoewel we in de Molukken ook iets dergelijks aantreffen, en dit dus wel uitvloeisel kan zijn van het lokaal voorkomen van mica. Artistiek genomen, behoort onze VIe rubriek wel tot het allerbeste wat wij hebben; men zie eens dat mooie bruinige doek n°. 180 waar het glimeffect der mica-plaatjes zoo liefelijk op staat; of het kleine meesterstukje, het vrouwenbaadje n°. 146, een werkelijk juweeltje, „snoezig en beeldig” in dames-taal. Of dat schitterende, raadselachtige stuk n°. 177, grootsch ondanks zijn kleine afmetingen, van antieke streng-

heid, herinneringen wekkend aan beroemde werkstukken van koninklijke naïveteit, mij persoonlijk b.v. sterk herinnerend aan de Spaansch-Moorsche vaas van Perzischen stijl in het Alhambra te Granada, met haar heerlijke gazellen-figures. En toch hebben we hier een werkelijk Indonesisch, zeker ook wel Sumatraansch doek voor ons; men zie slechts de menschen-poppetjes. Welke hoogbegaafde vrouw is hiervan de werkster geweest?

Daarnevens de zoo leerzame Pasoemah-stukken n° 143—144 en 162, die toevallig alle onder Palembang verzeild zijn omdat ze daar geografisch toe behooren, maar onmiddellijk aansluiten bij wat Bengkoelen daarvan te zien geeft 1). Nergens beter — veel beter dan bij de Limboto-patola's — is hier met een oogopslag te zien hoe zulke doeken door omwinding der *inslag*-draden moeten vervaardigd zijn; precies dezelfde „wolk”-figures komen hier toch voor als in Atjeh en de Batak-landen, maar nu niet zooals daar in de richting der kettingdraden, doch loodrecht daarop. Iets wat dringend lokaal nader onderzoek weer vraagt!

Nog dit, dat een goed deel der sombere tinten van deze Pasoemah-doeken zeker verkregen zijn door aanwending van een modderbad als zwartbeits, gelijk we hierboven reeds zagen, dat ook de Atjehers het aanwenden. Beslist weten we uit de aangrenzende afdeeling Kauer, residentie Bengkoelen, hoe daar zwart wordt geverfd door rood met kêtapang-bast donker te kleuren (feitelijk te looien), en dan die verkregen tint vast te leggen in een modderbad 2). Ter herinnering zij hieraan toegevoegd, dat óók op West-Java zulke modderbaden welbekend zijn.

1) Een zotten indruk maakt het over de afdeeling Komering Oeloe met bij-behoorende landschappen, waar deze nummers ten deele vandaan komen die in type zoozeer den invloed der eigenlijke Pasoemah-landen verraden, de volgende nuchtere mededeeling te lezen: „Bij de inlandsche bevolking dezer afdeeling is geen spoor van kunstnijverheid of kunstzin waar te nemen” (Tijdschr. voor Nijv. en Landb. in N. I., XLVII, 1893, p. 373. Misschien heeft men hier een „druk-fout” voor zich, en moet men lezen: „Bij den rapporteur dezer afdeeling was geen spoor van kunstzin waar te nemen”).

2) De heer J. W. van Hille schreef toch over het vervaardigen van „kain tjërmoek” — een soort donkere kleejjes in Pasoemah-type, met opgenaaid verguld bladtin in plaats van glimmer — in de afd. Kauer: „Het zwart te verven garen wordt eerst drie dagen in een aftreksel van Sapanhout gelegd tot het rood is en daarna even lang in een van kêtapanbast; om de dan gevormde

VII. West-Java. Hierover valt weinig te zeggen. We vinden er de gewone geruite kleedjes, de „kain poleng”, ook wel naar het centrum Buitenzorg „kain Bogor” geheeten. Ze zijn doodeenvoudig, liefst in lichte eenigszins opzichtige kleuren, voortreffelijke slaap-saroeng's, maar meer niet. Of men smaak vindt in de weefsels uit de werkplaats van Mevr. Motman geb. Schiff, die met prijzenswaardige energie een groote handweverij te Buitenzorg heeft opgericht, moge ieder voor zichzelf tegenover de n° 193, en 197-207 beslissen. Het groote gevaar staat hier voor ons, wat bij het batikken reeds zooveel kwaad gebrouwen heeft, dat „het compilatietalent, het ongevoelig absorbeervermogen van den Europeaan, die even smakelijk het werk uit allerlei stijlrichtingen kan verwerken”, zooals de heer Loebèr zeide 1), ook hier karakterloosheid in ruil gaat geven voor eigen wezen. Waar de heer Loebèr daar onmiddellijk met een zucht van verlichting op deed volgen: „Gelukkig voor de Indische weefster, dat zij deze bizondere gave mist, gelukkig voor de weefkunst, die verdwijnen kan doch niet verkracht in ontarding!”, daar zal hij nu wel aarzelen dit zoo stellig te herhalen. „Ik ben bang voor Europa, al brengt het geschenken!” zou ook de Indische weefster aan de Westersche „intelligentie” kunnen toevoegen.

VIII. Midden-Java. Ook hier niet zoo heel veel zaaks. Toch zijn er sommige nummers, b.v. 225-226, of 233, die het bekijken wel waard zijn. Bij n°. 232 kan men zien, dat het Jav. *loerik* wel degelijk evengoed „geruit” als „gestreept” kan betekenen, ook al is het waar, dat men er tegenwoordig vooral „gestreept” onder verstaat. Doch in het begin van de 19^e eeuw was dat net andersom. Toen scheen men ook nog meer te weven dan nu. Het is een volstrekt feit dat de zooveel gehoorzamer, smijddiger batik-techniek het ontwikkelen van een mooie Javaansche weefkunst ten eenenmale verhinderd heeft. Wat het ikatten betreft, en het nog namaken hier en daar (o. a. te Grissee en

zwarte kleur beter te doen hechten, wordt het garen een nacht in modder gezet en daarna afgewasschen en gedroogd”. (Tijdschr. v. Nijv. en Landb. in N. I., XLVIII, 1894, p. 178).

1) In de Nieuwe Rott. Cour. van Zat. 30 Juni, Eerste Blad, C; of Overdruk, p. 10.

in Karanganjar?) van tjinde, is nader lokaal onderzoek ten zeerste gewenscht. 1)

IX. Bali (en Lombok). Hier zijn we weer in de vroolijheid, in de welvaart tevens. Een aantrekkelijk volk, die Baliërs! Hier het goudgeel vooral in eere, daarnaast het krachtige rood, dit laatste voornamelijk echter in hun verfkunst op hout, waarbij dan zwart vaak relief geeft. Onze rubriek geeft evenwel niet alles naar eisch terug. Het beste type van wat Bali vermag, is wel n°. 248; ook n°. 255 is zeer goed in stijl. Maar daarnaast herinner ik mij stukken van elders, wier gelijken bij ons droevig ontbreken; zoo een waarlijk koninklijk doek uit Tabanan, geschenk van den Radja aan onze Koningin, medegebracht door den heer C. M. Pleyte Wzn., en thans te Amsterdam tentoongesteld.

X. Timor-eilanden. Deze rubriek mag zich laten zien; reeds meer dan eens is zij hiervóór ter spraak gekomen. Het ikatten beheerscht haar karakter 2); zij is van „smeltende schoonheid”. Daarbij meermalen weefpatronen, die in stijlvolle strengheid de gelijken zijn van de beste Batak- en Dajak-weefsels. Helaas ontbreekt ons het àllermooiste, het àllermerkwaardigste uit dezen Archipel tevens: de beroemde doeken uit Soemba, met hun ingeweven menschenfiguren. Wie die zien wil moet naar de Tentoonstelling in Amsterdam, of naar Leiden waar 's Rijks Ethnographisch Museum er een drietal bezit. Des te meer ben ik blijde, dat we van het Koloniaal Museum een dier befaamde „snikir's” in leen kregen van Kisar (of Kisser), benoorden de oostpunt van Timor, waar uitheemsche (Makasaarsche?) kleurenvoorkeur samensmolt met echt-Timoreesch ge'ikat weefsel; zie ons n°. 276.

In de determineering der verschillende doeken van hetzij Timor of van Roti heb ik als criterium gebruikt een persoonlijke in-

1) Den naam „djonggrong” door Raffles in dit verband genoemd (zie hiervóór p. 18*; de Eng. j. = onze dj) heb ik tot mijn spijt niet kunnen thuis brengen, evenmin als de heer H. N. Kiliaan, wiens hulp ik vroeg, mij dien ophelderen kon.

2) Buitengewoon fraai is dit te zien aan ons weeftoestel uit Roti, n°. 418. Het heele dessin staat daar al op de kettingdraden ingeverfd, vóór er nog één inslag doorging. De breedte er van is echter verkeerd opgegeven; lees: 37 c.M.

lichting van den heer Loebèr, die zich veel met de Timor-eilanden en hun kunst heeft beziggehouden; doch welk onderscheidings-kenmerk ik hier niet publiek wil maken, omdat het mij niet toebehoort.

XI. Borneo. Terecht is onder deze rubriek waarschuwend bijgeschreven „èn Dajaksch èn Maleisch type”. Het eene heeft niets met het andere te maken, daargelaten het toevallige feit dat beiden op eenzelfde eiland ontstonden, het eerste autochthoon in de binnenlanden, het andere als gevolg van bevolking der kuststreken door zeevarende immigranten van analoog ras. Zoo vinden we het zeer-ouderwetsche en het zeer modern-Indonesische er naast elkaar; naast het smalle Dajaksche weefgetouw, voor een goed deel nog berekend op verbruik van ruwe vezelstoffen, op zijn best van grof katoen, het geraffineerd-Maleische getouw, breed van opzet, en voor zijde en haute lisse bestemd; naast de gedempte, deels door ikatten verkregen, kleuren der Dajak's, de meest weelderige tint-verzinsels van de Maleiers, weelderiger haast nog dan op Sumatra-zelf. De Dajak's echter verliezen het in hun techniek tegen de Batak's (men denke aan de ragidoep's van daar), in hun kleuren-schoonheid tegen de Timor-eilanden. Terwijl zij wel de vlechters bij uitnemendheid schijnen te zijn, waarbij zij immers hun werkstukken kunnen nà-verven (supplementair verven), blijkt hun verfkunst in de kuip zwak te wezen. Toch krijgen ze met deze reeds bij hun geboorte „antieke” tinten, doeken waaruit een geheel eigen, een droomerig wezen spreekt.

XII. Zuid-Celebes. Hier integendeel zijn we midden in de industrie en de zeevaart, in de harde kleuren tevens en het brutaal er-op-losglanzen met behulp van katjes-schelpen. Een roerig, een ondernemend, een niet-overfijn volk, maar met een frissche noot van activiteit; de „Kataloniërs” eenigszins in dit Spaansch-achtige Oosten. Wat Palembang voor zijde doet, doet Zuid-Celebes voor katoen: produceeren. En technisch heel uitstekend ook, grootendeels met haute lisse. De eenigszins onvertoegen voorkeur voor fel groen en fel rood, vindt haars gelijke in de onvertogen voorkeur der knappe jonge meisjes om zich in badjoe's rawang (zie ons no. 339) te hullen. Hony soit qui mal y pense.

Het is alleen jammer dat we van dat groote weef-centrum, Saleyer, geen meer systematische verzameling hebben. Leest men wat Engelhard er over schreef (Bijdr. Kon. Inst. 4, VIII, 1884, p. 327-330), dan zou men zoo graag die degelijke, maar toch door beknoptheid onbevredigende bladzijden verhelderd willen zien door een collectie ad hoc. Zoo b.v. moeten wij — volgens meening van den heer W. J. Coenen, die lang in Zuid-Celebes en op Saleyer verblijf hield, en mij menige inlichting gaf over deze rubriek — geen enkel exemplaar hebben der echt-Saleyereesche „ginggang's”, die geruite doeken met hun vreemden, Voorindischen naam. Evenmin hebben wij een van die extra-sterkgeglansde hoofddoeken die de Makasaar en Boeginees na overdwars dubbelvouwen, recht overeind zet van voren, als een hoogen strakken driehoek, zóó stijf van glans, dat hij als ruiter er uren mee kan rijden, in den wind die er waait, en dat óók dan het krakend-wapperende doek nog op staat als een wilde kam, woest er uitzierend zooals de kerels er aan komen galoppeeren; een verhaal, toen de heer Coenen het mij deed, dat mij trof.

En evenmin hebben wij met juiste vermelding van herkomst, eenige saroeng's uit „de werkplaatsen van juffrouw Bagman en de gezusters Salomon ter hoofdplaats (Saleyer)”, waarover Engelhard in 1884 sprak (t. a. p., p. 329). Al in 1890 bestonden ze niet meer; de eene Indische dame was gestorven, de andere zaak kon het niet houden. Doch men ziet, dat het idee van Mevr. Motman geb. Schiff om een inlandsche handweverij op te zetten te Buitenzorg, reeds voorgangers had gehad op Saleyer. Doch hoe werkten zij er? Bleef men er inlandsch, of werd het hybridische weefkunst; zooals de vermaarde, in Juni 1867 gestorven, Mej. Franquemont heel wat op haar geweten heeft door aan de Aglaja, welke Havelaar terecht liet vallen, burgerrecht te verschaffen op Javaansche batik's?

XIII. Noord-Celebes. De merkwaardige katoenen kain's patola van Limboto zijn hiervóór reeds behandeld. Alleen voor de zeldzame en mooie „kain Bèntènan” moet speciale aandacht worden gevraagd; zie ons n°. 373. Zoekt men echter eenige opheldering over deze en dergelijke zaken in Graafland's boek over

„De Minahassa”, wat in 1898 zijn tweeden druk beleefde, dan vindt men eigenlijk niets; 1) prulwerk als het is, „zoet gekout”, nog zoeter gekauwd.

XIV. Sangir- en Talaoeteilanden. Hier gaat de merkwaardige *kofo*-weverij hard achteruit. Het hoe en waarom kunnen we niet beter te weten komen, dan door een passage af te drukken uit een onlangs door onze Presidente, Mevr. van Zuylen geb. Tromp, ontvangen brief van de geheel deskundige Mejuffrouw C. Steller, dd. Manganitoe (Groot Sangir), 1 Mei 1901. 2)

„Het toegenomen verkeer met de handelswereld doet ook op Talaud de inheemsche industrie uitsterven. Vroeger kwam Kaboe-roelang hier handelen met mandjes, Karakelang met rotantikars in allerlei grootten, Nanoesa met tagaho voor netten en fijne ananasweefsels, en de Talauders überhaupt met ruw bewerkt ebben- of ijzerhout voor meubels, — thans nemen de Talauders hun gemak: zij snijden alleen nog maar rotan af op hunne heuvels en verkoopen ze aan de Chineesche opkoozers, die ze aan boord der Paketvaartbooten bezorgen.

Ik heb het nu, op die reis, ook eens met eigen oogen gezien, hoe zoo'n groote boot niets anders dan onbewerkte rotan voor Singapore laadt, en niet eens alles laden kan, al wordt het dek soms nog vol belegd. Dat duurt net zoo lang, totdat de bevolking voor jaren niets te verkoopen heeft, of alleen nog maar een enkele tikar, gemaakt van de korte, jonge rotan, overgebleven van die roofexploitatie. Niemand haast doet daar sedert jaren iets anders dan rotan snijden; dat is nu de gemakkelijkste geld- en goederenwinning.

En de Sangireezen? sedert zij hier voor minder dan een gulden een heel stel katoenen kleeren kunnen koopen, . . . dragen ze geen koffokleeren meer.

1) Eenige slappe, deels onjuiste mededeelingen vindt men in dl. I, p. 46 en 352.

2) Er komen in dezen brief twee uitdrukkingen voor, die ik niet ophelderden kan: tagaho en tontonga. Een Sangireesch-Ned. Woordenboek bestaat helaas nog niet in druk, hoewel Mej. C. Steller zelve er wél een in handschrift heeft, en dit reeds aangehaald werd door Dr. Adriani in zijne uitgaaf van Sangireesche teksten, Bijdr. Kon. Inst. 5, X, 1894, p. 390 en 438. Het ware wél zeer te wenschen, dat Mej. Steller haar Woordenboek in het licht wilde geven.

Daardoor is het koffoplanten ook achterwege gebleven. En wat ziet men nu gebeuren? Dat de vrouwen wier kunstzin te sterk is, keper gaan uitrafelen om als schering te gebruiken voor een weefsel van garen, dat zij in blauwe en roode kleur bij de Chineezzen kunnen koopen. Van den eenen kant wordt de meer kunstige, of liever bewerkelijke tentongaweaverij daardoor méér beoefend, maar anderzijds wint de smakeloosheid hierdoor veld. . . . Het koopen van garen wordt den vrouwen veel duurder dan het planten en bewerken van koffo, maar zij vinden dit nu mooier, en achtten zoo'n stuk deftiger, omdat het van garen is.

Toen ik maar niet opschoot in mijn pogingen om geweven koffo te krijgen, heb ik de menschen uit ons huis er op uit gezonden, om onbewerkte koffo te koopen, waar zij maar vinden konden over 't heele eiland; en mijne bovenbedoelde zuster Amanda heeft moeite gedaan op de eilandjes Mahoemoe en Kaha-kitang, waar zij mooi (rood) met bengkoedoe weten te verven, maar de uitslag van die pogingen is ook nog niet zeer bevredigend. Ik kreeg op die manier een verzameling van koffo van verschillende nuancen van rood en blauw, waarmee ik vooreerst niet veel uitvoeren kan. Ik zal zóó veel eerst moeten hebben om te kunnen weven, dat ik voldoende heb van de verschillende nuancen; oververwen is te kostbaar en moeielijk voor mij. Ik heb anders al een weefster in huis gehaald, een vroegere baboe van ons, die vroeger menig stuk voor verzending naar Europa voor mijn vader gewerkt heeft; zij is al begonnen met het uitzoeken en knopen van de draden. Ik wilde nl. beproeven of ik niet matjes geweven kan krijgen naar Uw wensch, met een patroonbloem of figuur in 't midden en hoekfiguren; van de buitenmenschen krijg ik het niet gedaan, omdat het veel, veel meer werk is".

Naar sommige verschijnselen geoordeeld, zou dit verval der *koffo*-weverij zeer snel zijn gegaan, in de laatste vijf jaren. De prijzen die in 1895 de toenmalige resident van Menado, Jellesma, voor onze n°. 382-384 heeft betaald, zijn bepaald laag. Dat wat nu integendeel moet gevraagd worden voor de nieuw-ingekomen collectie n°s 386-404, is vrijwel veel. Of bovendien deze nieuwe

stukken wel zooveel waarde hebben in hun weefpatronen als de oudere, mogen kenners beoordeelen; ik geloof van niet; en wel durf ik zeggen dat hun kleuren harder zijn, minder harmonisch. 1) Het is een ongelukkig feit, maar een feit is het, dat óók het schoone, wat bestemd is tot verdwijnen, zich niet galvaniseeren noch terug-tooveren laat.

XV. Molukken. Eigenlijk mogen we hier van geen rubriek spreken. Drie poovere stukken, waarvan de juiste herkomst nog allerminst vast staat! Het is dan ook meer bij wijze van herinnering: in de Molukken wordt óók geweven, al kunnen wij het niet zoo toonen! Vooral Ceram, meen ik, geeft goeds daarin; een saroeng van daar, zoogenaamde „haja”, is te Rotterdam te zien in het Museum van Land- en Volkenkunde, die zeer sterk aan Timor doet denken, met haar zwaar katoen, matrooden grond en versieringen daarop in grijs en indigo 2). Toch heb ik veel te weinig uit deze streken onder oogen gehad, om iets tot voorlichting te durven zeggen.

XVI. Tjindé's. Deze zijn uitvoerig op p. 24*—29* der Inleiding besproken, in onmiddellijk verband met de patola's. En tòch kan ik daaraan nu nog een verrassende en verhelderende mededeeling toevoegen, omdat ik toevallig een vroegere aantekening over patola's terugvond, die mij geheel door het hoofd was gegaan. De vervaardiging der patola's in het Bombay'sche is goed beschreven geworden en brengt ons buiten alle aarzelend gissen. Slaan we dat verdienstelijke maar toch onmethodische

1) Eigenaardig is dat bij niet één onzer tentoongestelde exx. teruggevonden wordt „de intens en ongemengd zwarte tint van de koffo-weefsels” waarover Van Musschenbroek in zijn „Iets over de inlandsche wijze van katoenverwen . . . op Midden-Java”, Leiden 1877, p. 40 met zooveel aplomb sprak, en daarbij de verkrijging van dat zwart zelfs precies toeschreef aan het gebruik van modderbaden (verg. hiervóór, p. 47*). Het zal echter wel noodig wezen hierover eens eerst zekerheid te vragen aan Mej. Steller, wat ik binnenkort hoop te doen.

2) De heele verzameling batik's en weefsels, thans in het Museum te Rotterdam, werd samengebracht door Dr. E. van Rijkevorsel, en reeds als compleete inzending in 1883 tentoongesteld te Amsterdam; zie den Catalogus der Afd. Ned. Koloniën van de Ned. Kol. en Uitvoerhandel-Tentoonstelling, 1883, te Amsterdam”, *Tweede Groep*, p. 33—36, n°. 1—244. De „haja” van Ceram vindt men daar onder n°. 188, en onder n°. 232 nader besproken met een niet-onaardige opmerking. — Het genoemde Museum wilde ons *niets* tijdelijk afstaan!

boek op van T. N. Mukharji „Art-manufactures of India. [Specially compiled for the Glasgow International Exhibition, 1888.] Calcutta, 1888” 1) dan vinden we daar op p. 360 het volgende hoogst-belangrijke gegeven uit een ongenoemd geschrift van Gupte:

„In the Bombay Presidency, among other fabrics, the *Patolá*’ or bride’s garment, of different patterns, is woven of coloured silk threads. Mr. Gupte has supplied the following information about the manufacture of this silk cloth: —

„It is woven with warps and wefts which have been separately tied and dyed by the *Bandháná* or knot-dyeing process. The dyer takes a small bundle of the warp after it has been dyed in the lightest colour, and draws in pencil across it some lines at measured distances, according to the design to be produced. His wife then ties the silk, along the spaces marked, tightly round with cotton thread, through which the dye will not penetrate. It is then dyed with the next darker colour found upon the warp, and the process is repeated until the darkest colour is reached. The weft is then treated in the same way, being so tied and dyed that, in the loom, when it crosses the warp, each of its colours may exactly come in contact with the same colour in the warp. The little bundles of warp have next to be arranged in the loom by the weaver, who then takes the little bundles of weft one at a time, using each in its own place through the design”.

Patolá cloths are largely made in Surat, Baroda, Cambay, Ahmadabad, and Broach”.

Dat is dus: we krijgen hier de stellige en verrassende zekerheid dat 1°. het echte ikatten allerminst uitsluitend-Indonesisch is, maar wel degelijk óók Voor-Indisch, al vatten de Engelschen het daar dan onder één naam samen met het *bandhana*-procédé, het maken van onze Jav. en Mal. *plangi*-doeken, wat echter aan het *geweven witte goed* gebeurt, en dus niet hetzelfde is; 2°. dat de zijden *patolá*’s in het Presidentschap Bombay gemaakt worden door ikatting van en den ketting of schering (Eng. „warp”) en den inslag (Eng. „woof” of „weft”); 2) een weef-

1) Mukharji, een geboren Indiër, heeft toch het ongelukkige idee gehad van zijn diverse gedrukte (en ongedrukte??) bronnen alleen vóóran een naamlijstje der auteurs te geven, waardoor het een haast wanhopige zaak wordt de talrijke citaten in zijn boek verspreid, thuis te brengen, en alle verdere studie in die richting noodeloos verzaard wordt.

2) Het gegeven hiervóór (p. 29*) is dus wel minder juist. Trouwens de heer Loebèr had dit alleen met de loupe kunnen onderzoeken, en mocht niet uittorren, wat anders de ware methode is. Reeds had ik in een voorloopig gesprek met hem hierover het los vermoeden gewaagd dat bij *tjindé*’s en ketting en inslag ge’ikat zouden zijn, gelijk nu blijkt inderdaad het geval te wezen.

procédé dus van de hoogste technische verfijning, haast onge-
loofelijk van praktische moeilijkheden. Waar de heer B. A. Gupte
dit echter verteld heeft, daarnaar kunnen we voorloopig, dank
zij Mukharji's gemis aan methode, slechts gissen. 1)

Nu hiermee de kwestie van vervaardiging der zijden — en
katoenen! — patola's in Britsch-Indië vaststaat, is ook die der
tjinde's, als feitelijk hetzelfde, opgelost. Alleen blijft nu de haast
zotte vraag over: waar dan toch hebben wij in ons Indië dien term
„tjinde” of „tjindai” van daan? Oók bij Mukharji, die een voor-
treffelijk register geeft, vindt men niets wat op „chandi”, „chindi”,
of „chundee” gelijkt!

Nog drie slot-opmerkingen.

Eerstens dit: daar waar onze catalogus bij de weefsels *géen*
stof vermeldt, is steeds katoen bedoeld.

Vervolgens: het onder Indisch-gasten vrij algemeene zeggen dat
altijd de inheemsche Indische weeftoestellen zoo erg smal zijn, en
dat een gewezen saroeng dus steeds uit twee banen moet
worden samengenaaid, wil ze gedragen kunnen worden, zal veel
van zijn stelligheid verliezen door de maten op verschillende
plaatsen van onzen catalogus genoemd. De Atjeh-weefsels zijn
altijd uit één breedte, 82—90 c.M.; de Batoebara-weefsels
evenzoo, bereiken zelfs 95, ja 106 c.M.; ook verschillende Batak-
weefsels zijn tot 97½, 102½, ja 108½ c.M. breed; de Javaansche
(uit Banjoemas b.v.) hebben 91—92 c.M. breedte; in West-
Java vinden we zelfs een (n°. 209) van 118, en een (n°. 208)
van 121 c.M.; ook de Palembang-weefsels en de Maleische

1) Ik *vermoed* dat het zal staan in B. A. Gupte's „The industrial arts of
Poona. Revised by J. M. Campbell. Bombay 1888”, waarvan ik echter alleen nog
maar den titel ken. — Voor de patola's verwijs ik ook nog naar wat Taver-
nier er in 1678 van vertelde, en wat ook in handelsopzicht zéér merkwaardig
is; sprekende over de Voor-Indische zijdestoffen, zegt hij o. a.: „En troisième
lieu il se fait des Patoles, qui sont des étofes de soye fort molles toutes teintes
en fleurs de diverses couleurs, & la fabrique en est à Amadabat. Il y en a de
huit roupies jusques à quarante. C'est un des bons negoces des Hollandois qui
ne souffrent pas qu'aucun de la Compagnie en face trafic en particulier, & ils les
transportent aux Isles Philippines, de Borneo, de Java, de Sumatra, & autres
voisines”. (Les six Voyages etc., Paris 1678, II, 301—302). Hij noemt dus
A h m e d a b a d (benoorden het oude Cambay) het centrum toenmaals dezer patola-
weverij, evenals Gupte nu deze plaats nog noemt.

van Borneo zijn zeer breed. Maar in Zuid-Celebes vinden we vooral het andere type: hier een breedte van 52–60 c.M. als regel, wat twee banen voor een saroeng noodig maakt; desgelijks op de Timor-eilanden, en bij de Dajak's.

Maar dan: is er waarschijnlijkheid dat het weven in onzen Archipel aan Voor-Indië ontleend werd? Daarop heeft reeds Crawford in 1820 het volgende scherpzinnige antwoord gegeven:

„As proof that the Indian islanders were possessed of the art of weaving cloth, and of the probability of that art having been disseminated through the skill of a particular native tribe, I may mention, that the words to *spin* and to *weave*, those which express the *loom*, the *shuttle*, the *woof*, and the *warp*, are all native terms, and nearly the same in all the languages of the Archipelago wherever the art of fabricating cloth by the process of weaving is understood”. (History of the Indian Archipelago, Edinburgh 1820, I, p. 177).

En wie voor zulke argumenten ongevoelig is — alleen een uitnemend taalkundige kan de hiertoe vereischte lijst van woorden goed samenstellen —, worde verwezen naar de afbeelding in het jongste Verslag van 's Rijks Ethnographisch Museum, waar men op plaat VIII een wever (sic!?) aan zijn getouw ziet van „Ontong Java” (Oentoeng Djawa), benoordoosten de Salomons-eilanden, typisch gelijkend op onze Indonesische weeftoestellen, en tot waarheen Hindoe-invloed zeker nooit ofte nimmer doorgedrongen is.

Batik's.

Ik zou hier een gansche verhandeling over kunnen schrijven, maar ik ben bezig dat elders te doen. Wie er dus meer van weten wil, zij verwezen naar de uitvoerige monographie die bij Kleinmann & Co. te Haarlem verschijnt, of naar n°. 23 der Bulletinen van het Koloniaal Museum (Nov. 1900) waar ik een overzicht gaf van de voornaamste feiten. 1) Laat ik dit hier slechts zeggen:

1) Als bewijs der warme belangstelling van het Koloniaal Museum voor het batikken, en zijn mogelijke toepassing hier in Holland, wijs ik ook *uitdrukkelijk* op de inzending van batik- en verfproeven van dat Museum, met de begeleidende, gratis te verspreiden brochure van den heer Baanders en Mej. Veerman; zie n°. 639.

al moge de batik-kunst minder interessant zijn door haar haast te gemakkelijke techniek, en door haar beperkt-zijn in ons Indië tot Java, historisch biedt zij veel interessanter taak aan omdat ze òn naar Britsch-Indië ons wijst, zoo het veld van onderzoek heerlijk verruimend, òn omdat de handel, en daarmee dus de handelsgeschiedenis, zich veel meer met Voor-Indische „chitsen” en later met Javaansche batik's heeft bemoeid dan ooit met Indische weefsels. De kwestie van *namaak* kwam al vroeg in Europa in het spel, en vandaar die belangstelling! In historische belangrijkheid staat de batik-kunst vooraan!

Maar ook in schoonheid? . . . wij danken het aan Mevr. Dezentjé, geb. Tudsborg dat wij een gansch ongerepte collectie van 35 schitterende Solo-doeken, prachtige, nobele, warme kain's sogen kunnen laten zien, die de eer der batikkunst schitterend ophouden. Aan haar onze warmste, diepgevoelde dank. Door haar is de zoogenaamde „Witte Zaal” geworden tot een feest der oogen.

Meubelen.

Als niet-deskundig moet ik hierover zwijgen. Alleen zij die degelijke kennis hebben van de constructieve eischen, waaraan deze „gebruikskunst” moet voldoen, zijn in staat het goede van deze oud-Indische meubelen naar waarde te releveeren, de fouten er van rechtvaardig bloot te leggen. Hun schoonheid is zéér uiteenlopend, zooals iedereen die oogen heeft op onze tentoonstelling kan zien.

Voor wie er meer van *weten* wil, zij verwezen naar de kleine monografie van den heer W. J. Oosterhoff „Oud-Oostindische meubelen”, overgedrukt met vermeerdering van eenige afbeeldingen uit Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift, 1898, n°. 10, en met een hooggestemd doch zeker-onjuist Voorwoord van wijlen den heer Van Eeden. 1) Die brochure-zelve mist helderheid; het resultaat waartoe men aan 't einde komt, is: zekers weten we van deze meubelen *niets*! Een los vermoeden blijft alleen bestaan, dat een goed deel er van weleer gemaakt is in het zoo-

1) Uitgegeven als „Extra Bulletin der Museums van de Ned. Maatschappij ter bevordering van Nijverheid.”

genaamde „Ambachtskwartier” te Batavia, of ergens in de Molukken; maar waar precies, door wie, wanneer?

Bedoelde monografie munt echter uit door zéér mooie, sprekende afbeeldingen, die wel onmisbaar mogen heeten voor den-geen, die van dit onderwerp nader studie wil maken. Dat het een waar kunststuk is in het harde schier onhandelbare ebbenhout, en het iets williger satijnhout zóó te snijden als hier gedaan werd, kan men van den eersten den besten meubelmaker uit eerbiedige overtuiging vernemen.

Ten slotte een oprecht woord van hartelijken dank aan al de velen, die door hunne gulle inzendingen deze tentoonstelling hebben mogelijk gemaakt. En zeker niet het minst aan hen, wier beschikbaar gestelde stukken uitmunten door schoonheid, of rijkdom, of zeldzaamheid.

Zoo van de Instellingen, die onbekrompen genoeg waren een deel van hun schatten tijdelijk aan ons af te staan, moet volle dank worden gebracht aan 's Rijks Ethnographisch Museum te Leiden; aan de Ethnologische Verzameling te Delft, onder beheer van het Delftsche Gemeentebestuur; aan het Koloniaal Museum te Haarlem; aan de Utrechtsche Zendings-vereeninging te Utrecht.

Wat particuliere eigenaars en eigenaressen betreft, hebben wij voor de *weefsels* bizonderen dank te brengen aan: den heer A. W. Th. Th. Mens Fiers Smeding; Mevr. Gallois, geb. Hester; de heeren I. Wolterbeek Muller, P. J. Kooreman, D. P. Farret Jentink, J. A. Loebèr Jr., L. C. A. F. Lange; en M. J. Nix; ook aan Mej. C. Steller en Mevr. Levyssohn Norman, geb. Zoetelief.

Voor de *batik's* voelen wij ons in geheel buitengewone wijze verplicht aan Mevr. Dezentjé, geb. Tudsborg; en danken we voorts veel aan Mevr. Levyssohn Norman, geb. Zoetelief; Mevr. Van Baak, geb. van Deiden; Mevr. Driessen, geb. Kleyn; Mevr. Gallois, geb. Hester; Mevr. Rudolph, geb. De Sturler; daargelaten het prachtig unicum van den heer A. W. Th. Th. Mens Fiers Smeding.

Bij de *meubelen* danken we verreweg het allermeeeste aan Mevr. Oosterhoff, geb. Neys te Haarlem.

En ook een bizonder woord van warmen dank komt toe aan den heer L. Lacomblé, die een wandkaart van ons Indië vervaardigde, welke de mooiste illustratie mag heeten voor den inhoud van dezen Catalogus.

Zoo is door veler hulp, en veler „Indische gulheid”, iets bijeengebracht kunnen worden wat ernstig de aandacht van velen moge trekken: levend, zelfs bloeiend, ja heerlijk vrouwelijk kunstvermogen uit onzen ganschen Indischen Archipel!

Den Haag,
20 Juli 1901.

G. P. ROUFFAER.

WEEFSELS.

I. ATJEH (nos 1—50).

G. Clockener Brousson.

1. Een hoofddoek van zijde met gouddraad doorweven, van 90 × 91 cM. *Fraai.*

R. A. J. van Delden.

2. Een zijden idja (kain pandjang), van het patroon „hertevlekken” (plang roesa), van geheel Atjehsch type; de zijranden met goud doorweven.
3. Een zijden slendang, donkerblauw, met aan beide uiteinden een kapala met toempal's (torens) van gouddraad. *Fraai.*
- 4-5. Twee zijden slendangs, met oranjekeurig middenveld.

Mevr. Levyssohn Norman, geb. Zoetelief.

6. Een zijden idja (kain), van lembajoeng-kleur (donker purper), met gouddraad doorweven. *Fraai.*
7. Een dito, wat lichter. *Fraai.*
8. Een dito, met het curieuse verschijnsel, dat de eene langstrand wèl, de andere niet met gouddraad doorweven is. *Fraai.*
9. Een dito, grooter. *Fraai.*
10. Een dito, maar van oranje-kleur, met roode langstrand.
- 11-12. Twee slendang's, van oranje-kleur, met roode langstrand, en met gouddraad doorweven uiteinden met franjes. *Fraai.*

Mevr. Genet.

13. Een zijden effenzwarte idja (kain) tot saroeng samengenaaid, zeer rijk met bleek gouddraad doorweven, en voorzien van een effenzwart katoenen aangenaaid verlengstuk, te zamen een effect gevend van sombere pracht. *Zeer fraai.*

Mevr. Tobias.

14. Een zijden donker-indigoblauwe idja (kain), zwaar met zilverdraad doorweven. *Zeer fraai.*
15. Een zijden paarsblauwe dito, met Atjeh-ornamentatie in het middenveld. *Fraai en rijk.*
16. Een zijden Atjeh-broek (səloewar Atjeh), de pijpen en een stuk van 't kruis met gouddraad doorweven. *Fraai.*

Th. Mens Fiers Smeding.

17. Een zijden idja (kain) van hoofdzakelijk roode kleur, met typische Atjeh-ornamentatie. Patroon „plang roesa” (hertevlekken), XXII Moekims. *Typisch.*
18. Een dito, de langsranden met gouddraad tevens doorweven. Eenigszins onfrisch en beschadigd.
19. Een dito als de voorgaande. *Fraai.*
20. Een zijden slendang met donkergroen middenveld, zwartbruine langsranden en bleek gouddraad door de dwarse uiteinden geweven. Patroon „loenggi idjoeng”, XXV Moekims. *Somber en fraai.*
21. Een dergelijke slendang, maar veel minder mooi door minder goedgekozen kleurcontrast. Bruinroode langsranden en sterk geel gouddraad.
22. Een zijden slendang met grijs middenveld, donkerbruine langsranden en gouddraad door de dwarsranden geweven. Heeft een vlek. *Nobel en fraai.*

23. Een dito, doch met zilver-, in plaats van gouddraad doorweven. Oorspronkelijk nog mooier dan de voorgaande, maar helaas erg gevlekt.
24. Een zijden slendang, met oranje middenveld en roode langsranden.
25. Een zijden idja (kain), van donkerpurperen (lembajoeng) grond, met Atjeh-ornamentatie in het middenveld, en buitengewoon rijk met warmgeel gouddraad doorweven. *Zeldzaam fraai. Volkomen meesterstuk.* (Heeft aan de dwarse uiteinden een klein weinigje geleden).
26. Een dergelijke idja, maar veel minder mooi. Vershoten van tint.
27. Nog een dergelijke, maar met groene kettingdraden deels. *Fraai.*
28. Een zijden slendang, met groenig-rossig middenveld, en purperen langsranden, met gouddraad doorweven. Eigenaardige kleurencombinatie.
29. Een zijden zeer lange slendang, van binnen effen indigo-blauw, met de dwarsranden rijk met gouddraad doorweven, en franje aan één kant. *Fraai.*
30. Een dito, maar van minder mooi blauw en ook het gouddraad-weefsel minder fraai. Een stuk aan een kant er uit.
- 31-32. Twee dito's van purperkleur, met zwakke gouddraad-doorweving.
33. Een roomkleurige slendang, rijk met gouddraad doorweven en o. a. twee rijen palmet-figuren aan de dwarsranden. Zoowel de blanke kleur als deze laatste motieven wijzen op Hindoe-invloed uit Voor-Indië. Heeft een vlek. *Mooi maar weekelijk.*
34. Een zijden Atjeh-broek (sëloewar Atjeh), effen bruinrood, de pijpen en een stuk van 't kruis met gouddraad doorweven. „Sëroewal perpoetso" uit Pedir. *Fraai.*

35. Een dito, donkerder, en het gouddraad opgeborduurd (niet ingeweven) en meer in Arabischen stijl.
36. Een dito, met groen horizontaal doorstreept, overigens in den geest van het vorig nummer.
37. Een zijden Pedirsche hoofddoek (boengkoes oeleë), van rood met witte deelstrepen en gouddraad ingevlochten in het middenveld. Afmeting 88,5 cM. in 't vierkant.
38. Een zijden zakdoek (boengkoes ramal) uit de XXV Moekims, donkerrood met zeer kleine ruitjes. Afmeting 65 × 61 cM.

Rijks Ethnographisch Museum.

39. Een zijden idja, tot saroeng samengenaaid, donkerblauw met rijke doorweving van zilverdraad. De kapala valt ongeveer in 't midden van het doek. *Fraai*.
40. Een zijden slendang van grijs middenveld met purperbruine langsranden, en zilverdraad ingeweven aan de beide dwarsranden, daar aan de uiteinden overigens ontsierd door een aangenaaid veelkleurig gehaakt kantje. *Fraai*.
41. Een donkerpurperen idja met mooi-geprononceerde Atjeh-ornamentatie in het midden, bovendien met zilverdraad doorweven, wat op de effen-donkere langsranden in strenge figuren het doek afsluit. *Heel fraai*.

J. Wolterbeek Muller.

42. Een zijden slendang, met gestreept oranje middenveld, bruinroode langsranden, en zilverdraad in Perzisch ornament bij de dwarsranden ingeweven. *Fraai*.
43. Een zijden hoofddoek uit Pedir, van somber bruinrood met gouddraad doorweven. Aan twee zijden sprekende blanke tusschenbanden.

44. Een zijden effen donkerpurper-geverfde broek met opgeborduurde ornamenten in Arabischen stijl aan broekspijpen en in 't kruis, en een aangenaaid stuk van fel Turkschrood katoen van boven, wat verrukkelijk doet. *Kenmerkend somber-krachtig.*
45. Een zijden broek van echt Atjehsch purperbruin (lem-bajoeng), met bleek gouddraad rijk en — gelijk gewoonlijk — deels onsymmetrisch ingeweven op de broekspijpen, het kruis en een plek bovenaan. Eveneens een aangezette rand van Adrianopel-rood katoen bovenaan. *Mooi en rijk exemplaar.*
46. Een zijden dito, zonder gouddraad, en van boven het aangehecht verlengstuk nog missend. Het donkerpurperbruin met witte strepen doorbroken, wat een prachtige chocolade-tint geeft. *Fraai van kleur.*
47. Een vrouwenbaadje, donkerindigoblauw, met opgeborduurde ornamenten in Arab. stijl. *Sierlijk.*
48. Een zijden mannenbaadje effen purper-zwartblauw geverfd (met metaalachtigen weerschijn), zonder eenig versiersel.

Mevr. Gallois, geb. Hester.

49. Een zijden slendang, het middenveld grijsgehouden, met zwartpurperen langsranden. Het geheele doek rijk en stijlvol met zilverdraad doorweven. Flinke franje. *Prachtstuk.*
50. Een zijden idja, met Atjeh-ornamentatie in het middenveld, en effen roodbruine langsranden. De dwarsranden lichtelijk met gouddraad doorweven.

II. SUMATRA'S OOSTKUST (nos 51—83).

C. J. Schouten.

51. Een zijden saroeng, sterk met gouddraad doorweven, nog aan een heel stuk, dus nog niet tot saroeng samengenaaid; uit *Asahan*. *Fraai*.

Mevr. De Pauly.

52. Een zijden saroeng, paarsrood, met gouddraad doorweven, misschien uit *Siak*.
53. Een zijden saroeng, nog aan een heel stuk, dus niet tot saroeng samengenaaid, vermoedelijk uit *Siak*.

Ph. Zilcken.

54. Een draperie van drie aaneengenaaide zijden lange strooken, de middelste zilverblank en waarschijnlijk wefsel uit *Riouw*, de twee aan de kanten respectievelijk geel- en rood- en zwart- en rood geruit, vermoedelijk beide uit *Batoebara*.

P. J. Kooreman.

N.B. Deze nos. zijn alle van *Batoebara*.

55. Een zijden saroeng, van lila lichaam met oranje weerschijn („siang hari”), en oranje gestreepte kapala. *Zeer fraai*.
56. Een dito, nog niet tot saroeng samengenaaid. De breedte van 99 cM. is hier uit één stuk, zonder middennaad. *Zeer fraai*.
57-58. Twee zijden saroeng's, nog beide aan één heel stuk, met effengroen lichaam en roode kapala met gouddraad doorweven in strepen en sterren. *Fraai*.

59. Een rose dito, nog aan een heel stuk, met zilverig-rose lichaam en wijnroode kapala. Maakt een meer Europ. indruk.
60. Een donkerroode zijden saroeng, zeer sterk met gouddraad doorwerkt. De breedte van 95 cM. is hier uit één stuk, zonder middennaad. De saroeng nog niet samengenaaid. *Zeer rijk; haast overladen.*
61. Een paarse zijden saroeng, geheel overigens in den geest der voorgaande met gouddraad doorwerkt, doch strenger van stijl. Ook hier is de breedte van 93 cM. uit één stuk, zonder middennaad. De saroeng evenmin nog vastgenaaid. *Zeer fraai.*
62. Een zijden voorhangsel of beddenhemel (tabir of langit), met gouddraad doorweven.

Th. Mens Fiers Smeding.

Deze zijn alle op *Atjeh* verzameld, doch blijkbaar daar niet vervaardigd. Deze zijn zeker wel alle van Sumatra's Oostkust.

63. Een roode zijden saroeng, met kapala met gouddraad rechtlijnig doorweven, nog niet samengenaaid.
64. Een donkerbruin-roode zijden dito, met aan de eene zijde een rechtlijnige gouddraad-kapala, aan de andere een kapala van lichte strepen. *Fraai en interessant.*
65. Een wijuroode zijden dito, rijk met gouddraad doorweven, vooral in de zeer groote toempals (torens) der kapala. *Typisch.*
66. Een zijden kleingeruite lichte saroeng, van *Riouw*-type, met wijnroode kapala deels met gouddraad doorweven. In katoen, en zònder gouddraad, is dit het zuivere type der Buitenzorgsche „kain poleng”.

C. J. Schouten.

67. Een paarsrood geruite zijden saroeng, met kapala met gouddraad rechtlijnig doorweven.

68. Een lichtroode geruite zijden dito, met lichte strepen door de kapala.
69. Een geruite zijden dito, van Balineesch type, doch volgens opgaaf uit *Asahan*.
70. Een buikband (saboek), gestreept oranje en rood, met franje, volgens opgaaf uit *Asahan*.

Mevr. Wijnmalen, geb. Lamerée.

71. Een ultramarijnblauwe zijden saroeng, nog niet samengenaaid, uit een breedte (101½ cM.), rijk met gele zijde doorweven, die er een goudachtig-groenen weerschijn aan geeft. Kapala met toempals (torens) in het midden goed sprekend. Vermoedelijk uit *Batoebara*. *Zeer fraai*.

Mevr. De Mooy, geb. Creuzlechleitner.

72. Een saroeng van zijden oranje scharing, en met katoenen inslag deels zwart deels wit, zoodanig geweven dat aan den voorkant een prachtig geruit oranje zijden doek, aan den achterkant een wit gestreept zwart katoenen doek te zien valt. Waarschijnlijk te *Batoebara* vervaardigd. Is uit één breedte (1.06 M.) geweven. *Zeer mooi en zeldzaam*.
73. Een geruite zijden saroeng, geel met rood, en een donkerrood gehouden kapala.

Rijks Ethnographisch Museum.

74. Een zijden geblokte saroeng, wit, rood, geel en groen, en effenrood gehouden kapala met gouddraad-strepen doorweven. Volgens opgaaf uit *Riouw*.

Familie Beers.

75. Een korte gestreepte vrouwensaroeng, 75 cM. breed en 1.88 cM. wijd, van zeer zwaar katoen, mooi roodbruin van kleur, en met één overdwarsche zeer spre-

- kende smalle streep, van lichter kleur en met ruit-figuurtjes. Uit de *Kwantan*-districten, boven-Indragiri (*Beserah*). *Hoogst karakteristiek*.
76. Een dito, ook van daar (uit *Inoeman*), maar minder sprekend. Geschonden.
77. Een dito, ook van daar, nog niet samengenaaid.
78. Een slendang van dergelijk type, met fijne dwarsrandjes en kleine franjes, ook van daar (*Poelau Koendoer*).
79. Een geruite blauwe saroeng, uit 2 banen van elk 57 cM. samengenaaid, ook van daar.

Mevr. Schudel.

80. Een ultramarijnblauwe zijden saroeng, uit één breedte (103 cM.) rijk met gele zijde doorweven, die er een goudachtig-groenen weerschijn aangeeft. Kapala met kleine toempals (torens) in het midden. Heeft den glans wat verloren. Vermoedelijk, evenals het analoge n°. 71, in *Batoebara* gemaakt.

Mevr. Gallois, geb. Hester.

81. Een roode geruite zijden saroeng, met ingeweven gouddraad-sterren en met een kapala van 2 dubbele rijen toempal's (torens) in gouddraad. Uit 2 banen van elk 58½ cM. samengenaaid. Herkomstig van *Kwaloe* (*Siak*). *Rijk*.

Ethnologische Verzameling te Delft.

82. Een roodzijden slendang, met krachtige franje, zeer zwaar met gouddraad doorweven in mooi-streng figuren; de slendang-uiteinden met toempal-motieven die echter in Perzisch-achtigen stijl gewijzigd zijn. Volgens opgave uit de *Lampong's*, maar blijkbaar van *Sumatra's Oostkust* (misschien *Siak*?). *Rijk*.

Mevr. Waterman, geb. Bouman.

83. Een rood- en geelgeruite zijden saroeng, nog aan één heel stuk, sterk met gouddraad doorweven en roode kapala met gele strepen. Volgens opgaaf uit Zuid-Celebes, maar daar zeker wel via Singapore aangebracht. *Mooi.*
-

III. BATAK-LANDEN (n°s 84—114).

Rijks Ethnographisch Museum.

84. Een sëlinoet (deken) met krachtige eindfranjes, uit één breedte van 95 cM. met lichtgehouden gestreept middenveld van grijswit en blauw (dit laatste in twee nuances nevens elkaar, donkerder en lichter), en met bruinroode langsranden. Doodeenvoudig van weefsel, maar *indrukwekkend schoon van kleureffekt*.
85. Donkerblauwzwarte dito met enkele lichtblauwe strepen die het geheel verlevendigen. Aan eene zijde gescheurd.
86. Een sëlinoet uit 2 banen samengenaaid, met gestreept middenveld van nobel-sombere kleuren en rijk geornamenteerde dóórgeweven — dus niet aangehechte — dwarsranden weerszijds, van overheerschend rood bruine kleur. De dwarsranden met franjes, de langsranden met kralen afgezet. *Fraai*.
87. Een saroeng van twee overlans aaneengenaaide gestreepte banen van 62 cM. breed, die daarna samen overdwars werden samengenaaid tot een saroeng van maar 115 cM. omtrek.
88. Een slendang, patroon pèlang roesa (hertevlekken), met in het middenveld de bekende afwisselende wolkfiguren in strepen aangebracht, zooals de Atjehers die in hun zijdeweefsels bezitten, en met de langsranden in effen roodbruin gehouden. Herkomstig uit *Silindoeng*. Indien dit doek zijde was, in plaats van grof katoen, dan zou het een echt Atjeh-weefsel zijn. De breedte 76 cM. uit één stuk. *Fraai en kenschetsend*.

89. Een zeer breede blauwzwarte dito, met maar enkele witte strepen en streepjes (kettingdraden) die het somber doek doorbreken. De breedte (97½ cM.) uit één stuk. Herkomstig uit *Silindoeng*. *Typisch somber-Bataksch*.
90. Een dergelijk doek, maar met lichtblauwe strepen door het blauwzwarte middenveld heen, en met krachtig sprekende bruinroode langsranden. Ook hier de breedte (92 cM.) uit één stuk. Evenzeer uit *Silindoeng*. *Dood-eenvoudig, maar mooi*.

Familie Boers.

91. Een sëlmoet (deken) uit *Bindjei*, uit 3 banen samengenaaid, het blankgehouden en streng geornamenteerde middenveld van 75 cM., en de overlansche zijbanen van effen bruinrood elk van 28 cM. Krachtige franje. *Zeer fraai*.

Koloniaal Museum.

92. Een zware sëlmoet (deken), uit 2 banen van elk 53 cM. overlans samengenaaid, van roodbruin type, met breede blauwzwarte streep in het midden, de dwarsranden met witte kralen rijk versierd, waarop zwarte franjes volgen. *Fraai*.

Ethnologische Verzameling te Delft

93. Een slendang, wit veld met roodbruine streepjes, krachtige franje, en drie dwarsbandjes in 't midden en aan beide uiteinden. Breed 58 cM. Patroon „hohos na djinoekit.” (=?).
94. Een sëlmoet (deken) uit één breedte (99 cM.) geweven, met donkerzwart middenveld met witte stippelijntjes overlans, de twee langsranden effen-donkerbruin met zwarte bies, en levendiger dwarsranden waarvan vooral

- de uiterste biezen van mooi-streng ornament. Krachtige franje. Patroon „si rara” (= „de bruine”?).
95. Een dito van volkomen Atjeh-type, zooals de Atjehers in hun zijdeweefkunst bezitten. Het middenveld rood van fond met krachtige zwarte en zwart- met witte strepen, welke laatste door het *ikatten* der kettingdraden verkregen zijn. Breedte 84½ cM. De langsranden effen roodbruin, met witte bies. Krachtige franje. Patroon „padang roesak” (= Mal. pëlang roesa; herte-*velekken*). *Typisch*.
96. Een dito, mooi sprekend van kleur. *Fraai*.
97. Een dito, maar met kralen langs de langsranden. Patroon „mangiring” (het rijen-motief).
98. Een selimoet, zwart met witte figuren in het middenveld, eenigszins in den geest van het „herte-*velekken*”-patroon. De langsranden zwart met grijswitte bies. Patroon „rata rata na birong” (zwartblauw). *Somber en indrukwekkend*.
99. Een zeer breede selimoet, uit drie banen overlans samengenaaid, het middenstuk 61 cM., de twee zijlanen elk 38 cM. breed. Het middenveld eenigszins in het „herte-*velekken*”-patroon, maar schemeriger; de zijbanen effen bruinrood met fraaie eindbies. Flinke franje. Patroon „roendjat.” (= ?) *Interessant*.
100. Een dito, maar smaller en korter, en zonder franje. Zelfde patroon. *Mooi*.
101. Een effen blauwzwarte selimoet met een paar lichtblauwe overlansche strepen. Uit één breedte (102½ cM.) zoowaar. Patroon „bolajan” (zwart wildhoen). *Typisch somber-Bataksch*.
102. Een slendang, met grijs middenveld en roodbruine langsranden met witte bies. Flinke franje. Patroon „na marisihon na bara”. (= ?) *Wel fraai*.

103. Een sëlmoet, breed 108½ cM. zoowaar uit één stuk. Het middenveld grijs, de twee smalle langsranden zwart; krachtige zwarte franje. Patroon „si bolang” (wit en zwart gevlekt). *Eenvoudig maar mooi.*
104. Een donker-blauwzwarte sëlmoet uit 2 ongelijke banen van resp. 59½ en 65 cM. breedte samengenaaid, die bovendien in lengte verschillen. In het middenveld alleen eenige witte overlansche stippellijnen die het verlevendigen. Flinke franje. Patroon „gipoel” (beer).
105. Een lange slendang, met blauwzwart middenveld, taankleurige langsranden, afgesloten met twee rijen kralen, en met vrij sterk geornamenteerde lichtere dwarsranden met flinke franje. Vooral de eindbies dezer dwarsranden is mooi-streng van ornament. Patroon „si rara na sinomboel.” (= ?) *Interessant.*
106. Een sëlmoet, met donker middenveld met witte strepen en stippellijnen, en effen bruinroode langsranden met witte bies. Door het midden en langs de dwarsranden loopt een lichte vrij breede dwarsstreep. Flinke franje. Patroon „ragi hoeting” (= ?; „ragi” is „patroon”). *Wel mooi.*
107. Een sëlmoet, desgelijks als hierboven als n°. 94 beschreven, en ook van hetzelfde patroon „si rara” (= „de bruine”?), doch nog breeder uit één stuk (101 cM.), zeer lange franje, en bovendien geheel in donkerbruine tint gehouden, zonder overheerschend zwart.
108. Een breede sëlmoet, uit niet minder dan 5 stukken samengesteld; eerstens een korter middenveld met wit- en- zwarte overlansche strepen op bruinrood van 64 cM. breedte, met 2 aangezette langsranden van elk 27 cM. breed, effen roodbruin met zwarte bies; maar bovendien met 2 ingezette stukken van zeldzaam rijke, en onderling onsymmetrische weefornamentatie

in blankwit met zwarte figuren, zeldzaam schoon, die de kortere middenbaan aanvullen tot de lengte van het geheele doek, en meesterstukken van weefkunst zijn. Krachtige lange franje, deels donker roodbruin aan de langsranden, deels blank aan de aangezette middenstukken. Patroon „ragi doep” (= „ragi idoep”, „het patroon van voorouders-beeldjes”; „ragi” is „patroon”). *Heerlijk meesterstuk.*

109. Dito dito, maar gedempter en minder frisch van kleur wat vooral opvalt bij de twee aangezette weefstukken van de middenbaan. Die binnenste middenbaan zelf met een overlansche binnenstreep en door ikatten vloeiend geornamenteerde zijranden. *Mooi.*
110. Dito dito, geheel in den trant van het eerst beschreven nummer van dit patroon, maar niet zoo mooi en bovendien vrij sterk gevlekt in de blanke ingezette weefstukken in 't midden. *Overigens fraai.*

N.B. Al deze 18 kostbare doeken zijn in ± 1893 door den heer L. C. WELSINK, toenmalig ass. res. van Toba en Silindoeng, geschonken geworden aan de Indische Instelling te Delft.

111. Een slendang van het patroon „padang roesak” (hertevlekken), als boven beschreven.
112. Een zeer breede sëlmoet, uit drie banen samengenaaid waarvan het middenveld, in het „hertevlekken”-patroon, 66½ cM. breed is, en de beide zijbanen in effen roodbruin met zwarte bies elk 29½ cM. breed zijn. Patroon „roendjat” (verg. n°. 99) naar alle waarschijnlijkheid. *Fraai.*
113. Een sëlmoet van geheel hetzelfde type en patroon zooals hierboven als n°. 108 onder „ragi doep” beschreven, en bijna net zoo mooi. *Fraai.*
114. Een sëlmoet uit 2 banen van resp. 49 en 51 cM. breedte aaneengenaaid, overlans gestreept, en over-

dwars, deels met behulp van kralenrijen, in vakken verdeeld, waarvan het middenvak in hoofdzaak donker, het verdere meer roodbruin gehouden is. Naast het middenvak twee eigenaardige rijen van ruiten. De dwarsbanden zijn afgezet met sterk sprekende rijen witte kralen, resp. 13 en 14 rijen naast elkaar. Is van het patroon *Interessant.*

IV. SUMATRA'S WESTKUST (nos 115—137).

R. A. J. van Delden.

115. Een zwarte over-saroeng (kamben) uit *Tapanoeli*, met aan eene zijde opgenaaide figuren van gouddraad en loovertjes. *Fraai*.
116. Een zijden slendang, wijnrood, met aan beide uiteinden een kapala met kleine toempal's (torens) van gouddraad.

Mevr. Birnie.

117. Een zijden saroeng, van paarsrooden ondergrond met blauw doorstreept, en daarbij à haute lisse ingeweven witte zijde in rijke versiering. Te Soerabaja gekocht. *Fraai maar weekelijk*.

Museum van Kunstnijverheid te Haarlem.

118. Een zijden slendang, rijk met goud bewerkt vooral in de streng-zuivere kapala's; de grond van teer-oranjegele kleur. De figuren in het middenveld zijn minder zuiver, en verraden Eur. invloed. Gemaakt door de vrouw van den inl. onderwijzer te *Alahan-Pandjang*. *Prachtig*.

Th. Mens Fiers Smeding.

119. Een zijden donker bruinroode slendang, rijk met gouddraad doorweven. *Fraai*.
120. Een smalle dito met franje, rood van kleur, de beide dwarsranden sterk sprekend.
121. Een bredere dito met aangehechte franje, ook rood, en met rijk gouddraad-weefsel. De inslag-draden ongelijkmatig van kleur.

122. Een nog breeder (86 cM) en langer dito, bruinrood, met veel gouddraad, wat echter dof werd.
123. Een vrij breede (74 cM.) en buitengewoon lange (4.56 M.) dito, somberrood met rijk gouddraad. *Fraai.*

Deze alle zijn op *Atjeh* verzameld, doch zijn daar blijkbaar niet vervaardigd. Waarschijnlijk zijn ze van Sumatra's Westkust, misschien deels ook van Sumatra's Oostkust.

Mevr. Van Zuylen, geb. Tromp.

124. Een doekje van zeer ijl geweven roomkleurig katoen, met grijze langsranden, en sierlijke smalle dwarsranden met franje. *Fraai.*
125. Een diergelijk doekje, schijnbaar voor vier zakdoeken bestemd.
126. Een dito met groote geruite lichtblauwe strepen, en geel in de dwarsranden geweven.
127. Een fijne doek van rood en blauw als ondergrond, met à haute lisse ingeweven wit katoen in rijke ornamentatie, en kapala's met toempal's aan beide uiteinden. *Fraai.*

Mevr. Van Deventer, geb. Maas.

128. Een zijden slendang, effen rood als ondergrond, met gouddraad buitengewoon sterk doorweven (goudbrokaat), zoodat de voorzijde bijna geheel met goud bedekt lijkt, en de verkeerde kant door meerdere soberheid krachtiger teekening vertoont. Heeft een vlek aan den goeden kant. *Fraai maar overladen.*

Mej. Cohen.

129. Een slendang van rooden ketting en blauwen inslag, met wit à haute lisse ingeweven, wat vooral de slendang-dwarsranden sterk sprekend maakt.
130. Een stukje — misschien voor patroon bestemd — sterk met gouddraad doorweven. *Fraai.*
131. Een dito stukje, met gouddraad-strepen doorweven.

Mevr. Visser.

132. Een slendang van rooden ketting en blauwen inslag, met wit à haute lisse ingeweven, wat vooral de slendang-dwarsranden sterk sprekend maakt.

Mevr. De Mooy, geb. Creuzlecheitner.

133. Een roode slendang, sterk met gouddraad doorweven. *Fraai.*

Rijks Ethnographisch Museum.

134. Een zijden slendang van rooden grond, rijk en vrij streng met gouddraad doorweven (goudbrokaat). *Fraai.*
135. Een zijden saroeng met gouddraad doorweven, het lijf (badan) met sterretjes, de kapala met lijnornament. Kon evengoed aan *Sumatra's Oostkust* gemaakt zijn.

Koloniaal Museum.

136. Een zijden saroeng zwaar met gouddraad doorweven (goudbrokaat), vooral in ruitpatronen die het best spreken op het lichaam van de saroeng, terwijl de kapala bijna geheel met goud overdekt is. Hier en daar is bovendien wat zilverdraad ingewerkt. Samengenaaid uit 2 banen van elk $46\frac{1}{2}$ cM. Aan de nog niet samengenaaide overdwarsche uiteinden van de saroeng komt even het kleingeruite zijden grondpatroon te voorschijn waarop het goud ingeweven is. Waarschijnlijk uit *Oud Agam*. *Zeer rijk.*
137. Een zijden slendang uit *Kota Gedang* (Oud Agam) van dwarsgestreept blaauwrood zijden fond, hier en daar met sterren en een tusschenband in gouddraad doorweven, en met zeer rijke dito doorweven slendangranden in goede ruitpatronen, waarvan een deel ook in zilverdraad in plaats van goud. Breed 55 cM. *Fraai.*

V. PALEMBANG (n°s 138—170).

Mevr. Hymans van Anrooy.

138. Een zijden saroeng; de kapala met gouddraad doorweven.

Mevr. Birnie.

139. Een zijden saroeng, rood en geel geruit.
140. Een zijden saroeng, met gouddraad-blokjes, en een rijke kapala van gouddraad.
141. Een dito, met rechtlignige gouddraad-kapala.

D. P. Farret Jenting.

142. Een geruite zijden saroeng, rood.
143. Een tangkolok (vrouwen-borstdoek), uit *Komering Oeloe* (Kisam), doch van *Pasoemah*-type, en met zilverdraad doorweven uiteinden. *Zeer fraai.*
144. Een idem idem, licht gevarieerd. *Zeer fraai.*
145. Een dergelijke, maar met effen-bruinrood middenveld. *Fraai.*
146. Een vrouwenbaadje uit *Komering Oeloe*, doch van *Lampongsch* type, hoofdzakelijk geel gestreept, en met opgenaaide schelpjes op den rug. *Zeer fraai.*

Mevr. Van Baak, geb. Van Delden.

147. Een zijden saroeng uit *Muntok*, geruit.
148. Een dito, met gestreepte kapala, ook uit *Muntok*.

Mevr. Levyssohn Norman, geb. Zoetelief.

149. Een zijden saroeng, vrij zwaar met gouddraad doorweven.

Weefsels.

V. Palembang (nos 138—170).

150. Een groen-en-rood geruite (Schotsche) saroeng, de kapala met gouddraad-strepen.
151. Een roodzijden saroeng, met ruiten.

Mevr. Genet.

152. Een wijnroode zijden geruite saroeng van Maleisch type.
153. Een bruine geruite zijden saroeng, met roodbruine gestreepte kapala. *Fraaie tint.*

Mej. M. Specht Grijp.

154. Een fijngeruite saroeng, rood, geel, wit en groen, met gestreepte kapala.

Mevr. Rudolph, geb. De Sturler.

155. Een geruite zijden saroeng, wijnrood met witte streepjes, met gouddraad-sterretjes ingeweven, en gestreepte kapala rijker met gouddraad doorweven.
156. Een geruite zwart-met-roode saroeng, deels met geel, en gestreepte kapala met gouddraad-sterren.

Rijks Ethnographisch Museum.

157. Een slendang met effenzwart middenveld, met roode randen langs elke 4 zijden, overdwars bovendien met grijzen sluitrand. *Zeer mooi van kleureffect.*
158. Een effen grijswitte slendang met dwarsranden van kleurig klein ornament en franjes. Gevlekt.
159. Een zijden roodgeruit baadje, met gouddraad doorwerkt.

Mevr. Gonsalves geb. Bruijn.

160. Een zijden geruite saroeng, van zuiver groen fond met gele en roode strepen. De kapala vrijwel effengroen gehouden, met ingeweven gouddraad-strepen. *Mooi en zeldzaam door het zuivere groen.*

Mevr. Wesly, geb. Van Ekris.

161. Een zijden geruite saroeng, rood met gele strepen, de kapala meer rood gehouden.

Ethnologische Verzameling te Delft.

162. Een slendang (tangkolok) der *Pasoemah*-landen, 41½ cM. breed, met overdwarsche „wolk”-patronen door insnoering van de inslag-draden verkregen, grijzig op een somberbruinen grond; de slendang-randen met zilver- en gouddraad doorweven, en met franje. Volgens opgaaf uit het *Palembang'sche* deel der *Pasoemah*-landen. *Interessant en typisch.*
163. Een dito uit het *Palembang'sche* deel der *Pasoemah*-landen, maar met effenbruin middelvak en zwarte slendang-randen met franje en eenige gouddraad-strepen.

H. Kessler.

164. Een roode zijden saroeng, in kleine blokjes met à haute lisse ingeweven sterretjes van witte zijde. De kapala met gouddraad-strepen versierd.

Mevr. Gijsberts.

165. Een violette zijden geruite saroeng, met gele en groene en blauwe strepen, uit 2 banen van elk 53½ cM. samengenaaid. De kapala haast niet te onderscheiden van het lichaam der saroeng, alleen vlakker gestreept.

Mevr. Bouman.

166. Een paarsroode zijden geruite saroeng, met een rijke van gouddraad geweven kapala met 2 rijen krachtige toempal's. Uit één breedte (107 cM.) geweven. Vermoedelijk uit *Palembang*.

Mevr. Obertop, geb. Voswinckel.

167. Een zijden geruite saroeng, wijnrood met gele en blauwe strepen, uit 2 banen van 61 cM. bestaande. De kapala effener en met witte strepen.

Mevr. De Kock.

168. Een zijden zacht-wijnroode geruite saroeng, de kapala effener met witte strepen en gouddraad-sterren.

Mej. M. J. Kocken.

169. Een zijden kleingeruite saroeng, uit één breedte (1.05½ cM.) geweven, bruinrood met witte strepen. Nog niet overdwars tot saroeng samengenaaid. De kapala effener gehouden en met witte strepen; de eene helft dezer kapala aan het eene eind, de andere helft aan het andere eind van het doek. *Wel fraai.*

Mevr. Segov, geb Buyten.

170. Een roodzijden kleingeruite saroeng, uit één breedte (98 cM.), met à haute lisse ingeweven witte sterretjes. De kapala effen rood met gouddraad-strepen.

VI. BENGKOELEN EN LAMPONG'S (n°s 171—183).

R. A. J. van Delden.

171. Een overlangs gestreepte kain tapis (vrouwensaroeng) van *Oeloe Mana*.

Rijks Ethnographisch Museum. ¹⁾

172. Een saroeng (kain tapis) van geruit geel en bruin-zwart van *Lampongsch* type, uit 2 banen van elk 61½ cM. samengenaaid, en daarna samen overdwars samengenaaid. Wijde 136 cM.
173. Een dito van zijden ketting en katoenen inslag, in hoofdzaak gelen grond, met strooken van opgenaaid gouddraad en glimmer-plaatjes daartusschen. *Typisch*.
174. Een dito, halfzijden, met kleine toren-motieven aan boven- en onderrand. *Typisch*.
175. Een saroeng van ijl weefsel, donkerzwartig van kleur met gouddraad-sterren en donkerrood-gestreepte kapala. Met sterk glans-apprêt aan de goede zijde. Volgens opgaaf uit Bengkoelen(?).
176. Een zijden wijnroode saroeng met witte blokjes, en een met gouddraad doorweven kapala, *Palembangsche* type.
177. Een grove grauwe lap, met in donkerblauw en bruin-rood ingeweven allerzeldzaamst-fraaie en heraldieke paard(?)-figuren met talrijke menscheffigurtjes, deels op die paarden(?) staande. *Zeldzaam interessant; raadselachtig van herkomst*.

1) Of deze nummers 172—177 wel alle inderdaad uit *Bengkoelen* herkomstig zijn, blijft aan twiifel onderhevig. Trouwens men bedenke dat in het Zuiden de eigenaardige Lampong's aansluiten, en dat in het midden een deel der oude en niet minder eigenaardige P a s o e m a h-landen thans politiek tot *Bengkoelen* behoort, een ander deel tot *Palembang* (verg. daarvoor onze n°s 143—146, en 162—163).

Weefsels. VI. Bengkoelen en Lampong's (nos 171—183).

178. Een gestreepte saroeng, uit 2 banen van $55\frac{1}{2}$ cM. samengenaaid, en met 1.22 M. omtrek.
179. Een grove lap, met in roode zijde eigenaardige ornamenten ingeweven, o. a. mensch-figuurtjes. *Interessant*. N.B. Nos 178—179 zijn uit de *Lampong's*.

M. van der Maarel.

180. Een gestreepte vrouwensaroeng (kain tapis), zwart en oranjeachtig geel, met opgeborduurde figuurtjes, een gedeelte daarvan met glimmer-plaatjes van binnen. Uit 2 banen van elk 57 cM. overlans samengenaaid. Nog al erg gevlekt. *Overigens fraai*.

Ethnologische Verzameling te Delft.

181. Een vrouwensaroeng (kain tapis) met veel oranje, uit 2 banen van elk 56 cM. samengenaaid; wijdte van het kokerdoek 1.09 M. Met overlansche zwarte strepen, en opgenaaide veelkleurige wollen (!) lapjes (lapjes flanel) en borduursel. *Typisch*.
182. Een dito, maar met meer gedempt geel, en langer, uit 2 banen van elk 62 cM. samengenaaid.
183. Een gordijn (voorhangsel) voor een slaappleats, uit 2 banen van elk 78 cM. samengenaaid, overdwars gestreept donkerbruinrood en goor zwart, met verschoten gouddraad doorweven.

N.B. Deze nos 181—183 zijn uit de *Lampong's*.

VII. WEST-JAVA (n°s 184—212).

Mevr. Ten Bosch, geb. Bosscher.

184. Een halfzijdigen geruite saroeng, naar opgave uit *Garoet*. De lap is nog in zijn geheel, en zou doormidden moeten gescheurd worden, en overlangs aaneenge-naaid, om de saroeng te vormen.

Mevr. Rudolph, geb. De Sturler.

185. Een geruite *Buitenzorgsche* saroeng (kain poleng), met gestreepte kapala, van lichte kleur. *Typisch*.
- 186—191. Zes saroeng's uit de weverij van Mevr. Motman geb. Schiff te *Buitenzorg*, in verschillende kleuren, maar alle in denzelfden trant, met sterretjes versierd.

Mevr. Levyssohn Norman, geb. Zoetelief.

192. Een kleingeruite *Buitenzorgsche* saroeng (kain poleng), rood, wit en zwart, met roodgehouden en gestreepte kapala.

W. J. Coenen.

193. Een saroeng geweven te *Buitenzorg* in de weverij van Mevr. Motman geb. Schiff, van lichte lila kleur, op bestelling gemaakt. Uit 2 banen van elk 61 cM. samengenaaid. Niet-inlandsch, noch van kleur, noch van patroon.

Ethnologische Verzameling te Delft.

194. Een lap kleingeruit goed, vermoedelijk voor tjawët (heupdoek) bestemd, uit *Lëbak* (Bantën), gewoon blauw op grijswit. Donkerder blauwe biezen aan langs- en dwarsranden.
195. Een slendang zonder franje, kleingeruit, steenrood met blauw en grijswit doorweven. Ook uit *Lëbak*.

196. Een geruite saroeng, uit 2 banen van elk 64 cM. bestaande, steenrood met blauw en wit doorweven. De kapala effener gehouden en met witte strepen. Ook uit *Lëbak*, en wel volgens opgaaf van de *Badoewi's*. *Interessant.*

P. H. Bilgen.

- 197-207. 11 stuks weefsels vervaardigd in de weverij van Mevr. Motman geb. Schiff te Buitenzorg, gedeeltelijk vervaardigd naar inlandsche motieven o. a. van Atjeh-zijdeweefsels, van Sangir- en Talaoet-kofoweefsels, en eenige diergelijke.

Mevr. Segov, geb. Buyten.

208. Een kleingeruite roode saroeng, met gele strepen van zijde ingeweven. Uit *éene breedte* (121 cM.) zoowaar, de grootste breedte wel die aan eenig Oost-Indisch weefsel is waargenomen. De kapala effener gehouden, en met witte strepen. Ietwat gevlekt.

Mevr. Dezentjé, geb. Tudsborg.

209. Een kleingeruite saroeng, groene strepen op donkerblauwen grond, uit *éene breedte* (1.18 M.) zoowaar geweven. De kapala effener gebonden en met witte strepen. Uit *Buitenzorg* (kain poleng). *Wel aardig.*
210. Een dito, meer gestreept met overheerschend geel, doch uit 2 banen van elk 61½ cM. breedte bestaande. De kapala ook effener en met witte strepen. Evenzeer uit *Buitenzorg*.

Mej. M. Penn.

211. Een groot-geruite *Buitenzorgsche* saroeng (kain poleng), wit en bruinrood, uit 2 banen van elk 54½ cM. bestaande; de kapala zwak aangegeven met eenige overdwarse lijnen. *Interessant.*

Weefsels.

VII. West-Java (nos 184—212).

212. Een grove kleingeruite *Soekaboemische* saroeng (kain poleng), blauw en wit, uit 2 banen van elk $55\frac{1}{2}$ cM. bestaande; de kapala rossig, en gestreept. Langs onderen bovenkant een roode bies.
-

VIII. MIDDEN-JAVA (nos 213—238).

Mevr. Birnie.

213. Een geruite kain-pandjang, vermoedelijk uit *Soerakarta* (desa Poeloeh watoe?).
214. Een saboek (buikband), volgens opgaaf uit *Soerakarta*, maar vermoedelijk uit *Voor-Indië*.

L. C. A. F. Lange. ¹⁾

215. Een wit- en- blauw gestreepte kain loerik, kain pandjang (*f* 1.25), 91 × 260 cM., uit één breedte geweven.
216. Een baan dito kain loerik, veel grover wit- en- blauw gestreept, 51 cM. breed, bestemd om met een diergelijke baan tot een kain-pandjang samengenaaid te worden (*f* 0.50). *Typisch*.
217. Een diergelijke baan kain loerik, klein geruit blauw en wit (*f* 0.41).
218. Een dergelijke baan, zeer licht wit met dunne geruite blauwe strepen (*f* 0.50).
219. Een geruite wit- en- blauwe kain pandjang, met aan beide zijden een halve rechthoekige kapala, 92½ cM. breed uit één breedte geweven (*f* 0.83).
220. Een donkerblauwe geruite dito, lichterblauw tegen donkerblauw.
221. Een gestreepte wit- en- blauwe këmběn (*f* 0.41).
222. Een gespikkelde blauwe dito (*f* 0.50).
223. Een lichte klein-geruite dito (*f* 0.41).
224. Een effenblauw geverfde dito (*f* 0.41).

1) Al deze weefsels (nos 215—228) zijn op de pasar van *Banjoemas* door bovengenoemden resident gekocht, en als voorbeelden van inlandsche weefkunst toegezonden aan Mevrouw van Zuylen geb. Tromp, met opgaaf der *prijzen van aankoop*, die men hier als *curiosa* genoteerd vindt.

225. Een roodbruin- en- grijs geruite kain-pandjang, met aan beide zijden een halve rechtljnige kapala (*f* 0.83). *Fraai.*
226. Een donkerbruine fijngeruite kain-pandjang, met aan beide zijden een donkere halve kapala met strepen en grijze sluitranden overdwars. (*f* 0.83). *Fraai.*
227. Een bruin- blauw- en- wit gestreepte baan voor een kain pandjang bestemd, of voor kĕmbĕn (borstdoek) (*f* 0.60).
228. Een fijngeruite dito borstdoek.

T. B. Klaverweide.

229. Een gestreepte slendang van zeer ijl weefsel en stugge draden, deels geel. Volgens opgaaf uit *Jogja*. *Wel fraai.*
230. Een dito, waarschijnlijk voor kĕmbĕn (borstdoek) bestemd, wat meer geel. Ook uit *Jogja*.

M. J. Kocken.

231. Een saroeng, uit 2 banen van elk 59 cM. samenge-naaid. Het lichaam effen zachtgroen, met roode langsranden boven en onder; de kapala donkerder groen gehouden met ingeweven rood, en witte dwarsstrepen. Op *Jogja* gekocht. Misschien van *Bawean*? *Interessant door zijn afwijkende kleur.*

Ethnologische Verzameling te Delft.

232. Een staal kleingeruite stof, bruinrood met blauwe strepen, voor baadjes bestemd, patroon „loerik kĕnting.” *Wel mooi.*
233. Een staal gestreepte stof, donkerblauw op grijswit, voor baadjes bestemd, patroon „loerik Poelohwatoe.” *Typische dracht* o. a. voor baadjes (klambi's) van pradjoeirit's in de Vorstenlanden.

234. Een halve buikband, gestreept, met gouddraad overdwars doorweven aan 't eene uiteinde.
235. Een halve buikband, gestreept donkerblauw op grijs-wit, patroon „Poelohwatoe”, met gouddraad aan 't eene uiteinde doorweven.
236. Een buikband van effenblauw fond, met gouddraad, geel en groen gestreept doorweven, en een overlangsche groen- en- gele streep in het midden. *Eigenaardig*.
237. Een staal fijngestreepte stof, paarsblauw op donker-groen, voor baadjes bestemd, patroon „loerik kěmbang soewoeh.”

Mevr. Dezentjé, geb. Tudsborg.

238. Een gestreepte donkerblauwe saroeng, nog niet overdwars samengenaaid, uit ééne breedte (96 cM.) geweven. Lichtblauwe op donkerzwartblauwe strepen. Aan beide uiteinden een zwak overdwars gestreepte kapala.
-

IX. BALI (EN LOMBOK) nos 239—255.

Mevr. Birnie.

239. Een zijden geruite saroeng, nog aan één geheel stuk, dus nog niet tot saroeng verdeeld en samengenaaid. Aangehecht een bijbehorend bosje zijden draden.

Familie Lieftrinck.

240. Een zijden Balineesch mannenkleed, rijk met goud-draad doorweven, uit *Lombok*. *Typisch*.

Mevr. Van Baak, geb. Van Delden.

241. Een geruite saroeng, nog aan één heel stuk, en de kapala met goudraad doorweven.
242. Een geruite zijden saroeng, de kapala met goudraad-strepen doorweven.

Mevr. Levyssohn Norman, geb. Zoetelief.

243. Een zijden mannensaroeng, met kapala doorweven met goud- en zilverdraad. *Typisch*.
244. Een zijden geruite saroeng, misschien Balineesch.

Mevr. Visser.

245. Een geruite zijden saroeng, donker rood met gele strepen, en rijk met goudraad doorwerkte kapala. Volgens opgaaf uit *Palembang*, doch veeleer van Bali-neesch type.

Rijks Ethnographisch Museum.

246. Een zijden geruite saroeng, zoowaar uit één breedte (113 cM.), sterk met goudraad doorweven over het

geheele doek en vooral in de kapala. Volgens opgaaf uit *Zuid-Celebes*, maar veeleer, ook om de groote breedte, uit *Bali Rijk*.

F. B. Klaverweide.

247. Een Balineesche buikband(saboek), gestreept, uit *Lombok*.

Mr. H. J. Andries.

248. Een slendang — volgens opgaaf voor tulband bestemd (?) — 64 cM. breed, met fel geel rechthoekig middenstuk, gestreepte langsranden, en loodrecht daarop gestreepte dwarsuiteinden. In het gele veld fraaie kleine toren-figures. *Interessant en mooi*.

Mevr. Gallois, geb. Hester.

249. Een zijden kleingeruite saroeng, uit 2 banen van elk 79 cM. samengenaaid; wijdte 2.02 M. Echt Balineesch type, herkomstig uit *Lombok*. De kapala meer gestreept, en deels licht met gouddraad-lijnen doorweven. Aan boven- en onderkant van de saroeng is een met goud doorweven randje aangezet van 4 cM., wat het eigenaardige voorkomen verhoogt. *Interessant*.

Mevr. Van Goens, geb. Houthuysen.

250. Een roode zijden saroeng, uit 2 banen van elk 59 cM. samengenaaid, rijk met gouddraad-sterren doorweven, en een meer gestreepte kapala. Onderaan het doek een dwarsrand van gouddraad in eenigzins Balineeschen stijl. Het doek niet onwaarschijnlijk op Bali gemaakt.

Familie Liefcrinck.

251. Een gestreepte saroeng, overdwers nog niet samengenaaid, uit 2 banen van elk 79½ cM. bestaande, blauwzwart met roode strepen; de kapala somber blauwzwart met witte strepen. Met vrij veel glansapprêt aan de eene, goede zijde. Uit *Lombok*. *Interessant*.

Weefsels.

IX. Bali (en Lombok) nos 239—255.

252. Een geruite saroeng, als boven overdwars nog niet samengenaaid, uit 2 banen van elk 74 cM. bestaande, bruinrood met gele, groene. blauwe en witte strepen. De kapala effener en meer gestreept gehouden. Ook uit *Lombok. Typisch.*
253. Een kleingeruite blauwe saroeng, evenmin overdwars nog samengenaaid, uit 2 banen van elk 69 cM. bestaande. De kapala effener en meer gestreept gehouden. Uit *Lombok.*

Koloniaal Museum.

254. Een zijden gestreepte, deels geruite saroeng, uit 2 banen van elk 62 cM. bestaande; wijde van het kokerdoek 1.70 M. In het lichaam veel geel, de kapala daarentegen fel paarsrood, met enkele gele strepen. Van *Ampenan (Lombok). Rijk.*

Mevr. Segov, geb Buyten.

255. Een roodzijden Balineesch mannenkleed, uit 2 banen van elk 80 cM. breedte bestaande, rijk met zijden bloemen en gouddraad-ruiten doorweven. Aan beide dwarsuiteinden van het opene kleed een kapala met dubbele rijen toempal's (torens) geheel in gouddraad. *Rijk.*

X. TIMOR-EILANDEN (nos 256—279).

Utrechtsche Zendingsvereniging.

256. Saroeng van *Timor*, uit twee banen van elk 61.5 cM. volgens de lengte aaneengenaaid. Roodbruin.
257. Dito, uit twee banen van elk 82 cM. samengenaaid. Met meer blauw. *Indrukwekkend*.
258. Dito, uit 4 banen samengenaaid, 2 van 58 cM., 2 van 27½, de twee laatste binnenin. *Mooi schemerig van kleur*.
259. Dito, uit 4 banen samengenaaid. Met groenachtige blauwe banden in 't midden. *Zeer fraai*.
260. Dito, uit 2 banen van elk 57,5 cM. samengenaaid. Roodbruin.
261. Kain radja (saroeng voor de vrouwen van hoofden, met blankwit tusschenveld en met een dwarsband van enkel kettingdraden, waar dus géén inslag plaatselijk doorheengebracht is). Uit twee banen van 64 cM. elk samengenaaid. *Fraai*.
262. Sëlimoet (deken) van *Timor*. Uit 2 banen van 47½ cM. samengenaaid.
263. Sëlimoet radja (deken voor de vrouwen van hoofden, met wit tusschenveld) van *Timor*. *Fraai en stijfvol*.
264. Sëlimoet van *Roti*, met ingeweven in Latijnsche letters „Anetiggir” wat in mekaar weerzijds overgaat, en met toempal- (toren-) motieven aan beide uiteinden.
265. Sëlimoet van *Timor*. Ook met toempal-motieven aan beide uiteinden. *Mooi schemerig van kleur*.
266. Sëlimoet, vermoedelijk van *Savoe*. Uit 2 banen van 63 cM. samengenaaid. *Zeer fraai*, vooral van kleur.

J. A. Loebèr Jr.

267. Een saroeng van *Timor*, uit 4 banen samengenaaid, 2 van elk 67 cM., en 2 van elk 19 cM. breedte; wijdte van het kokerdoek 1.13 M. *Mooi krachtig van kleur.*
268. Een saroeng van *Timor*, uit 3 banen samengenaaid, 2 elk van 56 cM., en één van 83 cM. breedte; deze laatste in 't midden en gestreept, de twee andere buitenbanen bijna effen zwartblauw met een enkele streep aan 't einde. Wijdte van het kokerdoek 1,14 M. De buitenranden van de middenbaan *mooi streng van ornament.*
269. Een selimoet (deken) van *Timor*, uit 2 banen van 54 cM. samengenaaid, met krachtige eindfranje. Over het heele doek tal van toempal- (toren) motieven in allerlei afmeting eigenaardig verspreid. *Krachtig-warm van kleur.*
270. Een selimoet radja (deken voor de vrouwen van hoofden) van *Timor*, met het hierbij karakteristieke witte tus-schenveld, een aparte baan van 52 cM. vormend, waaraan weerszijds 2 banen van elk 34½ cM. breed vastgenaaid zijn; deze twee laatste geornamenteerd met rijke figuren in wazig en warm roodbruin. *Karakteristiek.*
271. Een selimoet van *Roti*, donker van fond met heldere figuren, flinke franje en sprekende toempal- (toren-) figuren aan beide dwarsranden. Uit ééne breedte (56 cM.) geweven; en 4 maal bovendien ingeweven de naam der vervaardigster „Mariana Salmoen”, eene 80-jarige vrouw.
272. Een dergelijke selimoet van *Roti*, uit 2 banen van elk 42 cM. samengenaaid, Met groot blauwzwart vierkant in 't midden. *Mooi.*

Mevr. de Paauw.

273. Een slendang van *Roti*, uit 2 banen van elk 35 cM. samengenaaid, met franjes aan beide dwarsuiteinden, en daar geornamenteerd met twee rijen toempal's (torens).

Familie Boers.

274. Een sëlmoet (deken) uit *Timor*, uit 2 banen van elk 54½ cM. samengenaaid. Eenigszins gevlekt. *Mooi van kleur.*
275. Een saroeng uit *Timor*, uit 2 banen van elk 63½ cM. samengenaaid; wijdte van het kokerdoek 1,06 cM.

Koloniaal Museum.

276. Een omslagdoek uit *Kisar* (Kisser), zoogenaamde „snikir”, uit 2 lange banen van elk 54 cM. samengenaaid, van binnen bloedrood met gele ornamentstreepjes in den kleurstijl van Zuid-Celebes, maar met mooie langsranden in geheel Timoreeschen stijl, waarvan de breedste band, blauw op wit, vooral de aandacht trekt. *Zéér interessant.*
277. Een sëlmoet (deken) van *Timor*, uit 2 banen van elk 58 cM. samengenaaid, deels rossig bruin gestreept deels donkerblauw met uitgespaard wit. *Fraai.*
278. Een kain radja (saroeng voorbehouden aan de vrouwen van hoofden), met wit middenveld en zonder naad schijnbaar, daar op een plek alleen de kettingdraden doorloopen en daar aaneengeknoot zijn ¹⁾ Bestaat uit 3 banen, overlans aaneengenaaid, de middelste 24 cM. breed en geheel wit, de beide buitenbanen resp. 26½

1) Verg. het analoge n°. 261 hiervóór. Aangezien dit beide toevallig „kain radja”, „vorstelijke kleedjes” zijn, zooals door de witte tusschenbaan bewezen wordt, komt het vermoeden op of deze rond-geweven, uit één stuk vervaardigde doeken (verg. Inleiding, p. 20* en noot 1) ook niet een prerogatief van de hoofden zijn, ten minste op de Timor-eilanden.

en 30 cM. breed, deels wit gehouden, deels in Timoreesch roodbruin en met kleine maar strenge figuren mooi geornamenteerd. Wijdte van het kokerdoek 2,40 M. *Mooi.*

Ethnologische Verzameling te Delft.

279. Een *Timoreesche* saroeng, uit 2 banen van elk 86 cM. breed samengenaaid, wijdte van het kokerdoek 1.15 M. Volgens opgaaf uit de *Lamong's*, doch zeer zeker nooit daar van daan, doch echt Timoreesch, met zijn afwisseling van overlansche bruinroode en zwartblauwe banden, en door omwinding uitgespaard wit in het bruinrood. Eenige mensch- (? of boom-?) figuren in den breedsten bruinrooden band. *Fraai.*
-

XI. BORNEO (nos 280—306).

(èn Dajaksch èn Maleisch type.) ¹⁾

Mevr. Rogier, geb. Kuyp.

280. Een Maleische zijden saroeng, te *Pontianak* geweven, geel veld met roode kruisstrepen.
281. Een dito, te *Pontianak* geweven, met oranje veld.
282. Een dito dito, met witte sterren in de oranjekeurige kapala.

Mevr. Swijser.

283. Een Maleische zijden saroeng, in *West-Borneo* geweven. *Mooi donker-wijnrood.*

D. P. Farret Jenting.

284. Een lange rol Dajak-weefsel van boomvezel, in teerbruine kleur, 39½ cM. breed en ruim 8 M. lang. Het origineele stuk was een 30 M. lang. Hiervan worden stukken van ± 1½ M. afgesneden, die als korte rok („saloi”) gebruikt worden door de vrouwen van de Ot Danom, Boven Kahajan. *Fraai en typisch.*

J. P. H. Gerlach.

285. Een zijden Maleische saroeng, paarsrood, misschien te *Pontianak* geweven.

Mevr. Kooij, geb. Van Zeggelen.

286. Een zijden geruite Maleische saroeng, met roode kapala en gouddraad-lijnen. In het lichaam veel groen. Volgens opgave in *West-Borneo* geweven.

1) De doeken van *Maleisch* type, aan de kuststreken gemaakt, zijn steeds als zoodanig in de beschrijving vermeld, in scherpe onderscheiding der echt-*Dajaksche* weefsels uit het binnenland.

Mevr. Mac Leod.

287. Een zijden Maleische saroëng, zacht blauw met zacht geel geruit, en wijnroode kapala met witte strepen. Volgens opgave uit *Sambas. Fraai*.

M. J. Nix.

288. Een Dajaksche sëlinoet (deken), uit twee banen van $54\frac{1}{2}$ cM. elk samengenaaid, 1.95 M lang, met streng Dajak-ornament in 't midden, en gestreepte randen overlangs, terwijl de dwarsranden kleine toempal's (torens) vertoonen en korte franje dragen. In mooi bruinroode grondkleur met het ornament in grijswit; typisch Dajaksch. *Zeer fraai, en prachtig kenschetsend*.
289. Een dito, maar nogal gevlekt en onfrisch

Rijks Ethnographisch Museum

290. Een kain van gevlochten fijne vezelstof, uit 2 banen van $38\frac{1}{2}$ cM. elk samengenaaid, donkerblauwzwart met in sombergrijs en hier en daar bruinrood een overvloed van zeldzame patronen ingeweven, o. a. talrijke rondlopende ruitpatronen — „ruiten van spiraal-type” —; de langsranden effen gestreept. Uit *Koetei. Hoogst interessant*.
291. Een smalle kain van dito vezelstof, $36\frac{1}{2}$ cM. breed doch 2.80 M. lang, met aaneengeknoopte blootliggende kettingdraden aan een zijde, zoodat het doek zonder naad schijnt. Waarschijnlijk bestemd om gehalveerd en daarna overlangs aaneengenaaid te worden. De doffe kleuren en de weefornamenten in den geest van 't vorig nummer, maar veel minder mooi. Uit *Koetei*.
292. Een dito dito, maar breeder (58 cM.), en in heel schelle, oogenschijnlijk modern-Europesche kleuren. Uit *Koetei*.

293. Een badjoe, gestreept met talrijke ingeweven Dajak-ornamenten, en overheerschend bruine kleur. Het schelgekleurde opzetsel onderaan meer eigenaardig dan mooi. *Typisch.*
294. Een zeer korte en nauwe vrouwensaroeng, $51\frac{1}{2} \times 115$ cM., zijnde een overdwars samengenaaide enkele baan zonder eenige kapala, doch met typisch-Dajaksche ruitfiguren en in echt-Dajaksch verschoten bruin. *Fraai en typisch.*
295. Een dito dito, doch in gestreepte blauwe en bruinroode kleuren, iets breeder (61 cM.) maar nog belangrijk nauwer (83 cM.). Doet met zijn overheerschend indigoblauw en zijn gestreept voorkomen sterk aan *Timor* denken, waar men echter wel zulke nauwe, doch nooit zulke korte saroeng's zou dragen, doch minstens twee banen aaneen zou voegen. De felroode aangezette bovenrand van eigenaardig effect. *Mooi, doch afwijkend.*
296. Een lange rol geweven vezelstof, van $37\frac{1}{2}$ cM. breedte, gestreept en met wazige kleurfiguren versierd. Typisch verschoten-Dajaksch van kleur, met zwart opgeluisterd. *Wel fraai.*
297. Een lange grove grauwwitte slendang, met niet on aardige en in verschillenden trant versierde slendanghoofden. Gevlekt en onfrisch.

Mevr. Ten Bosch, geb. Bosscher.

298. Een groen- en witgeruite zijden Maleische saroeng, volgens opgaaft te *Singkawang* geweven, met overlans gestreepte kapala met gouddraad doorweven. Uit één breedte ($104\frac{1}{2}$ cM.). *Fraai.*

Mevr. Kessler, geb. Hülsmann.

299. Een zijden Maleische saroeng, uit één breedte ($102\frac{1}{2}$ cM.),

volgens opgaaf te *Bandjarmasin* gemaakt, overigens in type sterk naderend tot de *Batoebara*-weefsels, met changeante kleuren. De kapala met twee rijen à haute lisse ingeweven toempal's (torens). Door rooden ketting en witten inslag wordt een zacht rose effect verkregen. *Wel fraai.*

Mevr. de Kock.

300. Een zijden Maleische saroeng van effen roomkleurigen grond, met à haute lisse ingeweven blauwe sterren. De kapala met eenige blauwe strepen bovendien. Uit één breedte (107 cM.) zoowaar geweven. Volgens opgaaf van *Bandjarmasin*.

Koloniaal Museum.

301. Een gestreept baadje der Dajak's uit het *Koetei'sche*, met figuren opgeborduurd in 't midden van den rug. De plaatsen der oksels zijn opengelaten. Franje van onderen. *Interessant.*
302. Een dito, maar op den rug ook egaal effen-gestreept, zonder opborduursel.

Ethnologische Verzameling te Delft.

303. Een gestreept Dajak-baadje zonder mouwen, roodbruin van grond met grijze strepen, en afgezet met schelpjes. *Typisch.*

Mevr. Bouman.

304. Een zijden roomkleurige Maleische saroeng, uit één breedte (105 cM.) geweven, met sterren in roode zijde, en de kapala met twee rijen toempal's in gevarieerden vorm. Volgens opgaaf uit *Pontianak*. *Wel mooi.*

Mej. N. Filet.

305. Een paarse zijden Maleische saroeng uit één breedte (1.03 M.) geweven, doch nog niet overdwars tot saroeng samengenaaid; zeer sterk met gouddraad doorweven in sterbloem-vorm. De kapala ook zwaar van goud-draad, en met 2 rijen prachtige toempal's (torens). Uit *Bandjarmasin* herkomstig. *Interessant.*

Mevr. Segov, geb. Buyten.

306. Een roodzijden Maleische saroeng, met à haute lisse ingeweven witte sterren, en een kapala met 2 rijen krachtige toempal's (torens). Uit *Pontianak* herkomstig. De breedte (107½ cM.) uit één stuk. *Wel mooi, maar wat stijf.*
-

XII. ZUID-CELEBES (n°s 307—352).

J. A. Loebèr Jr.

307. Een halve saroeng van *Saleyèr*, zijnde één baan van 63 cM. breed en 1.96 M. lang, bestemd om met een dergelijke baan overlans tot saroeng samengenaaid te worden. Eigenaardig dofgroen van grond, met in het lichaam à haute lisse ingeweven klaverbladen (van Europeeschen invloed), en met de krachtige kapala met 2 rijen toempal's (torens) aan ééne zijde. *Interessant.*
308. Een geruite Makasaarsche saroeng, uit 2 banen van elk 67½ cM. overlans samengenaaid, doch nog niet overdwars ook samengenaaid tot een werkelijk kokerdoek. De kleur eigenaardig donkerblauw en donkerwijnrood, alsmede met dat sterke glans-apprèt aan eene zijde zooals deze doeken uit Zuid-Celebes vaak plegen te hebben. De kapala met gouddraad-sterren doorweven, bepaaldelijk daardoor voor mannen bestemd. *Mooi en typisch exemplaar.*

Mevr. Beijen—Strengaerts.

309. Een echte *Saleyèr*-saroeng, met groen lichaam, en sterk sprekende kapala van afwisselend oranje en groene toempal's (torens), à haute lisse ingeweven. *Typisch.*

C. J. Schouten.

310. Een echte *Saleyèr*-saroeng, met rood lichaam en sterk sprekende kapala van gele toempal's (torens), à haute lisse ingeweven. Uit 2 banen van elk 69 cM. samengenaaid; wijdte 1.96 M. *Typisch.*

Mevr. Scholting, geb. Wijnstroom.

311. Een Makasaarsche saroeng, schotsch geruit, uit *Djeneponto*, met alle kleuren van den regenboog. De kapala met witte strepen. *Typisch*.
312. Een Makasaarsche slendang, met veel rood, uit *Djeneponto*. *Meer typisch dan mooi*.
313. Een saroeng, nog aan één heel stuk, blauw geruit met gouddraad-lijnen als kapala ingeweven, en sterk glans-apprèt aan eene zijde; evenzeer uit *Djeneponto*. *Typisch*.

Dr. B. F. Matthes.

314. Een krisband (tali bannang), met ingeweven heilwensch in Makasaarsch en Boegineesch. Aan de eene zijde zeer lange franje.

Mevr. Genet.

315. Een Makasaarsche saroeng met rood-en-groene ruitjes, en ingeweven witte versiersels (lipa boenga-boenga). De kapala meer rood en gestreept.

Mevr. Van Zuylen, geb. Tromp.

316. Een felroode geruite zijden saroeng, vermoedelijk Makasaarsch, nog niet overdwars tot saroeng samengenaaid, wel overlans reeds; met meer gestreept gehouden kapala.

Mevr. Waterman, geb. Bouman.

317. Een paarsroode zijden saroeng, met witte zijde als sterren à haute lisse doorweven, en met mooie gestreepte kapala. Vermoedelijk van *Saley*.
318. Een (katoenen) Makasaarsche saroeng, nog aan één heel stuk, fel rood, met *zijden* à haute lisse ingeweven sterren in wit, geel, rood en blauw, en een kapala van toempal's (torens) van bleek gouddraad. Type *Saley*, maar aan den vasten wal van Celebes gemaakt.

Rijks Ethnographisch Museum.

319. Een geruite Makasaarsche saroeng, groen en rood, met rood gehouden kapala. Nog aan één lap, dus niet tot saroeng verdeeld en samengenaaid. *Typisch-Makasaarsch, op z'n Schotsch.*
320. Een lichte geruite dito, wit met wijnrood, evenzeer nog aan een geheel; de kapala bleeker gehouden. Soort „badsaroeng” (lipa djene).
321. Een geruite Makasaarsche saroeng met blauw tegen donker bruinrood, met sterk glans-apprét aan eene zijde; de kapala donkerder zwart gehouden. Evenzeer nog aan één stuk. *Typisch.*

Mevr. Wesly, geb. Van Ekris.

322. Een kleingeruite Makasaarsche saroeng, rood met wit, uit 2 banen van elk 75 cM. samengenaaid, met gestreepte kapala. Type van lipa djene (of ook „lipa pabasa” op *Saley*), d. i. de „bad-saroeng”, gewone soort.

Familie Boers.

323. Een geruite Boegineesche saroeng, rood met groen en wit (lipa boenga-boenga), uit 2 banen van elk 68½ cM. samengenaaid, met roodgehouden gestreepte kapala. Wijdte 1,93 M.
324. Een schuingeruite Makasaarsche saroeng, rood en geel, met gestreepte roode kapala met blokjes (lipa boenga-boenga). Eenigszins in *Gowa'sch* type.
325. Een diergelijke saroeng wat het lichaam betreft, uit *Saley*, maar met een allerzonderlingste kapala van wijnrood met harde toempal's (torens) en andere scherpe weefpatronen. Bovendien met veel glans-appret aan den eenen kant van het doek. Uit 2 banen van elk 62 cM. samengenaaid. *Zeer eigenaardig, maar hard en leelijk van kleur.*

Koloniaal Museum.

326. Een Makasaarsche geruite saroeng, volgens opgave van *Gowa*, zeer breed, immers uit 2 banen van elk $74\frac{1}{2}$ cM. samengenaaid. Wijdte 1,92 M. De kapala roodgehouden, met witte strepen. Vrij sterk glans-apprêt aan de eene zijde.
327. Een halve grofgeweven geruite saroeng, volgens opgaaf uit *Saley*, herinnerend echter aan Javaansche tēnoenan's. De baan van 64 cM. zou nog zoo'n dergelijke noodig hebben om een heele saroeng te maken.
328. Een halve dito, volgens opgaaf uit *Boeton*, wit en blauw gestreept op verschillende afstanden. *Wel aardig*.

Mevr. Gallois, geb. Hester.

329. Een grootgeruite schotsche saroeng, nog aan één heel stuk, dus nog niet samengenaaid, 67 cM. breed, van *Saley*, met à haute lisse ingeweven patronen in de kapala van eigenaardig voorkomen. *Interessant*.
330. Een effenblauwe saroeng uit *Boeton*, uit 2 banen van elk 58 cM. samengenaaid, met alleen de kapala aangegeven door overdwars ingeweven gouddraad-strepen. Wijdte van het kokerdoek 1,99 M. *Doodeenvoudig maar indrukwekkend*
331. Een geruite saroeng uit *Soembawa*, doch geheel van *Makasaarsch* type, nog aan een heel stuk maar bij vergissing verkeerd samengenaaid. Breedte 68 cM. De kapala donkerder gehouden en met ingeweven gouddraad-strepen versierd. *Interessant door de herkomst*.

W. J. Coenen.

332. Een blauwgeruite zijden saroeng uit *Gowa*, uit 2 banen van elk 62 cM. breedte samengenaaid, en wijnroode gestreepte kapala. *Eigenaardig*.

333. Een kleingeruite Makasaarsche saroeng, wijnrood met blauwe (ietwat door wasschen vershoten) kruisstrepen. De kapala meer gestreept gehouden. Uit 2 banen van elk 58 cM. samengenaaid. *Aardig*.
334. Een gebloemde saroeng van *Saley*-type, doch te *Bira* (vasten wal van Oostelijk Zuid-Celebes) gemaakt, roode grond met sterren van verschillende kleuren. De kapala met gewijzigde toempal's van het patroon, „mësigit-dak” (tongko misigi). *Interessant*.
335. Een *Saley*-saroeng op bestelling gemaakt, donkerwijnrood van grond met sterren, de kapala met zware toempal's (torens). Uit 2 banen van elk 67 cM. samengenaaid.
- 336—338. Drie Makasaarsche „bad-saroeng's” (lipa djene), overheerschend rood geruit, met gestreepte kapala's, alle drie nog aan één heel stuk, respectievelijk van 73, 74 en 63 cM. breedte.

Ethnologische Verzameling te Delft.

339. Een doorzichtig Makasaarsch en Boegineesch vrouwenbaadje (badjoe rawang) wat op het bloote bovenlijf gedragen wordt. De stof van fijn katoen (of plantenvezel?) en daardoor bestemd voor slavinnen, terwijl dochters van goeden huize ze van zijde dragen. Dit zijn de befaamde „betilis” -baadjes — van Port. *beatilha* = gaas, gazen vrouwenluier — waarvan reeds Valentijn verteld heeft: „doch de groote vrouwen, dragen . . . een fyn betilis badjoe, of half hemdje, waardoor men bijna den geheelen opgedrongen boezem ziet” ¹⁾ . . . (Beschryvinge van Macassar, in Oud en Nieuw Oost-Indië, III, 2, 1726, fol. 237, 2e kol.).

1) Hij zegt toch dat ze daaronder nog een „tsjoli” (Mal. *tjoeli* = keursje; een woord van Voorindischen oorsprong) droegen. De feitelijke mode in Zuid-Celebes tegenwoordig is, dat jonge vrouwen het, zonder keursje of iets, op het bloote bovenlijf dragen.

340. Een groene geruite Boegineesche saroeng, uit 2 banen van elk 73½ cM. breedte samengenaaid, wijdte van het kokerdoek 2.22 M. De kapala donkerder gehouden, en met gouddraad-strepen. Vrij sterk glans-apprêt aan eene zijde.
341. Een blauwe geruite dito, met sterk glans-apprêt aan eene zijde. De kapala met witte strepen. *Typisch.*

Mevr. Ten Bosch, geb. Bosscher.

342. Een roode *Saley*-saroeng, met gele en groene sterren à haute lisse doorweven, uit 2 banen van elk 59 cM. overlans samengenaaid; de kapala met twee rijen toempal's (torens), om en om in gouddraad en in geel katoen geweven. *Interessant.*

Mevr. Dompseleer.

343. Een roode geruite saroeng, uit 2 banen van elk 62 cM. bestaande, met à haute lisse ingeweven gele sterretjes. De kapala bijna effen gehouden met geringe versiering. *Interessant aan den tegenkant om het haute lisse te zien.*

Mej. N. Filet.

344. Een zijden kleingeruite Makasaarsche saroeng, rood fond met geel ingeweven. De kapala effener en met witte strepen.

Mevr. Wijnmalen, geb. Lamerée.

345. Een geruite Makasaarsche of Boegineesche saroeng, uit 2 banen van elk 57 cM. bestaande, groen veld met rood en wit doorweven; de kapala roodgehouden en met strepen.
346. Een dito, grooter geruit, maar geel met rood. De kapala bijna niet te onderscheiden van het lichaam, iets effener slechts gehouden.

Mevr. De Mooy, geb. Creuzlechleitner.

347. Een kleingeruite Makasaarsche saroeng (lipa boenga-boenga), met à haute lisse ingeweven witte patroontjes op een rood-en-blauw veld. Nog aan één heel stuk van 62 cM., dus niet samengenaaid. De kapala vrijwel effenrood met witte strepen.

Mej. M. J. Kocken.

348. Een roode geruite Makasaarsche saroeng, de ruitlijnen geel, met wijnroode randen boven en beneden. Uit één breedte (108½ cM.) zoowaar geweven. Wijdte van het kokerdoek 1.80 M. De kapala met gouddraadstrepen doorweven.

Mevr. Segov, geb. Buyten.

349. Een groene *Saley*-saroeng, nog aan één heel stuk, 66 cM. breed, met sterren door het groen geweven, en met een kapala van twee rijen zeer krachtige toempal's (torens) van zijde, om en om wit en geel. Uit *Lombok*. *Interessant en mooi.*
350. Een roode geruite Makasaarsche saroeng, met à haute lisse ingeweven witte sterren, nog aan één heel stuk, 62 cM. breed, met een meer effenrood gehouden gestreepte kapala.
351. Een dito, maar tot saroeng geheel samengenaaid; het rood vrij slap.

Mevr. Driessen, geb. Kleyn.

352. Een saroeng van *Saley*, uit 2 banen van elk 64 cM. aaneengenaaid, rood veld met à haute lisse ingeweven gele patronen; de kapala met 2 rijen zeer sterk sprekende toempal's (torens) van geel op rood.

VII. NOORD-CELEBES (nos 353—373).

Utrechtsche Zendingsvereniging.

353—354. Twee zijden geruite saroeng's van fijne stof, volgens opgave uit *Gorontalo*.

Mevr. Levyssohn Norman, geb. Zoetelief.

355. Een buikband (saboek), volgens opgaaf uit *Gorontalo*, met afwisselend grijze en bruinroode strepen en lange franje. *Fraai*.

356. Een dito, ook volgens opgaaf uit *Gorontalo*, maar misschien *Boegineesch*, van rood veld met oranje en groen doorweven.

Rijks Ethnographisch Museum.

357. Een „kain patola” uit de *Minahasa* — namaak in katoen van uitheemsche (Voorindische) tjinde — met schuin geruit rood lijf en sterk in 't oog vallende kapala met gele toempal's (torens). Breed $61\frac{1}{2}$ cM. Nog aan één heel stuk, dus niet tot saroeng samengenaaid. *Interessant*.

358. Een zeer klein geruite saroeng, uit twee banen van 69 cM. samengenaaid; wijdte 2,12 M. De kapala rooder gehouden en met gouddraad-strepen doorweven. Uit de *Minahasa*.

359. Een geruit grijs doek uit de *Minahasa*, met kleine ruitjes daar binnen. Sterk gesteven. *Interessant van kleur*.

360. Een dito, maar fijntjes gestreept, minder sprekeud zoowel van patroon als van kleur.

361. Een gestreepte gordeldoek, antiek van kleur, uit de *Minahasa*. De ketting van soepele vezelstof (ananas-

vezel?); de inslag van een veel stuggere vezelstof, lijkende op fijne idjoek (aren-vezel). *Volgens opgaaf zeer antiek.*

Mevr. Wesly, geb. Van Ekris.

362. Een saroeng (kain patola) van *Limboto* (Gorontalo), gestreept en met sterren, de kapala rood en met goed sprekende toempal's (torens). Uit 2 banen van 58 cM. elk samengenaaid. *Typisch.*
363. Dito, met interessante groote ruit-figuren in het lichaam. Ook uit *Limboto*. *Mooi schemerig.*
364. Dito, het lichaam ook met ruiten sterk sprekend. De kapala geschonden. Ook uit *Limboto*.

J. Wolterbeek Muller.

365. Een geruite oranjegele saroeng uit *Gorontalo*, nog aan één heel stuk, 67 cM. breed; de kapala effener gehouden, meer gestreept. *Interessant.*
366. Een groene „kain patola”, uit *Limboto* (Gorontalo), uit 2 banen van elk 62 cM. samengenaaid; het lichaam met ruiten, de kapala met zwak-zichtbare toempal's (torens). *Zeldzaam door kleur, en mooi schemerig.*
367. Een dito in geel met zachtgroene figuren, ook uit *Limboto*, aan een heel lange rol waaruit 2 saroeng's vervaardigd kunnen worden door hem in vieren te deelen; breed 61 cM. *Zeldzaam en interessant.*
368. Een slendang uit *Gorontalo*, met oranjegele ruiten en groene dwarsranden met franje.

Koloniaal Museum.

369. Een „kain patola” (namaak van tjinde-zijde in grof katoen) uit *Limboto* (Gorontalo), uit 2 banen van elk 55½ cM. breedte samengenaaid. De kapala rood gehouden, met 2 rijen toempal's (torens).

C. J. Schouten.

370. Een „kain patola” uit *Limboto* (Gorontalo), van dergelijk type als meer andere dezer plaats.

Mevr. Gallois, geb. Hester.

371. Een „kain patola” uit *Limboto* (Gorontalo) van zeer bijzonder type, immers enkel blauw en uitgespaard wit, dus geheel afwijkend van de gewone steenroode en oranjegele kleuren waarin de geijkte soorten plegen te zijn. De saroeng is nog aan één heel stuk, 60½ cM. breed, en moest in tweeën gedeeld en overlans samengenaaid worden om het kokerdoek te vormen. De kapala met 2 rijen toempal's (torens) in blank gehouden grijs katoen mooi sprekend van kleur. Aan één uiteinde van doek is duidelijk te zien, dat *niet* de kettingdraden, maar de inslagdraden door het „ikatten” plaatselijk en gedeeltelijk geverfd (hier geblauwverfd) zijn. De kapala nog met strepen gouddraad verfraaid. *Zéér interessant en zeldzaam staal van de „kain's patola”.*
372. Een „kain patola” ook uit *Limboto* (Gorontalo) van het gewone kleurtype, tot saroeng samengenaaid. De kapala ook met gouddraad-strepen versierd.

Ethnologische Verzameling, Delft.

373. Een zoogenaamde „kain Bèntènan”, d. i. een antiek-Minahasa'sch geweven doek uit Bèntènan (Z. W. Minahasa, aan zee). Samengenaaid als saroeng uit 3 banen, waarvan 2 elk 64½ cM. en de derde 61 cM. breed is; wijdte van het kokerdoek 1,72 M. Kleuren: donker indigoblauw, diep roodbruin en uitgespaard grijs, in prachtige ornamentatie elkander afwisselend in overlansche effenkleurige of fijngefigureerd door-

weven strepen. Langs den éénen kant waar het doek tot saroeng werd samengenaaid loopt een effener gehouden dwarsband over den ganschen saroeng, die wel als een primitieve kapala is op te vatten. Zeer zwaar katoen. Het type van het kokerdoek in den geest der Timoreesche en Bataksche saroeng. *Groote zeldzaamheid; 1) en daarom en om zijn schoonheid buitengewoon interessant doek.*

1) Alleen één andere „kain Béntenan” ken ik nog maar uit Rotterdam in het Museum voor Land- en Volkenkunde daar.

SANGIR- EN TALAOET-EILANDEN (n°s 374—405).

Mevr. Van Zuylen, geb. Tromp.

- 374—375. Twee stukken van geweven kofo-vezel (*Musa textilis* L., een pisang-variëteit, de abacá der Filipijnen), volgens opgaaf voor gordijnen bestemd tot indeeling in kamers van de groote woningen. Mooi bruinrood van hoofdtint. *Fraai.*
376. Een lange rol kofo-weefsel uit ééne breedte van 72½ cM., waarschijnlijk bestemd om er kledjes uit te snijden, van roomkleurig wit met ingeweven bruinroode en lichtblauwe ornamenten in strengen stijl. *Zeer fraai en stijlvol.*
- 377—378. Twee dergelijke rollen, van de halve breedte, en in dergelijke tinten als het voorgaande nummer, maar minder streng van ornament.
379. Een stuk kofo-weefsel, waarschijnlijk voor saroeng bestemd, uit één breedte van 73 cM., van roodbruinen ondergrond met geelwitte ingeweven strenge figuren, waarbij o. a. ook twee enkele rijen van toempal's (torens), en één dubbele tegenover elkaar gesteld, zooals deze laatste op gebatikte saroeng's voorkomt. *Zeer fraai en stijlvol.*

Mevr. Brandenburg, geb. Graafland.

380. Een rol kofo-weefsel, groen en wit, interessant door die groene kleur, maar overigens van ornament weinig streng, men zou zelfs zeggen met Eur. invloeden.

Ethnologische Verzameling, Delft.

381. Een rol kofo-weefsel, 76 cM. breed, van zacht bruin-

Weefsels. XIV. Sangir- en Talaoet-eilanden. (nos 374—405).

rooden grond met gelig-witte figuren, prachtig van kleur, streng van weefornament. Voor gordijn bestemd. *Zeer mooi.*

382. Een dergelijke rol, 70 cM. breed, zachtblauw op grijs-witten grond, ook voor gordijn bestemd. Met ingeweven aan 't eene dwarsuiteinde „Kampong Talawid”.¹⁾ Heeft in Aug. 1895 f 3 gekost. De ornamenten niet zoo streng als bij 't vorig nummer. *Mooi.*
383. Een dito rol, 64 cM. breed, zwakbruin op gelig wit, met aan 't eene dwarsuiteinde ingeweven „Malele”.²⁾ Heeft in Aug. 1895 f 4 gekost. Ook hier de ornamenten zwakker.
384. Een bijna vierkant stuk kofo-weefsel, 69 cM. breed bij 78 cM. lang, bestemd voor hoofddoek (?), de kleuren en figuren als van 't vorig nummer. Heeft in Aug. 1895 f 1 gekost.
385. Een groot gordijn, uit 3 banen samengenaaid, de middenste 72 cM. breed, en elk der buitenste 33 cM. De twee buitenstrooken van warm bruinrood met geelwitte figuren, het middenveld met zacht roomkleurigen grond waarop weeffiguren in porceleinblauw en c rise-achtig rood. *Streng van ornament, prachtstuk.*

Mej. C. Steller.

386. Een groote rol kofo-weefsel, 0,70 × 8,25 M., warm donkerbruin rood van grond met weeffiguren in geelwit en donkerblauw. *Mooi.* Verkoop prijs f 36.
387. Een dergelijke rol, 0,79 × 10,50 M., in dezelfde hoofdtinten. *Mooi.* Verkoop prijs f 50.

1) Welk „Talawid” bedoeld wordt is niet zeker; er ligt een kampoeng van dien naam zoowel op Groot-Sangir, als op Siauw.

2) „Malelo”, is dit soms het „Menalo” op Groot-Sangir, volgens de spelling der kaarten?

Weefsels. XIV. Sangir- en Talaoet-eilanden. (nos 374—405).

388. Een dito, $0,73^s \times 7$ M., in dezelfde kleuren. Verkoop-
prijs *f* 17,50. Niet zoo frisch meer.
389. Een dito, $0,79 \times 12$ M., in dezelfde kleuren. *Mooi*.
Verkoopprijs *f* 57.
390. Een dito, $0,77 \times 11,75$ M., in dezelfde kleuren. *Mooi*.
Verkoopprijs *f* 41.
391. Een dito, $0,75^s \times 9$ M., in dezelfde kleuren, maar
bovendien met paars gedeeltelijk. Dit paars minder
gelukkig. Verkoopprijs *f* 29.
392. Een dito, $0,75 \times 12$ M., gelig wit van grond met weef-
figuren in lichtblauw en rozerood. *Mooi*. Verkoop-
prijs *f* 36.
393. Een dito, $0,79 \times 12$ M., in dezelfde, ietwat krachtiger
kleuren. *Mooi*. Verkoopprijs *f* 31.
394. Een dito, $0,81^s \times 9$ M., in dezelfde maar weer zwakker
kleuren, *Mooi*. Verkoopprijs *f* 23,50.
395. Een gordijn van kofo, uit drie banen samengenaaid,
de middelste 70 cM. breed, de beide buitenbanen $38\frac{1}{2}$
en $32\frac{1}{2}$ cM.; lengte 9 M. De middenbaan van donker-
bruinrooden grond, de beide zijbanen licht van grond.
Mooi. Verkoopprijs *f* 65.
396. Een kleine mat van kofo, $0,69 \times 1,25$ M. Licht fond
met figuren in bruinrood. Verkoopprijs *f* 3,50.
397. Een dito, $0,63 \times 1,50$ M., lichter van tint. Verkoop-
prijs *f* 3,50.
398. Een dito, $0,65 \times 1,75$ M., dergelijke kleur. Verkoop-
prijs *f* 3,50.
399. Een dito, $0,71 \times 2$ M., met grijzig geel (zwak stroo-
geel) er door heen geweven. Iets gevlekt. Verkoop-
prijs *f* 2,75.
400. Een dito, $0,60^s \times 1,50$ M., dergelijke witgele grond
met bruinroode figuren, deze laatste van afwijkend
type. Verkoopprijs *f* 3,75.

Weefsels. XIV. Sangir- en Talaoet-eilanden. (nos 374—405).

401. Een dito, $0,64^s \times 1,70$ M Grond gelig wit met figuren in zacht donkerblauw. Verkoop prijs *f* 3,50.
402. Een dito, $0,62 \times 1,50$ M. Dezelfde kleuren, doch minder krachtig en wat onfrisch. Verkoop prijs *f* 3.
403. Een dito, $0,62 \times$ bijna 2 M. Witgele grond met bruinroode figuren. Verkoop prijs *f* 3,25.
404. Een dito, $0,61 \times 1,50$ M. Dezelfde kleuren. Verkoop prijs *f* 3,70.

N. B. Deze heele collectie is pas aangekomen (13 Juli), en is tegen de bijgevoegde prijzen te koop, waartoe men zich vervoege bij de Presidente van „Oost en West”.

Mevr. Esser, geb. Hovy.

405. Een lap geweven ananas-vezel, effen zacht-roomkleurig, met zijdeachtigen glans. Breedte $66\frac{1}{2}$ cM.
-

XV. MOLUKKEN (nos 406—408).

Rijks Ethnographisch Museum.

406. Een gestreepte kain-pandjang, van dus geheel uniform doorlopend patroon zonder onderbrekende kapala, nog aan één heel stuk van 65 cM. breedte en 3,84 M. lengte, bestemd om in twee helften gedeeld en overlans samengenaaid te worden (met lette op de eindbies aan slechts ééne kant van de heele baan). Parse grond met overlansche heldere strepen. Met sterk glans-apprêt aan de eene, goede zijde. Volgens opgaaf uit *Amboina* afkomstig, en misschien daar of op *Ceram* geweven. *Interessant*.
407. Een dito gestreepte kain pandjang, bruinpaars en donkerder van kleur, en 70 cM. breed. Evenzeer volgens opgaaf uit *Amboina*.

Koloniaal Museum.

408. Een halve grootgeruite saroeng, uit één baan van 70 cM. breedte bestaande. De kapala met strepen geel doorweven. Volgens opgaaf uit *Makjan*, maar sterk herinnerend aan het grootgeruite type van *Salayer*. (Zie n°. 329).
-

XVI. TJINDÉ'S (nos 409—416).

409. Een omslagdoek van tjinde-zijde, uit één breedte geweven (88 cM.), zonder eindfranje, maar met effen-roode uiteinden en een gouddraad-bies. Het middenveld evenzeer door twee gouddraad-biezen afgesloten, en daarna nog aan weerskanten door een rij Britsch-Indische ornamenten, die zwak aan Indonesische toempal's (torens) herinneren. *Zeker van Voor-Indische herkomst*. Eigenaresse: MEVR. TEN BOSCH, geb. Bosscher. *Zuiver van type. Mooi.*
410. Een saroeng van tjinde-zijde, met de kapala in het midden met 2 rijen nog zuiverder geprononceerde toempal's (torens) als hiervóór, hoewel ook geheel van Britsch-Indische opvatting, Uit één breedte (105 cM.) geweven. *Zeker ook van Voor-Indische herkomst*, doch misschien voor export gemaakt. Eigenaresse: als boven. *Harder van kleur.*
411. Een saroeng van tjinde-zijde, met de kapala ook in het midden, met 2 rijen Britsch-Indisch opgevatte toempal's (torens). Nog niet samengenaaid. Uit één breedte ook geweven, en wel 109 cM. Evenzeer *zeker van Voor-Indische herkomst*, doch misschien voor export naar ons Indië gemaakt. Eigenaresse: als boven. *Vrij hard van kleur.*
412. Een saroeng van tjinde-zijde van zeer eenvoudig en haast eentonig dessin; de kapala in het midden van het doek met zeer zwak zichtbare Britsch-Indisch opgevatte toempal's (torens). Uit één breedte (107½ cM.). *Waarschijnlijk namaak uit ons eigen Java (Grésik?)* Eigenaar: G. J. SCHOUTEN.

413. Een hoofddoek van tjinde-zijde, *waarschijnlijk namaak uit ons eigen Indië*, immers vrij zwak en onzeker van kleur. De randen van den hoofddoek zeer rijk met zwaar gouddraad doorweven. Volgens opgaaf uit *Palembang*. Eigenaar: 's RIJKS ETHNOGRAPHISCH MUSEUM. *Rijk*.
414. Een lange slendang van tjinde-zijde, met flinke franje, en rijk met gouddraad doorweven aan de slendanguiteinden die tevens effenrood gehouden zijn; het middenveld zwak van kleur. Misschien namaak ook uit ons Indië, hoewel sommige gouddraad-ornamenten en de zuiverheid der tjinde-patronen weer veeleer naar Voor-Indië wijzen. Volgens opgaaf uit *Palembang* ook. Eigenaar: dezelfde. *Rijk*.
415. Een zeer lange slendang van zeer ijle en grove tjinde-zijde, van zeer opmerkelijk karakter. Het fond van het middenveld zwart van kleur, waarop in rood en wit en eenig geel groote cirkel-patronen staan met 8-stralige verdeeling, die levendig herinneren aan wat later in de Vorstenlanden in batik-werk nagemaakt werd onder den naam der patronen „tjinden” (tjinde-achtig), „tjakar ajam” (hanepooten), „djelamprang”. De slendanguiteinden met zeer krachtige zuiver-Indonesische toempal's (torens), aan elk uiteinde een rij, van type en zelf eenigszins van kleur alsof ze op de Timoreilanden geweven waren, waaraan zelfs de heele toon van het doek eenigszins herinnert. Aan die uiteinden eenige korte franjes. De langsranden gestreept en naar binnen toe met een weefpatroon-rand. Uit de *Minahasa*. Misschien een antiek doek in ons Indië gemaakt, en wel op *Java??* Uit ééne breedte (99 cM.) bij groote lengte. Eigenaresse: Mevr. GALLOIS, geb. Hester. *In alle opzichten een buitengewoon zeldzaam en een buitengewoon interessant doek.*

416. Een saroeng van tjinde-zijde, nog niet samengenaaid, uit ééne breedte (102½ cM.) De kapala met zeer duidelijke toempal's (torens) in twee rijen onsymmetrisch (dus *niet* precies middenin) binnen het doek. Zeer eigenaardig harde kleuren. En hierom, en vooral om de strenge ornamentatie der toempal's en hun plaatsing, mag men bijna zeker zeggen met een *namaak-tjinde uit de Buitenbezittingen* (misschien Muntok?) te doen te hebben. Eigenaresse: MEVR. LEVYSSOHN NORMAN, geb. Zoetelief. *Interessant doek.*
-

XVII. WEEFTOESTELLEN (n°s 417 423).

417. Een *Makasaarsch* weeftoestel. Breedte 66 cM. Inzender *J. A. Loebèr Jr.*
418. Een weeftoestel uit *Roti*, waarop een saroeng „zonder naad” op het getouw staat. Breedte 56 cM. Inzender: dezelfde.
419. Een weeftoestel uit *Zuid-Oost-Borneo*, evenzeer voor een kleedje zonder naad, en van plantenvezel. Breedte 44,5 cM. Inzender: 's *Rijks Ethnographisch Museum*.
420. Een weeftoestel voor *kofu*-vezel uit de *Sangir-eilanden*, evenzeer voor een kleedje zonder naad. Breedte 35 cM. Inzender: dezelfde.
421. Een model van een *Javaansch* weeftoestel. Inzender: dezelfde.
422. Een *Atjehsch* weeftoestel voor zijde. Breedte 82 cM. Opzet van een met gouddraad doorweven idja (kain) met „wolk”-ornamenten, waar bij de nog losliggende kettingdraden uitstekend goed te zien is dat zij, al naar den eisch van de plek dier te weven wolk-ornamenten, ongelijk van kleur zijn; m. a. w. *ge'ikat moeten zijn geweest!* Inzender *Th. Mens Fiers Smeding*.
423. Een dito voor zijde. Breedte ook 82 cM. Opzet van een Atjeh-broek. Inzender: dezelfde.
-

B A T I K 'S.

I. ATJEH (n°. 424.)

Th. Mens Fiers Smeding.

424. Een saroeng van geheel bijzonder dessin, blijkbaar door eene Javaansche vrouw vervaardigd, waarschijnlijk in Atjeh — het doek werd te Oleh-leh gekocht — naar een geheel eigen compositie, doch met eigenaardigheden die de Javaansche verraden. De kapala aan den eenen kant; in hoofdzaak zachtblauw met bladpatronen in verschoten bruin (cachou-bruin?). Het lichaam van grijzig wit, met onderaan een breeden indrukwekkenden rand van als golvende vlammen omhoogschietende krisfiguren; het grijzig witte fond met ietwat Europeesch-achtige bloemtuiltjes versierd. *Buitengewoon, geheel-afwijkend meesterstuk, en volstrekt Indisch en geheel origineel.* Een uitvoeriger beschrijving van dit geheel unieke doek is te vinden in Notulen Batav. Gen. 1900, p. LX—LXIV. Op Atjeh wordt — dit pro memorie — door de Atjehers *niet* gebatikt, evenmin als elders in de Buitenbezittingen, of het moet een Javaansche vrouw zijn te Palembang, te Padang, dan wel zooals hier (waarschijnlijk) te Kota Radja of Oleh-leh.

II. BATAVIA (n°s 425—440).

Mevr. Gallois, geb. Hester.

425. Een saroeng uit de kampoeng Karet (kain Karet), het veld geelwit met doorgeprikte stippen en groote bloemen vogelfiguren, de kapala in 't midden van het doek van echte Karet-kleuren met Chin. invloeden. *Mooi.*
426. Een saroeng, zoogenaamd „bang Sënen” (rood van Pasar Sënen te Batavia), zijnde een later in dezen toon voor de tweede maal geverfde batik (batikan sëmboehan). Het lichaam van eigenaardig rossig geel met vogelmotieven, de kapala in 't midden van het doek en met vrij veel gelig rood. *Eigenaardig.*

Mej. M. Jarman.

427. Een saroeng uit de kampoeng Karet (kain Karet), van licht roomkleurig veld met bloempot-figuren van Chineesch voorkomen; de kapala in 't midden, van echt Karet'sch type. *Mooi.*

Mevr. Van Baak, geb. Van Delden.

428. Een saroeng uit de kampoeng Karet, met veel rood, patroon „blabagan” (breede liniaal), de kapala in 't midden van het doek, mooi wijnrood. *Wel fraai.*
429. Een saroeng, gemaakt in de batikkerij van de vrouw van *Raden Saleh* te *Batavia*, waar een soort van fantastische kain's Karet werden gemaakt, met eigenaardige en toch wel Oostersche motieven, mooi groen en bleekgeel. De kapala in 't midden van het doek, en nog al nauw aansluitend bij de kain's Karet. *Mooi-exotisch, interessant type.*

430. Een dito saroeng, ook uit de batikkerij van Raden Ajoe Saleh; patroon „kembang trate” (lotus-bloem), mooi van opvatting, naturalistisch, een beetje zwak van kleur. De kapala in het midden van het doek, nog al gewoon. *Wel mooi.*
431. Een dito saroeng, eveneens uit die batikkerij; patroon „blabagan” (breede liniaal) met groote wijngaard-ranken en bladen, waarvan een deel in mooi groen; de kapala in 't midden van het doek, en wel van Karet-type. *Mooi-Oostersch en toch onafhankelijk van opvatting.*

Familie Kennink.

432. Een saroeng uit de kampoeng Karet (kain Karet), geheel in het ouderwetsche mooie type vandaar, waarin Chin. invloeden zich gelukkig hebben doen voelen. Kapala in 't midden van het doek. *Mooi.*

Ph. Zilcken.

433. Een zijden saroeng van de kampoeng Karet, roomkleurig (hoewel door wasschen wat verbleekt) met fantastische Chin. figuren; de kapala in 't midden van het doek van echt Karet-type. *Wel mooi.*

Mevr. Driessen, geb. Kleyn.

434. Een saroeng van echt ouderwetsch Karet-type, patroon „bandji” (Chineesch kruis-symbool); de kapala in 't midden van het doek. *Mooi, waardig type.*
435. Een dito, maar veel kleuriger, met veel groen en rood. De kapala aan 't eene uiteinde. *Typisch, wel mooi.*
436. Een dito, ook kleurig, maar zonder groen. De kapala in 't midden van het doek.
437. Een dito, met kleine blokjes, en deze deels van verlept geel, waarschijnlijk door wassing. De kapala in 't midden.

Mevr. de Pauly, geb. Breton de Neys.

438. Een saroeng uit de kampoeng Karet, patroon „bèlah kètoepat” (doorgesneden kètoepat), van vrij grof type; de kapala in 't midden.

Mevr. Genet, geb. Schultz.

439. Een saroeng uit de kampoeng Karet, met groote naturalistisch opgevatte pauwen op een bruinig gestreept veld. De kapala in het midden. *Wel mooi.*
440. Een dito uit de kampoeng Karet, maar van grof type; rossig-wit van grond, met vrucht- en takmotieven in in allerlei kleuren.
-

III. PREANGER (n°s 441—462).

Mevr. Gallois, geb. Hester.

441. Een hoofddoek uit *Tasikmëlaja*, met blauw veld, witten spiegel, en 4 groote vogelmotieven bij de vier hoeken. *Eigenaardig*.
442. Een hoofddoek van chocolade-tint uit *Garoet*, met bruinen spiegel. Patroon „lèrèng” (gestreept).
443. Een kain-pandjang, zwartachtig bruinrood van grond met daarop groote zeegedierten in blauw en rood, deels door witte omtreklijnen ondersteund. Aan beide dwarsuiteinden een krachtig sprekende witte bies (sèrèt). Uit *Tasikmëlaja*. *Zonderling*.
444. Een diergelijke kain-pandjang, bruinrood van fond met krachtige fantastische figuren in zwart, met witte omtreklijnen in effekt verhoogd. Een fijne geelwitte bies loopt rondom het heele doek *Typisch Tasikmëlajash*, *echte Soenda-fantasie*.
445. Een saroeng, nog niet samengenaaid. De kapala met 2 rijen toempal's (torens) in 't midden. Uit *Garoet*.

Mej. A. Penn.

446. Een saroeng met vereuropeeschte kapala, doch krachtig en sprekend „parang-roesak barong” dessin in het lichaam van het doek. Uit *Tasikmëlaja*. *Wel fraai*.

Mevr. Houtzager.

- 447—448. Twee kain's-pandjang, geheel van de hierboven onder no. 444 beschreven soort. *Typisch Tasikmëlajash*, *echte Soenda-fantasie*.

Mevr. Wesly, geb. Van Ekris.

449. Een saroeng, geheel vereuropeescht zoowel in kapala als in 't lichaam. Alleen de kleur nog Preangersch. Uit *Tasikmëlaja*.
450. Een saroeng, van gelijk kleurtype als de vorige, maar met groote Preanger-figuren die nog zekeren stijl ver-raden; de kapala europeesch. Uit *Tasikmëlaja*.
451. Een saroeng uit *Garoet*, met sterk europeeschen invloed.

Mevr. Hannema.

452. Een slendang, lichte grond, met steenrooden recht-hoekigen spiegel, door kain-këmbangan-procédé ver-kregen vóór het doek gebatikt werd. Zou in Midden-Java een këmbën (borstdoek) worden geacht. Geen eindfranjes. Uit *Garoet*. *Niet onaardig van kleureffekt*.

D. P. Farret Jenting.

- 453—454. Twee saroeng's van allerzonderlingst voorkomen, alsof de verving mislukt ware — misschien met ani-linekleuren, en later uitgewasschen? —, vaalbruinig; ook de teekening veeleer het werk van een beginneling. De kapala's beide met 2 rijen toempal's (torens), en in 't midden van het doek gelegen. *Leelijk en raar*.

Mevr. Gonsalves, geb. Bruyn.

455. Een overdwars gestreepte saroeng, met de kapala aan 't eene uiteinde. Van *Garoet*. *Deels vereuropeescht, deels wel aardig*.

Mevr. Genet, geb. Schultz.

456. Een saroeng, de kapala met 2 rijen toempal's (torens) in 't midden, het lichaam van het doek met groote schelpfiguren. Uit *Garoet*. *Niet onfraai*.

Mevr. Dezentjé, geb. Tudsborg.

457. Eene chocoladebruine saroeng, met vereuropeeschte kapala aan 't eene uiteinde, het lichaam van 't patroon „pandan iris” (gekorven pandan-blad). Uit *Tjimihi*. *Aardig van kleur*.
458. Een donker-roodbruine saroeng, van schier verbrande kleur; de europeesche kapala aan 't eene uiteinde; het lichaam deels met verlopen parang-motieven. Uit *Tasikmëlaja*. *Leelijk van kleur*.

Mevr. Van Zuylen, geb. Tromp.

459. Een saroeng, nog niet samengenaaid, de kapala met 2 rijen toempal's (torens) in 't midden, het lichaam van 't patroon „pandan iris” (gekorven pandan-blad). Uit *Tasikmëlaja*.
460. Een dito saroeng, nog niet samengenaaid, van donker-bruinroode tint; de kapala goed, het lichaam vereuropeescht. Ook uit *Tasikmëlaja*.

G. P. Rouffaer.

461. Een saroeng, de vereuropeeschte kapala aan 't eene uiteinde, het lichaam van 't patroon „lèrèng” (gestreept). Uit *Garoet*. *Typisch chocolade-kleurig*.

Ethnologische Verzameling te Delft.

462. Een saroeng, de kapala in 't midden met twee rijen krachtige toempal's (torens) en licht van figuurgrond gehouden; het lichaam *effen* donkerbruinrood, met twee randen van dezelfde kleur en hetzelfde dessin als de kapala boven en onder. Waarschijnlijk in *Garoet* vervaardigd. *Curieus doek*.

IV. PĒKALONGAN (n°s 463—468).

Mevr. Rudolph, geb. De Sturler.

463. Een zeer lichte saroeng, roomkleurige grond met sterk gefantaseerde europeesche figuren in het lichaam, de kapala aan 't eene uiteinde, met een motief van dubbele slangen (Mercurius-staf, „naga-sasra”). *Teer van kleur.*

W. P. Groeneveldt.

464. Een kaart van Java gebatikt!! De heele grond — de zee — blauw, waarop de figuur — het land — in wit, waar de rivieren en de namen der residenties weer blauw op uitkomen; het zeer zonderlinge daarbij is dat er nog de residentie *Banjoewangi* op voorkomt, die N.B. sinds 1881 niet meer bestaat! Aan de zéér moderne „rozeranken” aan den onderkant links en den bovenkant rechts, die tevens door hun kleur de Pĕkalongan'sche factuur verraden, zou men echter zeggen dat dit doek bepaald later gebatikt is, en men dus wel een oudere kaart daarvoor toen genomen heeft. *Curiosum.*

Mevr. Wijnmalen, geb. Lamerée.

465. Een saroeng van groenen grond, de kapala rood en aan 't eene uiteinde.

Mevr. De Pauly, geb. Breton De Neijs.

466. Een tafellooper van modern maaksel, uit de batikkerij van *Mej. A. Wollweber*, met op roomkleurigen grond allerlei roode wajang-figuurtjes, omljnd door goudlijnen in relief.

Mevr. Weusman, geb. Luytjes.

467. Een tafellooper van modern maaksel, uit diezelfde batikkerij van *Mej. A. Wollweber*, van buiten een blauwgroene rand, van binnen roomkleurig, met bouquet-patronen deels in geprononceerd rose. Bovendien met veel goudlijnen in relief. *Echt modern-Pékalongan'sch.*
468. Een dito, maar minder rijk van opvatting.
-

V. SĒMARANG (nos 469—488).

Mevr. Rudolph, geb. De Sturler.

469. Een kindersaroeng, groen veld met mooi mēngkoedoe-
figuren, *Franquemont*-type. De kapala aan 't eene uit-
einde. Patroon: een tjēplok-varieteit. *Mooi*.
470. Een saroeng, blauw veld, de kapala aan 't eene uiteinde;
patroon „kapal kandas” (gestrand schip).

Mevr. Driessen, geb. Kleyn.

471. Een Chineesche rouwsaroeng (kēlēngan); de kapala
blankwit en donkerzwart, aan 't eene uiteinde van het
doek; het lichaam van heerlijk lichtblauwen grond,
met figuren in uitgespaard wit en in zwart. *Heerlijk
meesterstuk*.
472. Een saroeng met drie groote vergulde wajangpoppen
op donkerblauwen grond; de kapala, reeds niet geheel
zuiver meer van ornament, aan 't eene uiteinde, oek
vrij sterk met goud opgelegd (kain pradan). De boven-
band van het doek *niet* met goud opgelegd omdat
daar de saroeng onder de kabaja zou vallen. Is in
± 1882 te Sēmarang vervaardigd, en o. a. op de
Koloniale Tentoonstelling te Amsterdam in 1883 inge-
zonden. *Interessant, rijk, maar opzichtig*.

Koloniaal Museum.

473. Een saroeng gebatikt op *rameh*, aangeboden aan den
Gouv. Gen. Van Lansberge, en vandaar in de kapala
met talrijke initialen L. en een groot Grieksch kruis
daar in 't midden. De kapala aan 't eene uiteinde, het
lichaam van blauwen grond met vrijwel gefantaseerde
figuren. *Interessant wegens het materiaal*.

Mevr. Gallois, geb. Hester.

474. Een saroeng Franquemont met veel groen in het lichaam; de vereuropeeschte kapala aan 't eene uiteinde met veel rood.
475. Een dergelijke saroeng Franquemont, het lichaam blankgehouden met paradijvogels (manoek dewâtâ), de kapala aan 't eene uiteinde met 2 rijen sprekende toempal's (torens), om en om blank en groen.
476. Een meer moderne Sëmarangsche saroeng, patroon „tambal” (lappendeken), aan de eene zijde sterk met goudvlies versierd (kain pradan); de kapala met sprekende toempal's (torens) aan 't eene uiteinde. De bovenkant der saroeng, daar waar deze gedragen moet worden, *niet* met goud versierd. *Rijk.*

Mevr. Burgersdijk.

477. Een saroeng Franquemont, rood van grond met blauw-groene wijngaardbladen; de kapala aan 't eene uiteinde met ook veel rood, en van binnen zwart. *Goed type.*

Mevr. Van Baak, geb. Van Delden.

478. Een saroeng, met zwaar-gestreept veld, patroon „blabagan” (breede liniaal), met vrij veel groen en allerlei poppen in de blanke banden, en daaronder een aandoenlijke verklaring in Maleisch; de kapala aan 't eene uiteinde. Type in den geest der kain's Franquemont.

Mej. Van Lennep.

479. Een saroeng van zeer licht-roomkleurigen grond met daarop hanen-figuren in zacht grijsblauw; de kapala al wat vereuropeescht, aan 't eene uiteinde van het doek. *Week maar mooi.*

480. Een dergelijke saroeng, maar met vervelend Chineesch-achtige poppen op het lichaam. De kapala ook aan 't eene uiteinde.

Mevr. Bouman.

481. Een saroeng van roomkleurigen grond met vogels, vlinders enz. daarop; de kapala aan 't eene uiteinde, al vrij sterk vereuropeescht. Zou uit de batikkerij van wijlen Mej. Franquemont zijn. *Wel mooi.*

Mevr. Wieseman, geb. Dom.

482. Een saroeng van blauwen grond, waarop fantastische figuren, o. a. Chineezen en Chin. vrouwen met waaiers. De kapala aan 't eene uiteinde, hard van kleur.

Mevr. Van der Burg, geb. Stoll.

483. Een beddesprei van zwaar katoen, notabene uit ééne breedte (2.27 M.) geweven, natuurlijk in Europa; de breede rand roomkleurig met vereuropeeschte rankpatronen; het ook rechthoekige middenveld blauw met dergelijke figuren; en in 't binnenste nog een medaillon van lichte kleur.

Fel. Driessen.

484. Een kain-pandjang met wĕerszijds een zoogenaamde „halve kapala”, bovendien onderling verschillend van kleur, de eene zwart, de andere rood, en zoo het type „pagi-sore” (dag-en-avond) teruggevend. Het middenveld roomkleurig met plantenfiguren van Chin. voorkomen.
485. Een dergelijke kain-pandjang met twee „halve kapala's”, doch overigens een zoogenaamde Chin. rouwsaroeng (patroon „kĕlĕngan”), met alleen zwarte figuren op witten grond.

Mevr. De Mooi, geb. Creuzlechleitner.

486. Een saroeng, patroon „bĕlah kĕtoepat” (doorgesneden kĕtoepat), met vrij levendig rood en blauw en groen; de kapala aan het eene uiteinde, roodgehouden. Franquemont-type.

Mevr. Birnie.

487. Een zijden slendang, Chineesch type (zoogenaamd „lok tjoan”) van bruinig-zwarte figuren op witgrijzen grond die bovendien vrij sterk doorprikt is. Aan de dwarsuiteinden dunne zwarte franjes.

N. Mac Leod.

488. Een saroeng van goed Franquemont-type met veel groen, zoowel in lichaam als kapala; de kapala al wat vereuropeescht, aan 't eene uiteinde van het doek.
-

VI. LASĚM (nos 489—499).

Mevr. Rudolph, geb. De Sturler.

489. Een saroeng, lichte grond, met de kapala zonder sterren in 't midden van het doek. *Wel mooi.*
490. Een saroeng, lichte grond, met de kapala aan 't eene uiteinde.
491. Een saroeng, donkere grond, de kapala in 't midden; patroon „kapal kandas” (gestrand schip).
492. Een saroeng, donkere grond, de kapala aan 't eene uiteinde.
493. Een saroeng, lichte grond, de kapala in 't midden zonder sterren, patroon „rawan” (moeras-achtig).
494. Een saroeng, donkergroene grond, de kapala in 't midden, patroon „mĕrak mibĕr” (vliegende pauw).

Mevr. Doyer, geb. Loudon.

495. Een saroeng, van groenig blauw veld met roode figuren, de kapala in het midden van het doek mooi mĕngkoedoe-rood. Volgens opgaaf uit *Soerabaja*, en zou wel uit *Grĕsik* kunnen zijn, maar veeleer toch van *Lasĕm*. *Goed doek.*
496. Een saroeng, van groenwitten grond met groote plantfiguren in rossig bruingrijs; de kapala in 't midden van het doek, zonder sterren, en met een zwart binnenveld waar de toempal's in eigenaardig licht-reebruin op uitkomen. *Interessant, en van afwijkend type.*

Mevr. Wijnmalen, geb. Lamerĕe.

497. Een saroeng, met de kapala in 't midden van het doek. Het geheel in een allerzonderlingste, nergens elders door mij nog geziene kleur van gebrande oker. *Zeer curieus en raar.*

Mevr. Wilten, geb. Lion.

498. Een zoogenaamde Chineesche rouw-saroeng (patroon „këlengan”), wit veld met zwarte figuren, en met vele zwarte stippen met doorprikking verkregen; de kapala in 't midden van het doek, met sterk zwartblauw binnenveld zonder sterren.

Mevr. Cambier, geb. De Lange.

499. Een saroeng, enkel mêngkoedoe-rood op gelig wit, met groote fantastische, waarschijnlijk Chineesche figuren; de kapala in 't midden van het doek, evenzeer rood op gelig wit; talrijke roode stippen, met doorprikking verkregen. *Goed als type in twee kleuren.*
-

VII. SOERABAJA (n°s 500—510).

Mevr. Levyssohn Norman, geb. Zoetelief.

500. Een saroeng, nog niet samengenaaid, het lichaam van 't patroon „pěksi gěntajoe” (gier-vogel), blauw-groen van grond; de kapala donker-měngkoedoerood, aan 't eene uiteinde. *Heerlijk Oostersch; prachtstuk.*
501. Een saroeng, de kapala in 't midden; het lichaam in zeer mooi hoog-steenrood en van 't patroon „kěmbang „tjina” (Chineesche bloem). *Mooi, zeldzaam van kleur.*
502. Een antieke saroeng, zoogenaamde „oude Franquemont” — toen Mej. Franquemont haar batikkerij nog op Soerabaja had —; de kapala zònder sterren in 't midden van het doek; het lichaam van eigenaardig zuiver steenrood, en reeds vereuropeeschte bladfiguren.

Rijks Ethnographisch Museum.

503. Een hoofddoek, van binnen in slappe sogakleur, de randen er om heen in mėngkoedoe-rood waarvan de uiterste rand een flink naalden-motief (kěmada) ver-toont. Vrij rijk met goud aan de eene zijde verlucht (kain pradan), doch wat onfrisch geworden. *Wel mooi.*

Mevr. Van Baak, geb. Van Delden.

504. Een saroeng van prachtig-roomkleurigen grond waarop allerfijnste vliegende pauw-figuren in rood en zachtblauw, patroon „měrak miběr” (vliegende pauw); de kapala in het midden van 't doek, in kleur en patroon aan de kapala's der kain's Karet in Batavia herinnerend. Een zeer eigenaardige golffiguur in mooi blauw

langs boven en onderkant van het lichaam. *Aller-fraaist, heerlijk-teeder doek; meesterstuk van batik- en verfkunst.*

Mevr. Birnie.

505. Een saroeng van blauwen grond met Chineesch-achtige figuren daarop, de kapala in 't midden van het doek, zonder sterren. Volgens opgaaf uit *Sémarang*, maar eerder uit *Soerabaja*. *Wel mooi.*

Mevr. Heringa.

506. Een sarong van groenen grond met gele ornamenten, de kapala in 't midden van het doek, hard geel met zwart in 't midden, en zonder sterren. Zeker van *Grissee* (Grésik). *Leelijk, maar typisch voor Grissee.*
507. Een saroeng van blauwen grond met roode plant- en dier-motieven. De kapala in mēngkoedoerood met zwak geel, zonder sterren, in *Lasēm-trant*. Het doek naderend tot het *Lasēm-type*, maar toch waarschijnlijk van *Grissee*.

Mevr. Van Houten.

508. Een kain-pandjang met ééne zoogenaamde „halve kapala”, immers met aan eene zijde eene rij toempal's, terwijl aan den anderen kant een bies (seret) zich bevindt zooals kain's pandjang hebben. Het lichaam blauw met roode figuren; de halve kapala mēngkoedoerood. *Interessant.*

Mevr. de Pauly, geb. Breton de Neijs.

509. Een saroeng, patroon „parang roesak”, van eigenaardig wijnrooden grond waarop de figuurlijnen in zwartblauw; de kapala in 't midden van het doek, ook zwart met wijnrood, en zonder sterren. Type der zoogenaamde „oude Franquemont's”, toen deze batikkerij nog te *Soerabaja* gevestigd was.

Museum van Kunstnijverheid te Haarlem.

510. Een saroeng, nog niet samengenaaid, patroon „bêlah kêtopat” (doorgesneden kêtopat), alleen blauw en wit, eenigszins in *Cheribon*-type, doch wel in *Soerabaja* gemaakt. De kapala in 't midden van het doek.
-

VIII. PASOEROEAN (nos 511—513).

F. B. Klaverweide.

511. Een kěmběn (borstdoek) van vrij grof type, met zeer grooten langwerpige-rechthoekigen blanken spiegel waarop van de buitenranden af zeer groote, sterk geprononceerde schuine streep-motieven (tjoeměng-kirang's) zich ontwikkelen, die in de Vorstenlanden meer dan boersch zouden geacht worden. Zeer zeker uit den *Oosthoek*.

Mevr. Lakervelt.

512. Een saroeng, van groot overdreven parang-patroon („sogokan”, d. i. pookachtig), de kapala in 't midden van het doek. *Curieus*.

Mevr. Segov, geb. Buyten.

513. Een saroeng, patroon „kěmbang djanggěl” (maiskolf-bloem) zijnde een zeer gefantaseerd parang-motief zooals alleen in den Oosthoek voorkomt. De kapala in 't midden van het doek, zonder sterren, en donkerblauw van binnen. Volgens opgaaf uit *Sěmarang*, maar zeker uit den Oosthoeł. *Eigenaardig*.
-

IX. MADOERA (n°s 514—519).

Mevr. Kessler, geb. Hülsmann.

514. Een saroeng, de kapala met dubbele toempal's (torens) in 't midden, donkere grond. Van goede *Madoera*-kleur — soga met rossige nuance —, hoewel het doek volgens opgaaf uit *Tasikmëlaja* (Preanger) zou zijn.

Mevr. Boers, geb. Kroesen.

515. Een saroeng, nog niet samengenaaid, de kapala met toempal's (torens) zonder sterren in het midden en met overheerschende indigokleur; het lichaam met echte groote *Madoera*-figuren en in den echten warmen *Madoera*-toon (soga-kleur met cassia fistula rooder gemaakt). *Interessant en typisch Madoereesch.*

Mevr. Segov, geb. Buyten.

516. Een saroeng, zeer lichte grond met een fantastisch sēmen-patroon in geelbruin; de kapala in 't midden, met effen blauw zonder sterren, waarop de toempal's (torens) krachtig zich ontwikkelen. Volgens opgaaf uit *Grissee*, maar veeleer uit *Madoera*. *Interessant en wel mooi.*

F. B. Klaverweide.

517. Een saroeng, lichte grond met vrijwel fantastische en nogal grove figuren; de kapala in 't midden van het doek, zonder sterren, donkerblauw van binnen en wel echt *Madoereesch*.

Mevr. Mente, geb. Brassé.

518. Een saroeng van groenig-blauwen grond met in rood

bloemtuiltjes daarop; de kapala in 't midden van het doek, zonder sterren, en met de toempal's (torens) van eigenaardig kleureffect. *Curieus.*

J. P. Farret Jentink.

519. Een saroeng, donkerblauw van grond met groote figuren in rossig bruin, de kapala in 't midden van het doek, zonder sterren. Volgens opgaaf uit *Soekaboemi*, doch zeker van *Madoera*.
-

X. BANJOEMAS (n°s 520—525).

Mevr. Rudolph, geb. De Sturler.

520. Een saroeng, de kapala met dubbele rij toempal's aan het eene uiteinde, mēngkoedoe-rood van hoofd-kleur en een weefpatroon imiteerend, de badan van het patroon „parang roesak barong” (weerwolf-parang-roesak). *Prachtig van kontrast.*

Mevr. Levyssohn Norman, geb. Zoetelief.

521. Een kain-pandjang met zoogenaamde „halve kapala”, groene grond met krachtige figuren in mēngkoedoe-rood en geligwit, welke zéér duidelijk *nagemaakt zijn* naar het tjinde-type van n°. 415, en dan ook van het patroon „tjinden” (tjinde-achtig) of „djélamprang” (wilde tjampaka-bloem). De „halve kapala” aan de eene zijde aanwezig, mēngkoedoe-rood van kleur, en met een rij krachtige toempal's (torens). Aan de andere dwarszijde een effen bies (seret) zooals die aan kain's pandjang weerszijds pleegt voor te komen. *Interessant en mooi.*
522. Een dergelijke kain-pandjang met zoogenaamde „halve kapala”; het lichaam van het patroon „limaran” (zijde-weefsel-ruit), en evenzeer als het vorige nummer dus *nagemaakt* in batik naar een oorspronkelijk zijdeweefsel in ruitvorm („limar”). De kapala aan de eene zijde met een rij krachtige toempal's (torens). *Mooi.*
523. Een saroeng, nog niet samengenaaid, blauwe grond met tallooze dierfiguren, van 't patroon „alas-alasan” (allerlei woudgedierte); de kapala aan 't eene uiteinde. *Interessant van kleur.*

Mevr. Rudolph, geb. De Sturler.

524. Een kain-pandjang met twee „halve kapala's”, aan elk

uiteinde een, en verschillend van kleur (pagi-sore); ieder dier kapala's met een krachtige rij toempal's (torens). Het veld van de kain-pandjang van het patroon „limaran" (zijdeweefsel-ruit), evenals n° 522. *Interessant door het afwijkend versiering-type.*

G. J. Roormeester.

525. Een saroeng, van eigenaardig groenig-blauwen grond met pauwen in zwak rood, de kapala aan 't eene uiteinde in steenrood mêngkoedoe. *Mooi van kleureffect.*

XI. VORSTENLANDEN (n°s 526—635). ¹⁾

Museum van Kunstnijverheid.

526—532. Een (niet volledige) serie van 7 stuks ter verklaring van het geleidelijk ontstaan van een kain sogen. Alleen I en VII behooren wel bij mekaar, als van hetzelfde patroon („mërak kësampir”) en voor een saroeng bedoeld, doch vallen buiten de n°s. II—VI die van ander patroon („pradjoerit”) en voor een hoofddoek bedoeld zijn. I. „ngengreng tēroesan” (schetsen met was aan den voorkant, èn achterkant); eigenlijk zijn aan dezen doek dus al twee werkzaamheden verricht; II. „tembokan latar itēm” (opvullen met was aan den voorkant, èn achterkant, bij donkeren grond); eigenlijk zijn ook hier weer twee nieuwe werkzaamheden verricht; III. „tjëlëpan” (blauwverving in de indigo-kuip); IV. „kërokan” (wegschraping van de was aan weerszijden met een bot mesje, op de plaatsen die nu bruin geverfd moeten worden); V. „biron” (bedekking, vóór de sogabruin-verving, van de blauwe plaatsen die men blauw wil behouden); VI. „sogan” (bruin-verving in de lauwe sogakuip); VII. „babaran” (het doek is gereed, na van zijn was ontdaan te zijn in kokend water, en gedroogd). Serie uit de batikkerij van de Dames Lawick van Pabst te *Jogja*.

Mevr. Von Saher.

533. Een saroeng, de kapala met dubbele toempal's in 't midden, donkere grond, de badan (lichaam) waarschijnlijk van 't patroon „rawan” (moeras-achtig) met dubbele lar's (garoeda-vleugels). Heeft een winkelhaak. *Fraai*.

1) N. B. Alles wat *kain sogen* is, werd, als in type bijeenhoorend, onder de Vorstenlanden gebracht.

534. Een saroeng, de kapala met Eur. motieven aan 't eene uiteinde, lichte grond, de badan van 't patroon „këmbang kloewih” (kloewih-bloesem).
535. Een saroeng, de kapala met dubbele toempal's in 't midden, de badan van 't patroon „kawoeng” („vlok”-patroon). *Fraai.*
536. Een saroeng, de kapala met dubbele toempal's in 't midden, lichte grond, de badan van 't patroon „naga-tapa” (de draak als kluzenaar).

NB. Deze 4 nummers zijn alle uit *Jogja.*

Mevr. Lakervelt.

537. Een saroeng, patroon „pandan iris lar laran” (gekorven pandan-blad met garoeda-vleugels); de kapala aan 't eene uiteinde.

Mevr. Rudolph, geb. De Sturler.

538. Een kain pandjang, lichte grond, van (waarschijnlijk) het patroon „djoebinan” (tegel-vormig). *Eigenaardig.*
539. Een saroeng, de kapala met Eur. motieven aan 't eene uiteinde, donkere grond, de badan van 't patroon „ima-ima tatit” (de weerlichtende wolken), een varieering van het parang-patroon. *De badan mooi.*
540. Een saroeng, de kapala met dubbele toempal's aan 't eene uiteinde, donkere grond, de badan (waarschijnlijk) van het patroon „këmbang nanas” (ananasbloem). *Mooi van kleur.*
541. Een kain pandjang, lichte grond.
542. Een dito, donkere grond, al iet of wat Eur. geornamenteerd (eikenbladen?) *Mooi van kleur.*
543. Een dito, lichte grond. *Mooi.*
544. Een dito, lichte grond.
549. Een dito, lichte grond, van een of ander „tambal”-

patroon (lappendeken-patroon), waarin naast mekaar gezien worden het kawoeng-, gringsing-, tjéblok-, en këmbang-djéroek-patroon.

546. Een dito, van het patroon „parang roesak”. *Mooi doch wekelijk.*
547. Een dito, van een gewijzigd en groot patroon „bèlah këtoepat” (doorgesneden ketoepat).
548. Een saroeng, de kapala met dubbele rij toempal's aan het eene uiteinde doch al met Eur. invloed, de badan ook van het patroon „bèlah këtoepat”, doch in „tambal”-geest opgevat. *Mooi.*

Mevr. Dezentjé, geb. Tudsborg. ¹⁾

549. Een slendang, 71½ cM. breed bij 2,73 M. lang, met krachtig gebatikte slendang-naaldenranden aan beide uiteinden, het lijf van het patroon „parang sonder” (omslagdoek-parang). *Mooi, warm van kleur, verrassend van geheel.*
550. Een dito slendang, het lijf van het patroon „parang roesak barong” (weerwolf-parang roesak). *Ook mooi en verrassend.*
551. Een dito slendang, het lijf van het patroon „parang roesak kagok” (middelsoort parang roesak). *Mooi maar minder sprekend.*
552. Een slendang, ook zonder franjes, met palmetten aan de slendang-dwarsranden die hier eigenaardig „tèroengan” (eierplant-achtig) worden genoemd. Al veel gewasschen doek.
553. Een kain-pandjang, donkere grond, patroon „gabah sinawoer” (gestrooide rijstkorrels), talrijke witte stippen tusschen indigoblauw en warm gelig sogabruin, waardoor een prachtig grijzige toon ontstaat. *Heerlijk mooi, nobel-Oostersch, ook schitterend-fijn van uitvoering.*

¹⁾ Al deze doeken zijn uit *Solo*, en voortreffelijk van hun patroonnamen voorzien.

554. Een dito, donkere grond, patroon „sëmen tjoewiri”, met dergelijk kleureffect als 't vorige nummer, maar minder sprekend. De effen bies (seret) aan de beide dwarsranden mooi krachtig. *Mooi*.
555. Een dito, patroon „parang roesak lar gandok” (?) (parang roesak met dubbele garoeda-vleugels). *Mooi*.
556. Een dito, lichte grond, patroon „sëmbagen gambir” (sëmbagi-motief met gambir-blaadjes).
557. Een dito, patroon „parang tjantel” (parang met haakjes). *Wat slap van effect*.
558. Een dito, donkere grond, patroon „trënggiling mëntik” (mierener). Met krachtige witte biesaan beide dwarsuiteinden. *Nobel, donkerwarm*.
559. Een dito, patroon „parang këmbang” (gebloemde parang). *Een beetje eentonig*.
560. Een dito, donkere grond, patroon „satrija manah” (edelmans-hart?). Krachtige eindbiezen. *Nobel, diep en warm*.
561. Een dito, patroon „parang roesak gëde” (grootte parang roesak). *Mooi*.
562. Een dito, patroon „parang roesak klitik” (kleine parang roesak). *Fijn*.
563. Een dito, patroon „parang roesak tanggoeng” (middelsoort parang roesak). *Mooi, stil*.
564. Een dito, patroon „parang këmbang” (gebloemde parang). *Teer van kleur*.
565. Een dito, lichte grond, patroon „laras hati” (harmonie van 't gemoed). *Mooi*.
566. Een dito, donkere grond, patroon „Rama gandroeng” (de verliefde Rama). *Prachtstuk, heerlijk*.
567. Een dito, lichte grond, patroon „peksi grigit” (grigit (?)-vogel). *Wel mooi*.

568. Een saroeng, patroon „parang roesak barong” (weerwolf-parang roesak). *Ietwat grof.*
569. Een kain-pandjang, lichte grond, patroon „sëmen djolen” (sëmen-motief voor prinsessen-draagstoelen). *Mooi.*
570. Een dito, patroon „mërang bodol” (uitgevallen padistroot). *Ietwat eentonig.*
571. Een këmbën (borstdoek), met grooten rechthoekig donkerblauwen spiegel, waarin weer een tweede uitgerekt-ruitvormige spiegel. Eenige merkwaardige was-vlekken in 't blauw. *Mooi.*
572. Een zakdoek, donkere grond, patroon „gandasoeli” (gandasoeli-bloem).
573. Een dito, lichte grond, patroon „parang tjantel” (parang met haakjes).
574. Een dito, lichte grond, patroon „djambe tjopot” (uitgetrokken pinang).
575. Een dito, lichte grond, patroon „kadële woeta” (blinde kadële?).
576. Een dito, lichte grond, patroon „mërang bodol” (zie n°. 570).
577. Een dito, lichte grond, patroon „parang këmbang” (zie n°. 564).
578. Een dito dito, patroon „parang paroeng” (bochtige parang).
579. Een dito dito, patroon „roedjak sente” (salade van sente-bladen).
580. Een dito dito, patroon „parang tjantel”, maar anders van patroon dan het bovenstaande n°. 573.
581. Een dito dito, patroon „parang sonder” (danseres-sjaal parang).
582. Een dito dito, patroon „wajang” (parang-motief met een paar wajang-poppen).

583. Een dito dito, patroon „parang këmbang” (gebloemde këmbang).

Deze 12 zakdoeken, nos 572—583, alle *fraai van kleur en interessant van patroon*.

Mevr. Levyssohn Norman, geb. Zoetelief.

584. Een kain-pandjang, patroon „parang roesak barong” (weerwolf-parang roesak), het gelig wit der tusschenvlakken met talrijke breuken waardoor het soga-bruin overal doorgeloopt is. *Heerlijk meesterstuk*.
585. Een kain-pandjang, patroon „tambal Kanoman” (lappendeken van het Kroonprinselijk huis), waarin allerlei patronen in kleine stukken gecombineerd zijn; gereserveerde dracht voor de „părănjahi's” (dienst-vrouwen) van den Kroonprins. *Mooi en nobel*.
586. Een saroeng, patroon „nagatapa”, (de draak als klui-zenaar), met krachtig sprekende kapala van zwarten grond aan 't eene uiteinde van het doek. *Mooi en warm*.
587. Een saroeng, patroon „kawoeng Poetri” (vlok-motief voor Prinsessen), met de kapala aan 't eene uiteinde.
588. Een saroeng, patroon „parang roesak barong” (weerwolf-parang roesak), enkel in blauw en wit. De kapala in 't midden van het doek.

Mevr. Swart.

589. Een saroeng, patroon „pisang Bali” (Balineesche pisang), lichte grond, mooi warm-gelig soga, de kapala in 't midden van het doek. *Mooi*.
590. Een dito, sēmen-patroon met groote zich uitspreidende vogel-figuren, lichte grond, van dergelijk type; de kapala in 't midden ook. *Mooi*.
591. Een dito, lichte grond, met al europeesche bouquet-motieven, ook de kapala in 't midden; zelfde kleurtype. *Ook mooi, maar minder zuiver reeds*.

592. Een dito, donkere grond, sēmen-patroon met groote dubbele garoeda-vleugels; ook de kapala in 't midden. *Mooi.*

Mevr. Gallois, geb. Hester.

593. Een saroeng uit *Solo*, lichte grond, de kapala in 't midden van het doek. In het lichaam al eenigszins onzuiver van figuur. *Heerlijk van kleur.*
594. Een dito, de kapala ook in 't midden. Zuiverder van patroon. *Mooi gelig bruin.*
595. Een dito, ook met de zeer krachtig sprekende kapala in 't midden; „sēmen”-patroon. Aan den eenen kant veel glans door gēroes'sen met schelpen verkregen. Geschenk van *Ratoe Pakoe Boewânã X. Schitterend mooi doek.*

Mevr. Van Baak, geb. Van Delden.

596. Een saroeng nog niet samengenaaid, aan de eene zijde met goudvlies opgelegd (kain pradan). Het lichaam met groote varen-figuren en wat grof; de kapala aan 't eene uiteinde mooi en krachtig. *Mooi.*
597. Een saroeng van geheel blank gehouden lichaam, alleen met figuren in donker indigoblauw, patroon „oedan riris” (zachte regen), en sober maar mooi met goudvlies versierd (kain pradan). De kapala aan 't eene uiteinde heerlijk diep mēngkoedoe-rood waar het goud zeer rijk op doet. Ook hier de bovenrand waar de saroeng gedragen moet worden zonder goudversiering. *Verrukkelijk nobel doek.*
598. Een saroeng, donkere grond, sēmen-patroon, de kapala in 't midden van het doek met zwarten grond. *Mooi.*

599. Een kain-pandjang, patroon „kawoeng gëde” (grootte kawoeng). *Wel mooi.*
600. Een saroeng, ook patroon kawoeng, de kapala aan 't eene uiteinde van het doek.
601. Een saroeng, lichte grond, waarschijnlijk patroon „sangga langit” (hemelstut, een klimplant); de kapala aan 't eene uiteinde, met al in de oempak's (dwarsbanden) europeeschen invloed. *Mooi en sprekend.*
602. Een saroeng, vervaardigd door de Raden Ajoe te *Magëlang*, in echte Vorstenlandsche sogatint, met grootte blad-figuren; de kapala aan 't eene uiteinde van het doek. Donkere grond.
603. Een dito, evenzeer door de Raden Ajoe te *Magëlang* vervaardigd, doch lichte grond, evenzeer met grootte blad-figuren, in vrij slappe sogatint; ook de kapala aan 't eene uiteinde.

Mevr. Lucardie, geb. Daum.

604. Een kain-pandjang, patroon „oedan-riris” (zachte regen), rijk met goud aan eene zijde verluicht (kain pradan). *Rustig, mooi, rijk doek.*
605. Een kain-pandjang, donkere grond, tjëplok-patroon.
606. Een hoofddoek van al niet meer streng type, hoofdzakelijk ingenomen door een blauw veld, waarop zich een spiegel ontwikkelt die ook van binnen weer blauw is, hetgeen vrij eentonig doet.

Mevr. Ten Bosch, geb. Bosscher.

607. Een kain-pandjang, patroon „parang roesak lar-laran” (parang roesak met garoeda-vleugels), al min of meer onder europeeschen invloed, zie o. a. een paar eikenbladen.

608. Een saroeng, patroon „kawoeng pitjis” (klein vlokpatroon), de kapala aan 't eene uiteinde met limaranmotieven (namaak in batik van weef-ruiten in zijde).
609. Een saroeng, patroon „parang roesak klitik” (kleine parang-roesak) met groote pauw-figuren, de kapala aan 't eene uiteinde.

Ethnologische Verzameling te Delft.

610. Een kĕmbĕn, patroon „oedan riris” (zachte regen), lichte grond, met een lang-ruitvormigen spiegel in 't midden van geelwitte kleur, met rechte lijnen.
611. Een dito, sĕmen-patroon, donkere grond, met den spiegel in mĕngkoedoerood in golflijn omgrensd en dan ook volgens het procédĕ der kain kĕmbangan vervaardigd; daarna werd het doek daaromheen gebatikt. Uit de batikkerij van Mevr. Van Oosterom te *Banjoemas*, maar overigens geheel in Vorstenlandsch type. *Interessant*.
612. Een hoofddoek, sĕmen-patroon, met dubbele garoedavleugels („lar's”), donkere grond, met een spiegel van geelachtig witte kleur. *Wel mooi*.
613. Een dito, ook sĕmen-patroon, donkere grond; de spiegel mooi krachtig, wit van kleur. In *Tegal* gemaakt, doch geheel van Vorstenlandsch type.
614. Een dito, met blauwen spiegel. Ook uit de „Eerste Batikfabriek Java. Wd. Van Oosterom en Willems, Banjoemas” zooals het etiket er op aanwezig, vertelt; maar geheel in Vorstenlandsch type.

Mevr. Blaauw.

615. Een saroeng, met vereuropeeschte kapala aan 't eene uiteinde, het lichaam van 't patroon „gringsing” (schubpatroon) met daartusschen ook andere figuren van minder zuiverheid. *Wel mooi*.

Batik's.

XI. Vorstenlanden (nos 526—635).

616. Een saroeng uit Solo, de kapala in 't midden van het doek; het lichaam van mooie soga-kleur en lichten grond.

Mevr. Krugers.

617. Een saroeng, donkere grond, patroon „kapal kandas” (strandend schip), nog niet tot saroeng samengenaaid; de kapala in 't midden van het doek. *Mooi.*

Mevr. Swijser.

618. Een kain-pandjang, patroon „parang tjantel” (haakjes-parang); met goud aan eene zijde opgelegd (kain pradan), wat echter, waarschijnlijk door wasschen, deels verdwenen is deels zijn glans verloren heeft. *Vroeger een mooi doek geweest.*

F. B. Klaverweide.

619. Een hoofddoek, zeer lichte grond, met een donkerblauwen spiegel in 't midden. *Mooi door tegenstelling.*

620. Een këmbën (borstdoek), van zeer donkeren grond, en een donkerblauwen langwerpig-rechthoekigen spiegel in 't midden; de rondlopende sluitrand (këmada) om het doek zeer sprekend. *Nobel, mooi, somber doek.*

P. Tentener van Vlissingen.

621. Een këmbën (borstdoek) van zeer eigenaardig type. Het eigenlijk veld (het buitendeel) effen donker-bruinrood geverfd, maar de spiegel (in 't midden) licht roomkleurig gereserveerd, waarop zich in sogabruin en blauwzwart zeer sterk de karakteristieke „schuinsche naalden” (tjoemëngkirang's) ontwikkelen die aan het geheel buitengewoon leven geven. *Interessant en sprekend.*

Mevr. Cambier, geb. De Lange.

622. Een saroeng, patroon „gringsing” (schub-motief); de kapala zonder sterren in 't midden van het doek.

Rijks Ethnographisch Museum.

623. Een kain-pandjang, donkere grond, paroon „sëmen djolen” (sëmen voor draagstoelen van Prinsessen). *Mooi donker-warm.*
624. Een këmbën (borstdoek), van bruinrood veld met krachtigen rondloopenden buitenrand (këmada); de spiegel gelig wit en vrij grof van kleurstof vrijgehouden.

Mevr. Blommestein, geb. Doyer.

625. Een kain-pandjang, lichte grond; cirkelpatroon.

Mej. M. J. Kocken.

626. Een kain-pandjang, patroon „parang roesak kagok” (middelsoort-parang roesak) met al zeer europeesche wijngaardbladen hier en daar onderbroken.
627. Een saroeng, met de kapala aan 't eene uiteinde; patroon „këmbang këntang” (aardappel-bloesem).
628. Een saroeng, patroon „parang këmbang” (gebloemde parang) met al europeesche tusschenmotieven. De kapala aan 't eene uiteinde.

P. H. Bilgen.

- 629—635. 7 kain's pandjang, kain sogan, gekocht op de pasar te *Pekalongan*, doch blijkbaar òf alle in de Vorstenlanden gemaakt, òf geheel in dien trant te *Pekalongan* of elders vervaardigd. Deze collectie is *onder nabestelling* ten verkoop aanwezig, waartoe men zich vervoege bij de Presidente der Vereeniging „Oost en West”.

SUPPLEMENT.

636. Een gebatikte hoofddoek der Strandregentschappen, „pagi-sore” (voor dag en avond), met rechthoekigen symmetrisch geplaatsten spiegel, en desgelijks in twee verschillende hoofdkleuren verdeeld. De naaldenrand (kēmada) die van buiten om den hoofddoek heenloopt, mooi sprekend. Inzender: *Haarlemsche Katoenmaatschappij. Prachtstuk.*
637. Een geweven korte saroeng, breed $58\frac{1}{2}$ c.M. met overlangsche gele strepen op grauwzwarten grond, en vloszijden figuren op een paar banen opgeborduurd, wat aan één gedeelte nog niet voltooid werd, hoewel de voortekening er al is. Herkomst onbekend, maar niet onwaarschijnlijk uit de *Lamong's*. Inzender: *Museum van Kunstnijverheid te Haarlem. Mooi.*
638. Eenige weefsels uit de weverij van Mevr. Ament, geb. Suermondt, te Pékajon benoorden Buitenzorg, als: 3 tafelloopers, 1 theedekje, 6 servetjes, en 1 stelletje van 3 stuks voor toilettafel. *Beschikbaar ten verkoop*; nadere inlichtingen te krijgen bij de Presidente van „Oost en West”.
-

DIVERSEN.

Koloniaal Museum.

639. Inzending van 37 nummers, betrekking hebbende op modern batikken in Holland. 1)
20 gebatikte lapjes, nos 1—20.
1 gebatikt kussen, n°. 21.
1 lap in de was gezet, n°. 22.
12 gebatikte lapjes, nos 23—34.
1 satijnen lap in de was gezet, n°. 35.
1 gebatikte boekband van den heer Baanders, n°. 36.
16 kleine lapjes, als proeven van verven, n°. 37.

1) Zie Inleiding, p. 57*, noot.

OUD-INDISCHE MEUBELEN.

Mevr. Loudon, geb. Lucipara de Stuers.

- 640. Een ebbenhouten bank.
- 641. Een dito stoel.
- 642. Een dito leunstoel.
- 643—644. Twee dito stoelen met hoogen rug.
- 645. Een satijnhouten leunstoel met ronden rug. *Mooi.*
- 646. Een eenvoudig ebbenhoutje leunstoeltje.

Mevr. Oosterhoff, geb. Neys.

- 647—648. Twee ebbenhouten stoelen, hoog, met goudleeren zitting.
- 649—650. Twee dito dito, lager, met geel trijpen zitting.
- 651. Een satijnhouten dito, met lotusmotief in 't midden van den rug.
- 652. Een ebbenhouten leunstoel, met hoogen rug.
- 653. Een dito leunstoel, laag, met granaatappel-motief in 't midden van den rug.
- 654. Een dito dito, met vrij rijke ornamentatie in vlak relief; ietwat versleten.
- 655. Een ebbenhouten bank, met lotusmotieven in diep relief.
- 656. Een satijnhouten dito, lager, met granaatappel(?)motieven.
- 657. Een dito bank, met twee eenhoorns op den rand van den rug, en zeer sterk uitgesneden relief, deels à jour.
- 658. Een dito groote bank, met geslingerde rugspijltjes.

659. Een ebbenhouten rijkgeornamenteerd kinderbedje, met tallooze spijltjes. *Zeer mooi.*
660. Een dito penanttafeltje, met lade.
661. Een dito groot bed, met rijk houtsnijwerk aan hoofd- en voeteneinde, met granaatappel-motief, en geslingerde bedstijlen.
- 662—663. Twee dito stoelen, met rijke pauweveer (?)-motieven op de ruggen in vlak relief. *Mooi.*
- 664—665. Twee kleinere dito dito's, met bloem-motieven, ook ondiep relief.
- 666—667. Twee dito leunstoelen, met rijke pauweveer (?)-motieven in vlak relief. *Mooi.*
668. Een dito secrétaire, met van binnen opgelegd ivoor, en met talrijke laden; van buiten met vrij zwaar uitgesneden relief; en met koperen beslag.
669. Een dito kistje, met koperen nagels en handvat; ook met nog al diep relief, deels met granaatappel-motief. Met een laadje.
670. Een dito kleiner kistje, met drie laadjes; het ornament begint te lijken op zonnebloemen.
671. Een dito kistje, hooger op pooten, met een laadje, en met mooi-streng blad- en bloem-motieven. *Mooi.*
- 672—673. Twee satijnhouten stoelen stijl Louis XV, met hoogen rug en groen-trijpen zitting.
674. Een dito leunstoel, met ronden rug, en van zeer licht satijnhout. *Schijnt vrij modern.*
675. Een ebbenhouten stoel met sierlijken hoogen rug. *Wel mooi.*
676. Een dito tafel met geslingerde pooten, en goed relief-ornament. *Wel mooi.*
677. Een dito bank met rijke, ietwat gesleten, pauwenveer- (?) en roset-motieven, welke laatste hier en daar wel

lotussen zullen zijn. Aan de hoekspijlen van den rug bovenaan bepaald pijnappel-motief. *Mooi*.

678. Een satijnhouten triktrak-tafel, met Gothieke vischblaas-motieven (sic!) aan den bovenrand.
679. Een ebbenhouten kinderbedje, met gele gordijntjes; talrijke vrij diepe granaatappel-motieven er ingesneden.

Mevr. Gallois, geb. Hester.

680. Een ebbenhouten bank (waarvan enkele deelen satijnhout), met òf granaatappel- òf pijnappel-motieven.
681. Een satijnhouten bank, met zwaar granaatappel-motief.
682. Een dito stoel, met dito motieven.
683. Een dito stoel, met zware blad-motieven.
684. Een ebbenhouten stoel, met zware blad-motieven.
685. Een dito stoel, met vlakgehouden pauwenveer-motieven. *Mooi*.
- 686—687. Twee kastjes van palissander- (sânâ-) hout, op pooten, met laadjes binnenin, en een laadje beneden.
688. Een satijnhouten lage tafel op 4 pooten, met granaatappel-motief.

J. D. Kruseman.

689. Een djatihouten leunstoel, stijl Louis XVI.
690. Een satijnhouten à jour bewerkte lage rustbank, met òf granaatappel- òf pijnappel-motieven.
691. Een ebbenhouten leunstoeltje, met lotus-motief in 't midden van den rug. *Mooi*.
692. Een dito grooter leunstoel, met zwaar blad- en granaatappel-ornament.

W. C. C. Bleckmann.

693. Een satijnhouten groote bank met zwaren à jour bewerkten rug. Op het cartouche in 't midden eenige tandjoeng (?) bloemetjes.

694—696. Drie dito stoelen, met krachtig lotus-motief in 't midden van den rug.

P. H. Bilgen.

697. Een ameublement van djatihout, bestaande uit 1 bureautje, 1 buffet, 1 spiegel, 2 penant-tafeltjes, 8 stoelen en 3 friezen voor gordijnen. Deze alle zijn te Batavia door inlanders onder een Chineeschen baas gemaakt *in den geest* van enkele oud-Indische meubelen, in het bezit van het Bataviaasch Genootschap aldaar.

Opgemerkte Errata.

- p. 10* r. 2 v. b. staat „toeslel” lees „toestel”.
 „ 10* „ 10 v. o. „ „en zoo” „ „om zoo”.
 „ 10* „ 6 v. o. „ „band” „ „hand”.
 „ 11 „ 12 v. b. „ „koffoweefsels” lees „koffoweefsels”.
 „ 11 „ 15 v. b. „ „uistluitend” „ „uitsluitend”.
 „ 11 „ 16 v. b. „ „koffoheesters” „ „koffoheester”.
 „ 11* „ 17 v. b. „ „haut-lisse” lees „haute-lisse”.
 „ 31* „ 1 v. o. „ 2 lees 19.
 „ 4 en elders, lees: I. Wolterbeek Muller (niet J.).
 „ 6 „ „ „ : G. A. Schouten (niet C. J.).
 „ 20 „ „ „ : D. P. Farret Jentink (niet Jenting).
 „ 40. N°. 292 is inderdaad *Europeesche namaak*.
 „ 63 r. 5 v. b. staat 56 lees 37; en verg. 49* noot. 2.

Voeg bij:

Op p. 24 in de beschrijving van n°. 177: „Breed 62½ cM., en hoog 63½ cM., dus zoo goed als vierkant. De figuren in 3 horizontale strooken verdeeld, waarvan de bovenste en onderste in donker indigoblauw, de middelste in zacht mēngkoedoe-rood. De onderste strook staat *omgekeerd* ten opzichte der 2 bovenste. Elke strook heeft 2 paard(?)-figuren, op ieder van welke 2 poppetjes staan; het midden bij alle drie de strooken is ingenomen door een soort huisje (?) met daarin een grooter menschnfiguurtje”

